

Språk i Norden

1999

6661
1999

Sprog!
Norden

Språk i Norden Sprog i Norden 1999

*Årsskrift for Nordisk språkråd
og språknemndene i Norden*

Redigert av Birgitta Lindgren (hovedredaktør), Jørgen Schack
(Danmark), Eivor Sommardahl (Finland), Ari Páll Kristinsson
(Island), Svein Nestor (Norge)

NOVUS FORLAG

© Nordisk språkråd 1999
ISSN 0108-8270
ISBN 82-7433-039-0

Innehåll

<i>Arne Kjell Foldvik: Føresetnader for å ta vare på dei nordiske språka i språkteknologin</i>	5
<i>Torbjørn Svendsen: Taleteknologi</i>	9
<i>Koenraad de Smedt & Victoria Rosén:</i>	
<i>Datamaskinell skrivestøtte</i>	20
<i>Pirjo Hiidenmaa: Informationsteknik och skrivande</i>	33
<i>Jussi Karlgren: Informationsåtkomst på flera språk</i>	37
<i>Marja Lehtinen: CD-Perussanakirja som ett hjälpmedel i språkvården</i>	44
<i>Pia Jarvad: Årtusindparat?</i>	
Nye ord i 1990'erne i dansk – og norsk og svensk	51
<i>Ludmila Uhlířová:</i>	
"Språktjänst" är också en service för språkvetare	67
Förslag till	
handlingsprogram för att främja svenska språket	78
Språksamarbetet i Norden 1998	106
Ny språklitteratur	115
Publikationer från språknämnderna	115
Danmark	121
Finland	133
Island	136
Norge	137
Sverige	144

Nya ordböcker och ordlistor.....	153
Danmark.....	153
Finland.....	155
Föröarna	160
Island.....	161
Norge.....	162
Sverige.....	163
Register över Språk i Norden 1990–1999	166

Føresetnader for å ta vare på dei nordiske språka i språkteknologien

Arne Kjell Foldvik

I dette innlegget tar jeg for meg norsk språk i forhold til språkteknologi og mener at det jeg sier om norsk, også har relevans for de øvrige nordiske språka.

En opplagt føresetnad for å ta vare på norsk språk innafor taleteknologi er at vi bruker norsk i dette arbeidet og utvikler norske språkteknologiske produkter.

Jeg vil starte med et lite taleteknologisk tilbakeblikk. Det er i år 30 år siden den første syntetiske ytringa blei laga på norsk. Jeg laga den på PAT i Edinburgh da jeg studerte der. (PAT står for 'parametric artificial talking device'.) Ytringa som jeg sendte som julehilsen på lydband til fonetikerne ved universitetet i Bergen, lød: "PAT i Edinburgh ønsker dere god jul og godt nyttår". Det tok ei hel uke med intenst arbeid og endeløst mye prøving og feiling for å få denne ytringa til for 30 år siden. Dessverre viste det seg at mottakerne i Bergen ikke forstod noe som helst av den.

I dag kan vi skrive en hvilken som helst norsk setning på tastaturet på datamaskinen, trykke linjeskift og få setningen lest opp i neste øyeblikk. I tillegg er kvaliteten så god at vi forstår det som blir sagt første gangen vi hører det.

Er norsk språk trua i taleteknologen i dag? Svaret mitt er et rungende Ja!, og trusselen kommer, som vi alle veit, fra engelsk. Det er viktig å fastslå at det ikke er språkimperalistiske briter eller amerikanere som representerer trusselen. Det er derimot nordmenns egen holdning til norsk og til engelsk som gjør at engelsk språk er en trussel for norsk språk.

Engelsk har her i Norge en høg prestisje, er omgitt av velvilje og har positive konnotasjoner. Viss jeg skulle sette det litt på spissen, ville jeg si at oppfatninga er denne: Dersom en er god i engelsk, er en intelligent, er en dårlig i engelsk, så er en dum.

Svært mange nordmenn har – kanskje nettopp derfor – ei helt urealistisk positiv bedømming av sine egne engelskkunnskaper. I ei rundspørring nylig på universitetet her i Trondheim, svarte ca. 85 % av sivilingeniørstudentene at de beherska engelsk særdeles godt. De samme studentenes egne skriftlige ferdigheter i engelsk, slik de viser seg i diplomarbeidene deres, er langt fra særdeles gode. De er tvertimot ofte fulle av helt elementære ortografiske og grammatiske feil. I en kronikk i Aftenposten i forrige uke påviste en av de som jobber ved Britisk institutt ved universitetet i Oslo at situasjonen var den samme der. Flere av de som underviser i engelsk her i Trondheim, forteller at de har vansker med å få studenter som er svake i engelsk, til å akseptere at de faktisk er det.

Det er et tankekors at vi som har sittet og dere som sitter i Norsk Språkråd, har brukt og bruker tid og energi på lange ordskifter om talemålsnormering, og at Norsk Rikskringkasting har tilsatt en språkkonsulent på bokmålssida og en på nynorsk-sida som skal gi ris og ros om norskkuttalen til NRK-medarbeiderne i radio og TV. Disse to konsulentene tar på alvor klager fra lyttere som hevder at det er ord og uttale i NRK som gjør at de ikke forstår det som blir sagt. Alle disse orda ville klagerne finne betydninga på dersom de slo dem opp i ei større norsk ordbok. Men samtidig, og tilsynelatende uten at noen protesterer i det hele tatt, kommer det nå innslag i nyhetssendingene NRK radio på engelsk, ofte rask, utydelig engelsk med dårlig signal/støyforhold. Disse innslaga blir ofte ikke oversatt i det hele tatt. I løpet av slike innslag vil det garantert være en mengde ord som ikke blir forstått, men da er det ingen som protesterer overfor NRK. Nei, da slår vel lytterne helt frivillig opp orda i ei engelsk-norsk ordbok så de kan bli bedre i engelsk.

Det er vi nordmenn med vår underdanige holdning til engelsk som er den største trusselen mot norsk språk i vår IT-tid. Når engelsk får komme ukritisk inn bl. a. på den måten jeg har nevnt, er det at vi står overfor en reell trussel om domenetap for norsk. Det er alvorlig at f. eks. manualer for nye versjoner av dataprogrammer ofte først foreligger på norsk lang tid etter at en

har fått installert programmet på datamaskinen og fått den engelske manualen, for når den norske utgaven endelig foreligger, har vi ikke behov for manual lenger, men har kanskje så smått begynt å se fram til neste programversjon.

En enda alvorligere trussel mot norsk er det at vi for noen hundrelapper nå kan skaffe oss dikteringsprogrammer på engelsk for PC der vi kan diktere og redigere dokumenter helt uten tastatur og mus. Vi kan snakke i normalt taletempo med 100–160 ord i minuttet og få teksten opp på skjermen med en gang med mindre enn 5 % ordfeil. Siden vi ikke engang er i nærheten av kunne tilby noe slikt for norsk, kunne det være fristende raskt å diktere et brev på engelsk i stedet for å skrive det langt langsommere for hand på norsk, spesielt dersom vi veit at den norske mottakeren av brevet skjønner engelsk.

En annen sjølsagt forutsetninga for at norsk skal overleve i IT-alderen, er at Stortinget bevilger penger til utvikling av norsk taleteknologi, for taleteknologisk forskning er dyrt. Det er ikke riktig som det står i en artikkel i Språknytt nr. 3-1998, at det har blitt brukt lite penger på språkteknologi i Norge. Innafor taleteknologi er det faktisk i løpet av de siste åra blitt brukt mye penger. Men vi kan enes om at dette er utilstrekkelig, og at det er langt mindre enn det f. eks. svenskene har brukt på taleteknologisk forskning.

For å lykkes med taleteknologi er det helt avgjørende å ha store taledatabaser av mange talere fra alle deler av landet, barn, kvinner menn, unge og gamle, tatt opp under ulike forhold, over telenettet, i kontorlandskap, i stille og i støyende omgivelser som en kan trene talegjenkjenningsprogrammene på. Disse taleopptaka må transkriberes og segmenteres. Det tar mye tid og må gjøres av folk som kan det. Det er viktig å få politikerne som bevilger pengene, til å forstå at det er helt urealistisk at enkeltfirmaer innafor taleteknologi som f. eks. Telenor skulle bygge opp disse basene aleine. Her må det penger både fra næringslivet og fra staten til, også fordi det å ta vare på språket vårt, er en viktig kulturoppgave.

Forutsetninga for at de nordiske språka skal ha sin sjølsagte førsteplass foran engelsk innafor språkteknologi her i Norden, er at vi har alle de språkteknologiske verkøya og kundetilbuda på våre egne språk. Men ikke bare det: Det vi må kunne tilby av taleteknologi på nordiske språk, må helst være bedre enn det som vi blir tilbydd på engelsk og dessuten ikke vesentlig dyrere heller.

Her er det viktig å ta med en siste ting: Et dikteringsprogram er ikke godt nok dersom det bare aksepterer og forstår bare én form for talt norsk. De engelske dikteringsprogrammene som er i handelen i dag, klarer like godt Glasgow-engelsk, overklasse britisk-engelsk, amerikansk-engelsk, indisk-engelsk som min egen form for norsk-engelsk. Jeg vil gjerne få gi den rosen til forskerne Jon Emil Natvig og Knut Kvale ved Telenor FoU, at i det arbeidet de har gjort med norsk taleteknologi hittil, har forutsetninga deres hele tida vært at alle dialekter og sosiolekter skal kunne brukes med det samme gode resultatet. Jeg håper at også andre firmaer som nå kommer med i taleteknologi for norsk, kommer til å ha denne målsettinga: Teknologien skal tilpasses brukernes egen måte å snakke på. Ei forutsetning for statlig støtte til oppbygging av taledatabaser må sjølsagt være at ulike varianter av norsk blir representert. Det er viktig å være klar over at taleteknologi ikke nødvendigvis må gi ensretting i uttale: Telenor har alt nå ei telefontjeneste der en kan få greie på om tog er i rute eller forsinka. Gjenkjenningsprogrammet i denne tjenesta "forstår" uttale med tungespiss-r og skarre-r akkurat like bra, og tjukk l og vanlig l går like greitt.

Dersom de nordiske språka inntar førsteplassen foran engelsk i språkteknologi, kan det ha ei gunstig virkning på det punktet som jeg starta med: Knefallet overfor engelsk som et "finere" språk enn f. eks. norsk. Dersom vi får nordiske språkverktøy til å fungere like godt eller til og med bedre enn de engelske, øker vi statusen for våre egne språk og kan få folk til å forstå at de små språka våre til og med duger innafor høgstatusdomener som informasjonsteknologi.

Taleteknologi

Torbjørn Svendsen

Innledning

Mennesker kommuniserer med hverandre på mange ulike sett, for eksempel med kroppsbevegelser, skrevet tekst, bilder og tegninger. Likevel er nok stemmen det viktigste kommunikasjonsmediet for de fleste. Sir Richard Paget har en interessant teori på opprinnelsen til talemålet: *What drove man to the invention of speech was, as I imagine, not so much the need of expressing his thoughts (for that might have been done quite satisfactory by bodily gesture) as the difficulty of "talking with his hands full"*. Tale er et enestående medium for å formidle tanker og idéer, og behovet for å kunne kommunisere med tale over avstander i rom og tid ga oss i sin tid de første taleteknologiske oppfinnelsene med stor utbredelse: Telefon og lydopptakere.

Bruken av tale var ikke begrenset til formidling av informasjon mennesker imellom. Tale ble (og blir) også benyttet til å kontrollere datidens "maskiner". En hest kunne for eksempel styres med et lite sett av talte kommandoer. Ikke fordi man ikke hadde noen annen metode, men fordi det var mer hensiktsmessig å kunne ha hender og føtter fri til å utføre andre oppgaver, og at man ikke var bundet til å være i fysisk nærhet til hesten. Naturligvis hadde man reserveløsninger som f.eks. tømmer dersom hestens talegjenkjenner skulle svikte!

Etter som menneskene har blitt mer og mer omgitt av maskiner, har også behovet for å kunne kommunisere med maskinene ved bruk av tale blitt større. Dette har bakgrunn i at tale har en rekke fordeler framfor andre kommunikasjonsformer. For eksempel:

- Tale er for de fleste formål den enkleste og mest naturlige måten å kommunisere på.

- Tale krever ikke at hender og/eller øyne brukes til kommunikasjonen.
- Talekommunikasjon med maskiner kan være svært nyttig for funksjonshemmede.
- Telefonen kan benyttes for å kommunisere med maskiner som er plassert på et annet sted.

Taleteknologien har fascinert oppfinnere og forskere gjennom lang tid. Telefonen ble oppfunnet for vel 100 år siden, og den første enkle talegjenkjenneren ble demonstrert på Verdensutstillingen i 1929 – en leketøyshund som hoppet ut av hundehuset sitt når navnet dens ble ropt. Talesyntese har enda lenger historie – den første mekaniske talemaskinen ble laget av von Kempelen i 1791, en sinnrik innretning der luftstrømmen fra lungene ble etterlignet av en belg, stemmebåndenes operasjon ble utført av ei flis som på en treblåser, og bevegelsene i munnhule og av leppene ble kontrollert ved å forme et resonansrør av lær med hånden. Talemaskinen krevde en dyktig operatør i tillegg til en hjelper som opererte belgen som drev lydproduksjonen.

Likevel er det først i løpet av de siste 30 år at utviklingen av taleteknologien har skutt fart. Mye av årsaken til dette er de framskritt som er gjort innenfor mikroelektronikken. Digitale datamaskiner og stadig kraftigere mikroprosessorer har gjort det mulig å eksperimentere med nye teknikker, og å utvikle produkter som tidligere var utopiske. Taleteknologien er basert på matematisk beskrivelse og behandling av tale, og tilgangen på regnekraft har gitt ny innsikt i hvordan man kan lage systemer som setter oss i stand til å ha verbal kommunikasjon med maskiner.

I løpet av de siste par årene er det kommet en rekke taleteknologiske produkter beregnet på konsumentmarkedet, for eksempel talegjenkjenningssystemer for diktering. Disse produktene, understøttet av uttalelser som denne fra Microsoft-sjefen Bill Gates: *Speech is not just the future of Windows, it is the future of computing itself*, har gitt stor mediaoppmerksomhet. Business Week slo for eksempel bombastisk fast at *Speech is the next big thing in computing* i en større artikkel i fjor vinter. Ikke

desto mindre har taleteknologien knapt passert krabbestadiet, og det er fortsatt langt fram før menneske/maskin-kommunikasjonen kan foregå slik som det er framstilt i enkelte science fiction filmer (f.eks. HAL i "2001 – en romdyssé" eller R2D2 i "Star Wars").

Hva er taleteknologi?

Etter en liten tur på det lokale kjøpesenteret, finner du ut at du skal stikke innom tante Olga. Du tar opp mobiltelefonen og ringer til den automatiske informasjonssystemet for busstrafikk. Her møtes du av en vennlig stemme som ønsker velkommen og ber om å få vite hva slags informasjon du er ute etter. Du forteller at du skal fra Risvollan til Byåsen, og ber om å få vite hvilke busser du skal ta, når neste buss går og når du er framme. Stemmen gir deg informasjonen, og du setter kursen mot nærmeste bussholdeplass for å rekke bussen, som går om fire minutter.

Dette scenariet viser et eksempel hvordan et system som utvikles i et forskningsprosjekt ved NTNU og SINTEF i Trondheim skal kunne brukes. Dette er et automatisk informasjonssystem der all kommunikasjon mellom bruker og maskin foregår med tale. Et slikt dialogsystem inneholder flere taleteknologiske komponenter, som automatisk talegjenkjenning og talesyntese. I tillegg til de taleteknologiske komponentene i dialogsystemet, benytter også mobiltelefonen seg av taleteknologi for å overføre talen på en effektiv måte.

Taleteknologi er i prinsippet all teknisk og automatisk behandling av tale. Dette omfatter en lang rekke anvendelser og teknologier.

Talekoding

Talekoding går ut på å komprimere informasjonsinnholdet i tale, slik at talesignalet kan overføres eller lagres på billigst mulig måte, uten at kvaliteten blir særlig skadelidende. Talekoding

Torbjørn Svendsen

benyttes spesielt innen telefoni. En GSM-telefon benytter f.eks. vel 13 000 bit for å overføre ett sekund tale, mens en vanlig telefonforbindelse krever 64 000 bit. Talekoding er også viktig for internett-telefoni, som griper mer og mer om seg. Prinsipper fra talekoding anvendes også i mer generell lydkomprimering, som f.eks. anvendes i digital kringkasting, MiniDisc og lydkompresjon for multimedia.

Talesyntese

Talesyntese er tale generert av maskiner. Syntetisk tale kan være laget ved sammenskjøting av ord og/eller delsetninger, og være begrenset til et relativt lite antall meldinger, noe vi kjenner fra f.eks. bankenes kontofoner. Sammenskjøttet tale kan være av relativt god kvalitet, men har begrenset anvendelse. Det som vanligvis menes med betegnelsen syntetisk tale er tale som er generert fra tekst, såkalt tekst-til-tale syntese (TTS). TTS innebærer at datamaskinen må foreta en rekke operasjoner, omforming fra skrevet form til uttale, setningsanalyse for å definere prosodi, dvs. trykklegging, timing og toneleie og selve lydgenereringen. I prinsippet kan TTS omforme enhver tekst til tale, og har derfor stor fleksibilitet, og mange anvendelsesområder. Imidlertid er kan kvaliteten fortsatt forbedres en god del. Det er spesielt prosodi og lydgenerering som er de svakeste leddene i dagens talesyntese, og disse komponentene har vesentlig betydning for hvor naturlig den syntetiserte talen blir. Det er fortsatt behov for en stor forskningsinnsats før syntetisk tale vil ha en naturlighet (og forståelighet) som er sammenlignbar med menneskelig tale.

Dagens talesyntetisatorer har typisk én eller et lite utvalg av stemmer, og genererer tale med standardisert uttale. Hvis Telenor og Netcom, som er konkurrenter på mobiltelefonmarkedet i Norge, skulle lage informasjonstjenester basert på syntetisk tale, ville de trolig ønske å ha stemmer som markerer at det er forskjellige bedrifter. Effektive metoder for å lage nye stemmer er derfor viktig for mange anvendelser. For funksjonshemmede med

talevansker, er bruk av talesyntese som en taleprotese interessant. For slike anvendelser er det også viktig at den syntetiserte stemmen kan bli tilpasset brukerens kjønn og dialektområde.

Talegjenkjenning

Talegjenkjenning innebærer at datamaskinen skal identifisere innholdet i det som blir sagt, og kople resultatet av identifiseringen til en aksjon. Formen på aksjonen vil variere avhengig av formålet med talegjenkjenningen. I et dikteringssystem skal talen omformes til tekst, dvs. at det identifiserte ordet blir skrevet på dataskjermen. I et system for talestyring av et Windows-grensesnitt skal den gjenkjente talen knyttes til en systemkommando.

Måten de ulike talelydene blir uttalt på er blant annet avhengig av den enkelte taleren, av den fonetiske og semantiske kontekst lyden opptrer i, og av omgivelser og sinnsstemning. Selv om den samme setningen skulle uttales av samme taler og under identiske forhold, vil den akustiske realiseringen av språklydene variere. For å kunne håndtere variasjonene er den underliggende motoren i dagens talegjenkjennerne basert på en statistisk modell av den akustiske realiseringen av de ulike talelydene.

Yteevne og kompleksitet for en talegjenkjenner er avhengig av bruksområde og de krav som kan settes til brukeren. I mange anvendelser vil talegjenkjenneren brukes av én enkelt person, f.eks. i mange PC-baserte anvendelser. Gjenkjenneren kan da tilpasses brukerens stemme og uttale gjennom at brukeren gir eksempler på sin talemåte i en opptreningssesjon. Siden variabiliteten da blir mindre, vil gjenkjenneren ha færre feil. I andre anvendelser, f.eks. i telenettet, må systemene kunne gjenkjenne alle potensielle brukere. Det har også mye å si for kompleksitet og gjenkjenningsrate om en setning kan uttales naturlig, uten pause mellom ordene, eller om ordene må sies isolert. La oss se på en gjenkjenner som skal kunne gjenkjenne åttensifrede telefonnummer. Utgangspunktet er at sifrene uttales enkeltvis (dvs. at et telefonnummer som 82 11 22 32 uttales som *åtte to en en to*

Torbjørn Svendsen

to tre to). Dersom vi krever at brukeren tar en pause mellom hver ord, vil talegjenkjenneren mellom hver pause ha ti mulige valg, siden pauser er relativt lette å detektere. Hvis vi derimot lar brukeren uttale tallstrengen uten pause mellom hvert siffer, vil talegjenkjenneren i prinsippet bli nødt til å velge mellom 100 millioner forskjellige setningsalternativer. Heldigvis finnes det metoder som håndterer kompleksitetsproblemet på en effektiv måte, ellers hadde det vært tilnærmet umulig å lage praktiske talegjenkjennerne for f.eks. diktering.

I løpet av de siste par årene har det kommet flere dikterings-systemer på markedet. Dikteringssystemene gjør det mulig å legge vekk tastatur og datamus, og i stedet bruke mikrofon når en skal forfatte brev, artikler og andre dokumenter. Systemene er alle i stand til å gjenkjenne kontinuerlig tale, og har vanligvis ordforråd på 20 000–50 000 ord. Også andre anvendelser av talegjenkjenning er i praktisk bruk. I USA har AT&T erstattet noen av sine operatørtjenester i telenettet med en enkel talegjenkjenner og sparer årlig millioner av dollar på denne teknologien.

En oversikt over ytelsen til dagens talegjenkjennerne for noen anvendelser er vist i tabellen nedenfor. Tabellen illustrerer tydelig at feilraten er avhengig av størrelsen på ordforrådet, men at en enda viktigere faktor er hvorvidt talen som skal gjenkjennes er spontan eller lest. Den nederste raden i tabellen viser hvor vanskelig det er å få til automatisk gjenkjenning av en vanlig telefonsamtale mellom mennesker. Siden det meste av menneskelig tale er spontant generert, er det tydelig at det fortsatt er vesentlige oppgaver som må løses før tale er et fullgodt alternativ til tradisjonelle brukergrensesnitt som tastatur.

Oppgave	Type tale	Ordforråd	Ordfeilrate %
Tallstrenger	Lest	10	< 0,3
Flyreiseinformasjon	Spontan	2 500	2
Wall Street Journal	Lest	64 000	7
Radionyheter	Blandet	64 000	30
"Ring hjem"	Konversasjon	10 000	50

Tabell 1. Ordfeilrate for "state-of-the-art" talergjenkjenning for ulike oppgaver. (Kilde: IEEE Spectrum, desember 1997.)

Talergjenkjenning

Talergjenkjenning har som formål å bestemme identiteten til taleren. En skiller gjerne mellom to former for talergjenkjenning: Taleridentifikasjon og talerverifikasjon. I talerverifikasjon er systemets oppgave er å avgjøre om en taler er den personen han eller hun gir seg ut for eller ikke. Talerverifikasjon benyttes typisk for adgangskontroll, enten fysisk (få adgang til et rom e.l) eller logisk (gi adgang til et datasystem, f.eks. en bankkonto), gjerne i tillegg til en nøkkel eller et passord. I taleridentifikasjon har ikke taleren noen påstått identitet, og systemets oppgave er å identifisere en ukjent taler, f.eks. for overvåkning eller i kriminalsaker.

Språkidentifikasjon

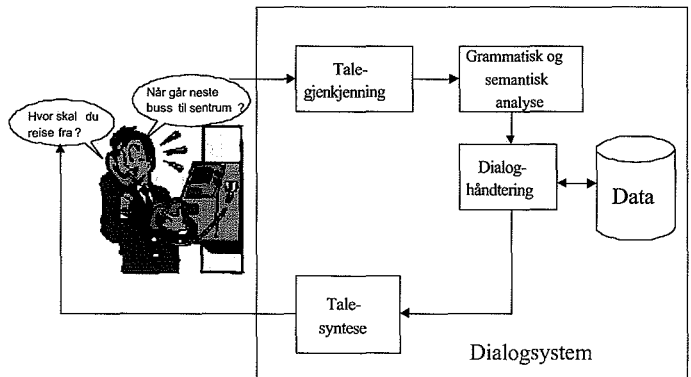
Språkidentifikasjon går ut på å bestemme hvilket språk som tales. Anvendelsen er f.eks. som en delkomponent i et talergjenkjenningssystem som er designet for flerspråklig bruk, noe som aktuelt i mange land. Dialektidentifikasjon er et spesialtilfelle, som er vanskeligere, men som kan være viktig i land som Norge der dialektvariasjonen er stor.

Dialogsystemer

Dialogsystemer er systemer der all kommunikasjon mellom menneske og maskin er talebasert. Dette betyr naturligvis at ta-

Torbjørn Svendsen

lesyntese og talegjenkjenning er komponenter i et dialogsystem. I tillegg kan også talerverifikasjon og språkidentifikasjon benyttes. Taleteknologi er imidlertid ikke nok for å lage et godt dialogsystem. Dersom dialogen mellom menneske og maskin skal være naturlig, må brukeren ha anledning til å formulere seg naturlig. Dette innebærer at innholdet i den gjenkjente talen analyseres for å trekke ut den informasjonen som er relevant for å løse den oppgaven som dialogsystemet er laget for. I et system som er laget for å gi informasjon om busstrafikk er hensikten med dialogen at systemet skal kunne finne ut hva brukeren ønsker, og få den nødvendige informasjon fra brukeren for å kunne besvare spørsmålet.

Hvor står Norden i dag?

Forskningsmiljøene innen taleteknologi i Norden holder en internasjonalt høy standard. KTH i Sverige har i mange år vært betraktet som et av de ledende forskningsmiljøer innen talesyntese, og også universitets- og instituttforskningen i Danmark, Finland og Norge har levert viktige bidrag til forskningen innen taleteknologi. Taleteknologien (med unntak av

talekoding) krever språkspesifikke løsninger; teknologien må være språkkompetent. De nordiske forskningsmiljøene besitter den nødvendige fagkompetanse for å utvikle taleteknologiske produkter som "kan" våre nasjonalspråk.

En essensiell faktor for utvikling av taleteknologiske løsninger er tilgang til store mengder av språkdata. Spesielt gjelder dette talegjenkjenning, som baserer seg på statistisk modellering av talesignalet, og som i tillegg benytter statistisk basert språkmodellering for å kunne gi god ytelse for komplekse oppgaver. Uten en infrastruktur som inkluderer store tale- og tekstdatabaser i tillegg til leksikalsk informasjon i form av blant annet uttaleleksika, er det umulig å utvikle avansert taleteknologi.

Dessverre ser vi i dag at tilgangen på taleteknologiske produkter som er tilpasset de nordiske språkene er liten. Kostnadene ved å utvikle taleteknologi for ulike språk er noenlunde den samme for de fleste språk. Markedsøkonomiske mekanismer fører derfor til at nye og avanserte hjelpemidler først utvikles for de språkene som har det største markedet. Dette betyr i praksis at nye produkter utvikles først for engelsk. Deretter følger tyske, spanske og franske versjoner. De små markedene kommer sist, om de overhodet er interessante.

De nordiske land er små markeder. Selv om utbredelsen og bruken av informasjons- og kommunikasjonsteknologi relativt sett er svært høy, er likevel markedene for små til at det er lønnsomt å tilpasse taleteknologiske hjelpemidler til våre språk, og enda mindre lønnsomt å utvikle egne løsninger. Dette er bekymringsfullt, hovedsakelig av to årsaker:

- Språket er en viktig del av den nasjonale identitet. Dersom verktøy til støtte for tekstproduksjon og bruk av datamaskiner ikke er tilgjengelig på nasjonalspråket vil det være lettere å velge "internasjonale" løsninger, f.eks. bruk av engelsk i stedet for norsk, når hjelpemidlene er tilgjengelig for dette språket. Hvis framtidige versjoner av Windows har et velfungerende talebasert grensesnitt i den engelske versjonen, og den norske versjonen ikke har slike finesser, er det ikke urimelig å tro at

Torbjørn Svendsen

mange vil velge en engelsk Windows-versjon framfor den norske.

- Det eksisterer etterhvert en del hjelpemidler for funksjonshemmede som er basert på taleteknologi. Bortsett fra de enkleste systemene, som talletrente kommandosystemer for omgivelseskontroll, eksisterer disse hjelpemidlene bare for de store språkene. Hvis det ikke gjøres en nasjonal innsats, vil funksjonshemmede som ikke behersker fremmedspråk være avskåret fra å benytte av eksisterende teknologi som vil kunne forbedre livskvaliteten, og sette mange i stand til å føre et yrkesaktivt liv.

Veien framover

Det er derfor nødvendig med en nasjonal innsats for å gjøre utvikling av taleteknologi på våre nordiske nasjonalspråk økonomisk interessant. Dette kan gjennomføres ved at det på nasjonalt plan gjennomføres en planmessig innsamling av språkdata, med en stor grad av offentlig finansiering. Denne språkdaten, et nasjonalt språkteknologisk korpus, må inneholde tale, tekst og leksikalske data, og være konstruert slik at den danner en basis for såvel forskning som produktutvikling. Databasen må være tilgjengelig for alle som driver med forskning og utvikling. Bruk av databasen kan eventuelt være mot betaling, og med begrensninger på anvendelsen som forhindrer opphavsrettslige konflikter. For utvikling av nye produkter, eller tilpasning av eksisterende, fremmedspråklige produkter, vil det som regel bli nødvendig med ytterligere datainnsamling. Er det nasjonale korpuset godt designet, vil likevel kostnadene ved denne datainnsamlingen kunne være relativt beskjedne.

I tillegg til språkdata, er det også viktig å være klar over at det er nødvendig med kompetanse på såvel språk som på språk- og taleteknologi for våre egne språk. En satsing på språk- og taleteknologisk kompetanseoppbygging i form av forskningsprogrammer ved de nasjonale forskningsmiljøene er derfor en forutsetning. Spesielt gjelder dette universitetene, som utdanner

spesialister og forskere som vil kunne danne en grunnstamme for utvikling av nasjonal språkteknologi. Forskningsprogrammene kan gjerne være anvendelsesorientert, med et samarbeid mellom industri og forskning, men må inneholde langsiktige forskningsmål.

Hverken innsamling av språkdata eller forskningsprogrammer for språk- og taleteknologisk kunnskapsbygging kan forventes å bli finansiert av en pr idag så godt som ikke-eksisterende industri. Rammebetingelsene bestemmes av det offentlige, og det er av avgjørende betydning for framtida til tale- og språkteknologien i Norden at departementer og forskningsråd tar ansvaret for å hjelpe til å legge grunnlaget for utvikling av en nasjonal språkteknologi.

Datamaskinell skrive støtte

Koenraad de Smedt & Victoria Rosén

Innledning

I dag inneholder nesten alle ordbehandlingssystemer standardverktøy for språklig skrive støtte. For engelsk finnes det et utvalg av verktøy som tar seg av bl.a. automatisk stavekontroll, grammatikkontroll, orddeling, søking etter synonymer og oppsummering. For mindre språk, deriblant de skandinaviske språkene, er et mindre utvalg av verktøy tilgjengelig per idag. Noen særegne aspekter av de skandinaviske språkene, bl.a. produktivitet gjennom sammensetning og språklig variasjon gjennom subnormer, støttes enten ufullstendig eller ikke i det hele tatt av systemer som opprinnelig ble utviklet for andre språk.

Språklig støtte på datamaskin er et resultat av betydelig data-lingvistisk forskning på åttitallet. Det ble bl.a. utviklet ulike algoritmer for gjenkjenning av feilstavede ord og "robuste" systemer for analyse av setninger med morfosyntaktiske feil. Mange prototyper av fullstendige systemer ble testet på brukere. Resultatene var blandet og flere prosjekter (f.eks. CRITIQUE) og produkter (f.eks. GRAMMATIK) ble stoppet. Noen resultater har likevel funnet veien inn i nittitallets ordbehandlingssystemer. Det pågår fremdeles mye aktivitet på dette feltet der nye aktører har kommet inn. Ofte er det små, spesialiserte bedrifter som tar opp utvikling av produkter for mindre språk, f.eks. WORDFINDER, MORPHOLOGIC, LINGSOFT og NYNODATA. I tillegg til programvarebedrifter jobber også forlags- og avisbransjen med egen utvikling av språkstøttesystemer, hovedsakelig beregnet til eget bruk.

At utsiktene for kommersielle anvendelser av korrekturlesningssystemer igjen er lysere, lar seg delvis forklare av at pc-er endelig har fått tilstrekkelig kapasitet til å lagre ordlister som omfatter et helt språk. I tillegg har nittitallets webmani ført til at elektronisk informasjonsformidling, som i all hovedsak inneholder språklig informasjon, er blitt enda viktigere. Datastøttede

prosesser for skriving og formidling er blitt vanlige, og dermed kan også språkverktøy etter hvert bli en del av normal tekstbehandling. Tilsynelatende setter lesere pris på språklig kvalitet, og forfattere ønsker seg verktøy som støtter språklig kvalitetssikring. Selv om få språkbrukere er fullt fornøyd med dagens systemer, er det liten tvil om at disse systemene er i stadig utvikling og kommer til å bli bedre og kraftigere, iallfall for store språk med en betydelig markedsandel.

Avis- og forlagsbransjen har et klart behov for ulike former for automatisert skrive støtte. Korrekturlesning er dyrt; mange bedrifter har derfor gått over til automatiske systemer for rettelsete av skrivefeil, selv om de ikke er perfekte. Orddeling er en ganske omfattende jobb i aviser med smale spalter, og overlates derfor ofte til automatiske systemer. Ved hjelp av riktige verktøy kan orddeling med fordel automatiseres, slik at vi ikke lenger får feilaktige orddelinger som f.eks. *has-tverk* eller *jaz-zutdannelse*. Avis- og forlagsbransjen har dessuten noen spesielle profesjonelle behov. Programmet IJLEX, utviklet ved Institutt for Journalistikk i Gamle Fredrikstad, advarer profesjonelle språkbrukere mot bruk av farlige ord, vanskelige ord eller moteord. Programmet er basert på en liste med ord og begreper med tilknytning til krenkelser fra de siste 25 års rettspraksis i Norge.

Når systemer for automatisk korrekturlesning for skandinaviske språk i fremtiden etter forventning oppnår en bedre kvalitet, vil folk flest sikkert komme til å bruke slike systemer privat såvel som i det meste innen kommersiell og offentlig tekstproduksjon. For bruk på skolen kan man dessuten tenke seg at skrive støtte i overskuelig fremtid integreres med systemer for språklæring, slik at elevene får språklig veiledning og opplæring tilpasset personlig språklig ytelse og behov. Erfaringer som IBM har gjort, har forresten vist at det er store forskjeller mellom ulike brukergrupper med hensyn til i hvilken grad de setter pris på skrive støtte. Undersøkelser med IBMs tidlige engelske system Critique viste bl.a. at førsteårsstudenter var mest tilfreds og fant gjennomsnittlig 72 % av systemets kommentarer

korrekte. Minst tilfreds var profesjonelle forfattere, som fant bare 39 % av kommentarene korrekte. Skribenter med engelsk som andrespråk fikk 54 % korrekte kommentarer men fant likevel at hele 87 % av kommentarene var informative og brukbare (Richardson & Braden-Harder, 1988).

Korrekturlesning er alltid normerende, enten denne prosessen utføres manuelt eller ved hjelp av datamaskiner. De fleste ønsker nok å holde seg stort sett til den offisielle rettskrivningen, men det vil ikke si at vedtakene i Norsk språkråd uten videre kan brukes som grunnlag for korrekturlesning. På den ene siden vil skribenter gjerne kunne bruke nyord, lånord, navn og nye sammensetninger. På den andre siden inneholder begge offisielle skriftspråk store variasjonsmuligheter som ingen ønsker å blande vilkårlig. Den norske skriftspråksituasjonen er såpass komplisert at det er grunn til å tro at det ikke finnes språkteknologiske systemer i utlandet som tar vare på disse behovene. Ut fra et ønske om å utvikle bedre tilpassede verktøy ble et omfattende forskningsprosjekt startet i 1996 med EU-støtte. Partnere i dette prosjektet, som går under navnet SCARRIE, er Uppsala Universitet, Center for Sprogteknologi i København, Universitetet i Bergen, WordFinder og Svenska Dagbladet. Erfaringer fra dette prosjektet, som tar sikte på å utvikle korrekturlesningsverktøy for skandinaviske språk (norsk, dansk og svensk), vil fungere som eksempler i resten av denne artikkelen.

Denne artikkelen fokuserer på korrekturlesning. Selvsagt bør skrivestøtte ikke begrenses til korrekturfunksjoner. Søking etter synonymmer er en annen slags skrivestøttefunksjon mange setter pris på og flere tesaurusbaserte systemer er allerede i bruk. Systemer for å lage automatiske sammendrag har et stort potensiale men er i dag bare brukbare for å få et grovt inntrykk av tekstens innhold, ikke for å forfatte et publisert sammendrag. For å illustrere dette, har vi brukt Microsofts program for engelsk på en tekst om det norske språket skrevet av Lars Vikør. Denne teksten var på nesten 1 600 ord, dvs. ca. 4 normale

sider, og ble redusert til ca. 150 ord eller 10 prosent. Sammen draget inneholdt bl.a. følgende avsnitt:

Christian III's Danish Bible was introduced in Norway, too; no Norwegian translation was made until modern times. This became the basis of the variety called Nynorsk.

Selv om systemet er i stand til å plukke ut setninger med en viss grad av relevans, er det tydelig at strategien for å sette sammen en ny tekst ikke er særlig vellykket.

Korrekturlesning: problemer og strategier

Automatisk korrekturlesning er i dag den viktigste funksjonen i skrivestøttesystemer. Det er store forskjeller mellom mennesker og maskiner når det gjelder hvilke feiltyper de er i stand til å håndtere. Repetisjon av et ord er en hyppig feil som merkelig nok ofte er vanskelig å oppdage for en menneskelig korrekturleser. En maskin kan derimot oppdage gjentatte ord lynraskt. Derimot ville det være mye vanskeligere for en maskin å oppdage at det mangler et ord i *skipfartsnæring som lever å frakte andres handel*, mens en menneskelig leser stusser over det og skjønner hvilket ord som mangler. Dagens systemer kan raskt søke etter ord men har vanskelig for å avgjøre i hvilken kontekst et ord skal eller ikke skal brukes.

Skrivefeil kan deles opp i ulike typer avhengig av ulike kriterier, bl.a. eventuell opprinnelse og mulige korreksjonsstrategier. Typografiske feil er feil som oppstår ved bruk av tastaturet. Slike feil kan for eksempel bestå av forveksling av to bokstaver (f.eks. *øybelikk* istedenfor *øyeblikk*). Ortografiske feil, derimot, oppstår ved manglende kunnskap om ordets stavemåte (f.eks. *prinsippiell* istedenfor *prinsipiell*). Selv om denne forskjellen ikke alltid er klar – den siste feilen kunne også ha vært en typografisk feil – er det viktig å skille mellom disse feiltypene. Typografiske feil er nemlig lettere for forfatteren å oppdage enn ortografiske feil. I tillegg gir ortografiske feil ofte et dårligere inntrykk på leseren enn typografiske. Derfor er det generelt sett

viktigere å kunne oppdage ortografiske feil automatisk enn typografiske, og det er viktigere å kunne rette dem siden forfatteren vanligvis ikke vet hva den riktige stavemåten er.

Ortografiske feil har nesten alltid en uttale som ligner det påtenkte ordets uttale. Slike feil er ikke bare frekvent i barns skriftspråk (f.eks. *sentimeter* istedenfor *centimeter*, *sjøre* istedenfor *kjøre*, fra en undersøkelse på NTNU) men også i mediene (f.eks. *papparazzi*, *pappariziene*). Strategier for å rette særlig ortografiske feil kan med fordel bruke søkemekanismer basert på fonologisk likhet, mens typografiske feil oppdages best med søkemekanismer basert på grafemisk likhet (se oversikt i De Smedt & Van Berkel, 1998). Mekanismer som kombinerer fonembaserte og grafembaserte søkemekanismer har vist gode resultater (Vosse, 1994). Alle strategier har en større ytelse jo lengre ordet blir. Feil i veldig korte ord (f.eks. *emd* istedenfor *med*) er vanskelige å rette siden en liten feil kan gi et forholdsvis stort avvik, både fonemisk og grafemisk, fra det påtenkte ordet.

For å kunne oppdage en skrivefeil og foreslå en passende korreksjon er det avgjørende om et feilstavet ord består av et ukjent ord eller et eksisterende ord. Er det siste tilfelle (f.eks. omen time istedenfor om en time), er feilen umulig å oppdage, med mindre man foretar en analyse av konteksten, gjerne en syntaktisk analyse eller til og med en semantisk og pragmatisk analyse. Selvsagt gjelder dette også vanlige feil i bruk av kjente ord, f.eks. brant istedenfor brent eller lagt istedenfor ligget, grammatisk inkonsistens, avbrutte setninger og andre feil som går utover ordnivået.

Selv om en dekkende behandling av slike feil er utenfor rekkevidde i dag, finnes det typer av grammatiske feil som lar seg til en viss grad oppdage og rette ved hjelp av teknikker basert på kontekst. Noen systemer kan korrigere en predefinert rekke ord til en annen rekke ord. På denne måten kan f.eks. den hyppige feilen *vel og merke* rettes til *vel å merke*. På samme måte kan f.eks. stavemåten *accent* godkjennes i uttrykk som *accent aigu*, *accent grave*, osv., men ellers rettes til *aksent*. Slike mekanismer

med begrenset kontekst er likevel ikke tilstrekkelig for å oppdage og rette de fleste grammatiske feilene.

Kongruensfeil er en type grammatiske feil som er vanligere i norske tekster enn mange tror. Selv om nordmenn nesten aldri ville si *den IT-teknologisk forskning*, oppstår slike editeringsfeil gjerne når man endrer på en del av en setning uten å kontrollere om hele setningen fremdeles stemmer. For å kunne rette kongruensfeil brukes det "robuste" programmer som kan takle setninger med morfosyntaktiske feil (Vosse, 1992). Arbeid med Scarrie har ikke bare vist at slike systemer er brukbare for å oppdage mange typer av kongruensfeil, men også at det er ulike preferanser for hvordan programmet skal foreslå å rette dem (*den IT-teknologiske forskningen* eller *IT-teknologisk forskning*).

En kompliserende faktor for behandling av grammatiske feil er at det finnes flere systemer for genus med hensyn til bøyning og kongruens mellom artikkel, adjektiv og substantiv. Det er tillatt å skrive både *en liten bok* og *ei lita bok*. Selv om det ikke finnes offisielle regler om konsistens, ville nok de fleste som skriver *ei lita bok* i en tekst foretrekke å skrive *boka mi* i den samme teksten og ikke *boken min*. For de som ønsker støtte for slik konsistens er det mulig å definere ulike sett med kongruensregler som er gjensidig utelukkende. Kongruensregler er avhengig av en ordliste der alle ordformer står oppført med utførlig informasjon om ulike subnormer og kongruensmuligheter.

Mange typer av kunnskap må legges inn og kombineres for å klare ulike oppgaver innenfor korrekturlesning. Grammatikkregler og en ordliste er allerede nevnt. Det viktigste er antagelig at alle ordformene i språket blir gjenkjent og at systemet har nøyaktig informasjon om hver ordform. Ethvert tilfelle der datamaskinen klager på et ord som faktisk er riktig, er forvirrende eller irriterende for brukeren. Selvsagt skal datamaskinen ikke bare gjenkjenne oppslagsord som står oppført i en vanlig ordbok, men også alle bøyingsformer. Det finnes ulike løsninger for dette, som enten består av at systemet analyserer ordformene når teksten blir korrekturlest, eller at man legger alle

bøyningsformer inn i systemets ordliste på forhånd. I de fleste systemer blir den siste løsningen valgt på grunn av at tidsbesparelse er viktigere enn plassbesparelse.

I begge tilfeller er man i stor grad avhengig av omfattende ordlister som inneholder nøyaktig og tilstrekkelig informasjon. Scarrie bygger på ordlister utviklet av NorKompLeks-prosjektet ved NTNU. NorKompLeks var det første prosjektet som forsøkte å lage en liste med alle bøyningsformer på grunnlag av materiale fra eksisterende ordbøker. Naturligvis vil det alltid forekomme feil i store ordbøker. Men den samme feilen kan være mye alvorligere i en elektronisk ordliste som brukes av et dataprogram enn i en trykket bok som leses av et menneske. F.eks. er verbet *stette* kodet i NorKompLeks som i Bokmålsordboka med bøyningskoden v2 istedenfor den riktige v1. Menneskelige brukere vil sannsynligvis aldri oppdage denne feilen og vil ikke komme til å bøye ordet feil på grunn av den. Når slike feil uten videre overføres til en ordliste med alle bøyningsformer vil flere feilaktige former, som f.eks. *stettt* eller *stette*, lett kunne dukke opp som rettelserforslag.

Produktive sammensetninger er en spesiell utfordring på skandinaviske språk som på mange andre språk, mens engelsk slipper unna dette problemet. Man kan ikke regne med at mange sammensetninger, som f.eks. *elgprøve*, *datagruvedrift* og *eurotegn*, finnes som ferdige oppslag, verken i en vanlig ordbok eller i en elektronisk ordliste. På den ene siden må nye sammensetninger tillates og gjenkjennes. På den andre siden må man kunne oppdage typografiske feil der to ord tilfeldigvis er skrevet i ett ord (f.eks. *eromtrent* istedenfor *er omtrent*). Det er derfor nødvendig med detaljerte regler som beskriver såvel mulighetene som begrensningene for å lage nye sammensetninger. Slike regler blir for tiden utviklet ved Tekstlaboratoriet på UiO. Skrives likevel en sammensetning i to ord istedenfor ett (f.eks. *klone sauen*) så er denne feilen vanskelig å oppdage hvis delene også finnes som selvstendige ord. I så fall krever korrektur generelt sett en syntaktisk analyse. Nesten umulig å oppdage er sammensetninger som etter reglene er mulige, men ikke

tilsiktet (f.eks. *skalddyrssalat* istedenfor *skalldyrssalat* eller *skalldyrssalat*).

Korrekturlesning og skriftspråknormer

Alle de ovennevnte mekanismene, dvs. ordsøking, kongruensrettelse og gjenkjenning av sammensetninger, må ta hensyn til forfatterens "stil" eller bruk av en bestemt subnorm. Ta f.eks. denne setningen som inneholder en typografisk feil:

En hohltønnet lærer får sjelden vondt i maven.

Både *høgtlønnet* og *høytlønnet* er mulige korreksjoner i bokmål (selv om ingen av dem ble foreslått i den aktuelle versjonen av Microsoft Word). Likevel ville det ikke være passende å foreslå *høgtlønnet* som korreksjon, siden denne "radikale" formen passer dårlig i denne setningen som ellers er skrevet på en "konservativ" subnorm. På norsk finnes det ikke noen lettvinløsning på dette problemet. På engelsk går de fleste tekstbehandlingssystemer ut fra et klart skille mellom en britisk og en amerikansk ordliste, men denne løsningen er tilsynelatende ikke tilstrekkelig for norsk. Ved hjelp av et antall urelaterte ordlister er det mulig å oppdage en ordvariant som ikke passer i den ønskede subnormen, men det er ikke alltid mulig å foreslå en passende korreksjon siden variantene kan være svært forskjellige. Variantene av et ord må være eksplisitt relatert til hverandre i ordlisten for at systemet skal kunne foreslå en pålitelig korreksjon i alle tilfeller.

Forøvrig går variasjonen utover ordnivået. På bokmål finnes det tre hovedsystemer for genus med hensyn til bøyningseendelser og kongruens i nominalfraser. I tillegg til et komplett tre-genussystem finnes det et ofte brukt to-genussystem som verken har feminine bøyninger eller determinativer. Dessuten finnes det et system med feminine bøyninger og etterstilte determinativer, dog ikke feminin ubestemt artikkel, altså et system som befinner seg mellom to og tre genus. Dette oppsummeres i tabellen nedenfor.

3	2,5	2
*en (liten) bok	en (liten) bok	en (liten) bok
ei (lita) bok	*ei (lita) bok	*ei (lita) bok
boka (mi)	boka (mi)	*boka (mi)
*boken (min)	boken (min)	boken (min)

Legg merke til at det ikke er mulig for et korrekturlesnings-system å oppnå konsistens i en tekst ved å bare erstatte en form med en annen form. Særlig i 2,5-systemet finnes det en større frihet siden både feminine og maskuline bøyninger av feminine substantiver er akseptable. Det er dog visse preferanser. F.eks. er bruk av formen *boka* relativt mer frekvent enn *mora*; derfor impliserer bruk av *mora* vanligvis at også *boka* brukes, men ikke nødvendigvis omvendt.

Innenfor Scarrie-prosjektet er det blitt foretatt utførlig arbeid med hensyn til leksikalsk og annen variasjon relatert til subnormer, siden de fleste brukere av automatisk korrekturlesning, særlig profesjonelle brukere i avis- og forlagsbransjen, setter pris på slikt. Ofte ønsker man å holde seg til en stil som er betraktelig trangere enn alt som er tillatt i bokmål. Omvendt må praktiske korrekturlesningssystemer også ta høyde for utstrakt bruk av noen ordformer som ikke er tillatt i den offisielle rettskrivningen (f.eks. *hverken*).

I dag finnes det ikke ordbøker som inneholder utførlig informasjon om subnormer, selv om språkbrukere klart har en tendens til å holde seg til slike subnormer. Den leksikalske variasjonen innenfor bokmål er enorm. Hvis en stamme med to mulige skrivemåter kombineres med to mulige endelser er det allerede fire ordformer; f.eks. er *melken*, *melka*, *mjølken* og *mjølka* alle tillatt på bokmål. Hver av disse kan godtas, men de har forskjellig stilverdi. Noen blir betraktet som mer "konservative" eller nærmere riksmål mens andre blir oppfattet som mer "radikale" eller nærmere nynorsk. I noen tilfeller blir det verre. Her er et eksempel på et verb som har tre mulige stammer; hver av dem kan kombineres med 11 endelser:

slokk	slukk	sløkk
slokka	slukka	sløkka
slokke	slukke	sløkke
slokkede	slukkede	sløkkede
slokkende	slukkende	sløkkende
slokker	slukker	sløkker
slokkes	slukkes	sløkkes
slokket	slukket	sløkket
slokkete	slukkete	sløkkete
sløkt	sløkt	sløkt
sløkte	sløkte	sløkte

Selv om alle disse formene er tillatt i bokmål, virker noen av dem kunstige og er sannsynligvis ikke i bruk hos noen forfattere. Formen *slukka* er for eksempel en kombinasjon av en konservativ stamme og en radikal bøyningssendelse. Omvendt er *sløkkede* en kombinasjon av en radikal stamme og en konservativ bøyningssendelse. De kombinatoriske konsekvensene av en bred normering kan være ganske dramatiske for muligheten til å bygge effektive språkteknologiske systemer. Poenget er at mye språkteknologisk arbeid er nødvendig for å dekke alle godkjente variasjonsmulighetene på tross av at ingen vil bruke disse mulighetene fullstendig. I diskusjoner om variasjon i offisiell rettskrivning er såvidt vi vet dette punktet ikke blitt tatt i betraktning.

Subnormering i forhold til korrekturlesning kan takles på ulike måter. Én måte er å identifisere alle ulike faktorer som viser variasjon, f.eks. stammer, substantivendelser, verbendelser, genussystemer, osv. Så lar man brukeren innstille egne preferanser for enhver språklig opsjon og fritt kombinere disse innstillingene. En annen måte er å definere brede, konsistente subnormer. I Scarrie-prosjektet har vi valgt å definere slike brede normer. Normene er basert på at ord har en stilverdi på en skala mellom radikal og konservativ, og at enhver ordform enten er godkjent som hovedform, likestilt form eller sideform, eller er en ikke-tillatt form i den offisielle rettskrivningen.

1. Nøytralt bokmål: bruk hovedformer, sideformer og likestilte former, unntatt alle former som er utpreget radikale eller utpreget konservative. Bare et fåtall veletablerte ikke-tillatte former godtas. Det brukes et 2,5-genussystem.
2. Konservativt bokmål: bruk hovedformer, sideformer og likestilte former som har en konservativ eller nøytral verdi, men ikke former som blir oppfattet som radikale. Ikke-tillatte konservative former (riksmål) godtas. Det brukes et 2-genussystem.
3. Radikalt bokmål: bruk hovedformer, sideformer og likestilte former som har en radikal eller nøytral verdi, men ikke former som blir oppfattet som konservative. Ikke-tillatte radikale former godtas. Det brukes et 3-genussystem.
4. Læreboknormalen: tillatt alle hovedformer og likestilte former, men verken sideformer eller ikke-tillatte former, uansett om ordene blir oppfattet som radikale, konservative eller nøytrale. Alle genussystemer er akseptable.
5. "Anything goes": tillatt alle former som er akseptable under stilene ovenfor. Dermed blir bare ikke-tillatte former med fremmede stavemåter (f.eks. *grease*) forkastet.

Legg merke til stilene 1 til og med 3 er definert slik at et automatisert system kan støtte en konsistent stil. Læreboknormalen, som er den eneste offisielle subnormen innenfor bokmål, er derimot ikke definert slik at konsistens er mulig. Læreboknormalen inkluderer dermed noen former som ikke er i bruk i noen stiler (f.eks. *fordyping*) og tillater også blandinger av radikale og konservative orddeler, f.eks. *rødgraut*. Basert på de ovennevnte normene har det blitt utviklet en ordliste som inneholder informasjon om hvordan enhver ordform eventuelt kan oversettes til varianter under en viss stil.

Denne ordlisten virker i takt med en grammatikk som tar seg av kongruens avhengig av genussystemet. Et slikt system, som samtidig skal ta vare på ordform, grammatikk og subnorm, blir raskt innviklet. For et feilstavet ord kan det være flere alterna-

tiver ut fra fonologisk og grafemisk likhet. For hver av dem skal det kontrolleres om ordet tilhører den valgte stilen eller skal erstattes med en mer passende variant. Siden korreksjonsforslaget kan være et ord som har andre syntaktiske trekk en det som passer i setningen, må kanskje andre ord i setningen også endres. Mange deler av dette høyst kompliserte systemet måtte spesialutvikles for norsk.

Konklusjon

Systemer for språklig skrivestøtte er nyttige når de kan øke effektivitet og kvalitet i skrivingen. Dagens systemer nærmer seg en grense der ikke bare naive språkbrukere men også profesjonelle skribenter vil ta dem i bruk. Fortsatt er mye forskning nødvendig for å nå dette målet. Noen aspekter av denne forskningen er rettet mot mer teknologisk sofistikerte løsninger. Man bør likevel ikke glemme andre, lingvistiske aspekter. Fremfor alt må arbeidet med pålitelige ordlister fortsette. Videre bør språkbrukernes operative normer studeres gjennom lingvistisk forskning på hvordan folk faktisk skriver og hvordan kompetente språkbrukere evaluerer det (Dyvik, 1998). Dette er nødvendig for å kunne utarbeide språklig intelligente systemer som er i takt med aktuelt språkbruk. Gjennom korpusbaserte studier og analyser av brukerbehov må vi finne ut hvilke ordformer som er i bruk og hvordan de grupperer seg i subnormer som har relevans for utvikling av skrivestøttesystemer. Fremtidig normering kan også dra nytte av slike undersøkelser. Dermed kan lingvistisk forskning bidra til et bedre samsvar mellom språkbruk, språknormer og språkteknologi. Det er verd å understreke at utvikling av språkteknologiske systemer for mindre språk ikke kan bestå av en enkel tilpasning av systemer som ble utviklet for verdens majoritetsspråk hvis alle nyansene av språket skal få aktiv støtte.

Referanser

- De Smedt, K. & B. van Berkel, 1988. Triphone analysis: A combined method for the correction of orthographical and typographical errors. *Proceedings of the Second Conference on Applied Natural Language Processing, Austin* (pp. 77–83). Association for Computational Linguistics.
- Dyvik, H., 1998. Hva bør en språktknologisk satsing inneholde? *Språknytt 4/98*. Norsk språkråd.
- Richardson, S. D. & L. C. Braden-Harder, 1988. The experience of developing a large-scale natural language text processing system: CRITIQUE. *Proceedings of the Second Conference on Applied Natural Language Processing, Austin* (pp. 195–202). Association for Computational Linguistics.
- Rosén, V. & K. de Smedt, 1999 (under utgivelse). SCARRIE: Automatisk korrekturlesning for skandinaviske språk. *Norsk språkvitenskap: utvalde artiklar frå Mons 7*. Novus forlag, Oslo.
- Vosse, T., 1992. Detecting and correcting morpho-syntactic errors in real texts. *Proceedings of the Third Conference on Applied Natural Language Processing, Trento* (pp. 111–118). Association for Computational Linguistics.
- Vosse, T., 1994. *The word connection*. Neslia Paniculata, Enschede.

Informationsteknik och skrivande

Pirjo Hiidenmaa

Översättning: *Eva Orava*

En stor del av mina kolleger tog ut en ledig dag från jobbet när dataavdelningen hos oss meddelade att all nätanslutning och tillgång till elektroniskt material skulle stängas för två dagar på grund av reparationer i centraldatorerna. Bara de som enkom hittade på något att göra stannade kvar. När vår forskningscentral tio år tidigare flyttade till de nuvarande lokalerna hade endast några anställda en datorterminal eller en persondator, medan största delen av personalen klarade av att utföra sitt arbete utan datateknikens hjälp.

På motsvarande sätt har informationstekniken blivit en nödvändighet överallt där det utförs arbete. Också attityderna har förändrats. Nu för tiden måste också korta kommentarer och tillägg sändas per e-post. Det har också visat sig att de anställda upplever det väldigt jobbigt att gå till anslagstavlor eller informationshörnor för att få information; man vill ha pappren i elektronisk form på sin egen datorskärm.

Datatekniken har långsamt etablerat sig i allt informationsarbete, och den har blivit nödvändig på grund av att arbetet har ändrat karaktär. Ca 40 % av de arbetande finländarna utför i dag informationsrelaterat jobb under en stor del av sin arbetstid: de producerar information, överför den, undervisar, klassificerar och samlar in. Bland personer som arbetar med informationsfrågor kan nämnas forskare och experter, tjänstemän inom förvaltningen, lärare och informatörer samt upprätthållare av register och materialsamlingar.

I informationsarbetet består yrkesskickligheten till största delen av det språk som man behandlar informationen på. Ämnet skulle förtjäna en grundläggande presentation – i dagens utbildning och forskning är förståelsen för språkets betydelse nämligen begränsad. Mängden tal och skrift ökar kraftigt och en stor

Pirjo Hiidenmaa

del av vår tillvaro – såväl i arbetet som på fritiden – baserar sig på kommunikation. Vanligtvis glömmar man dessa aspekter och förknippar i stället datateknik med det så kallade informations-samhället. Kanske borde det i stället ses som en helhet?

Informationstekniken har på många sätt förändrat t.ex. dokumehanteringen på olika ämbetsverk. Elektroniska arkiv gör det t.ex. lätt att söka efter gamla dokument. Förenhetligade blankett- och dokumentmallar hjälper ämbetsverket att sammanställa dokument som ser likadana ut. Tack vare datanäten kan man kommentera och överföra handlingar behändigare än genom att transportera papper mellan olika platser.

Så här långt har de informationstekniska innovationerna underlättat arbetet, men dokumenten har trots det inte nödvändigtvis blivit bättre. Texter som produceras på ämbetsverk är ofta sammanställningar av flera dokument. Då skribenten får en text i elektronisk form klipper han eller hon vanligen ut en del och klistrar utan omarbetning in den i ett annat dokument, för att på motsvarande vis sedan kopiera ytterligare en textsnitt från en annan källa. Det nya dokumentet består av lösryckta delar som har kombinerats, utan att man kommenterat de olika delarna eller hänvisat till ursprungstexten. Den här metoden gör arbetet snabbare, men på samma gång förlängs ofta texten.

Man borde utveckla informationsteknikens möjligheter genom att ta ämbetsverkets eller arbetsplatsens informationsflöde i beaktande. Då dokument skrivs för ett enda tillfälle och de formulerats av endast en person är utformningen betydligt lättare att genomföra, likaså de gånger man använder elektroniska arkiv och dokument i standardiserat format. Om dokumenten där- emot skrivits ihop av många skribenter och kommenteras av ännu fler är tekniska lösningar välkomna, eftersom de ersätter kopiering och överföring av papper. Slutresultatet kan dock vara oenhetligt och därmed också svårt att förstå. Texten blir i vilket fall som helst längre. Speciellt administrativa texter tenderar att göra det.

Det går beklagligtvis ofta till så att de datatekniska lösningarna kommer först, medan man långt senare börjar fundera på hur man skall använda ett arkiv, en blankettmall eller en databank. Man kan säga att informationstekniken inte längre är dräng i stugan, utan den har tagit över husvärdens roll. Var är de tvärvetenskapliga forskningsgrupper där datavetenskapen möter vetenskapsociologin och språkvetenskapen, och tillämnar informationen på att utarbeta vissa specifika tillvägagångssätt?

Informationstekniken har integrerats i skolvärlden, vilket är nödvändigt för dagens studier. Trots det har den inte blivit en del av studierna utan lever sitt eget liv. I t.ex. skolor i Helsingfors är datateknik vanligen ett separat läroämne med separata datorsalar. Datateknik undervisas som datateknik och datorerna används inte i de egentliga studierna. Användningen av datorer i undervisningen är vanligast i lågstadier, men enligt en relativt färsk undersökning är det också där knappt 10 % som använder datorn i olika läroämnena, såsom modersmål, geografi eller främmande språk.

Ordbehandling betraktas ofta som en form av renskrivning utan att man ser dess möjligheter i undervisningsituationen. Modersmålsläraarna är oroade över att skolelevernas färdigheter i rättskrivning och avstavning skall försämrans om datorn automatiskt utför sådana uppgifter. På samma sätt befarade matematiklärarna en gång i tiden att förmågan till huvudräkning skulle försvinna då det blev vanligt med fickräknare. I framtiden bör målen i undervisningen ändras så att barnen inte skall läras skriva för hand enbart för att de ska öva upp handstilen. Lika lite skall skolans mål vara att lära barnen avstavning bara för att de skall kunna dela ett ord på två rader. Att träna sin hand är en konst i sig, men det behöver inte kopplas ihop med skrivande. Att förstå ordens stavelseindelning hör samman med att förstå ett språks uppbyggnad, men eleverna skall nödvändigtvis inte behöva utföra sådant arbete som en dum maskin också klarar av.

Elektroniska ordböcker och databanker, synonymordlistor och övriga hjälpmedel är till utomordentlig hjälp för skribenten.

Pirjo Hiidenmaa

Vid det här laget borde det vara helt självklart att dessa hjälpmedel används i skolorna. Det är inte lönt att gräna sig över att eleven serveras färdiga svar: trots att vissa lösningar ges på enskilda skrivproblem krävs det också att eleven kan använda sig av lösningarna och lär sig uppskatta hur väl de lämpar sig i sammanhanget. På motsvarande vis borde också bedömningskriterierna ändras så att informationstekniken skulle beredas en självklar plats inom skrivandet i skolan, bl.a. då man skriver essäer och studerar.

Datatekniken får nya dimensioner i skrivundervisningen och de ger upphov till frågor som t.ex. har med dokumentation och upphovsrätt att göra. Får man låna och kopiera material från nätet hur som helst? Hur hänvisar man till källorna och hur skall man förhålla sig till informationen? Eftersom det är enkelt att använda Internet måste nätet betraktas som en utgångspunkt som kan utforma målen i undervisningen. Det krävs dock att eleverna förhåller sig kritiska såväl vid analys av innehållet som vid analys av den form informationen skall framställas i. Genom att kopiera och tillägna sig all typ av information kommer man inte långt.

Undervisningen i datateknik planeras av personer som satt sig in i ämnet först i vuxen ålder, inte av unga för vilka en mångsidig användning av datorer redan är en självklarhet. Därför betraktas tekniken av lärarna som ett sätt att förbättra gammal praxis. De som inte har skrivit på skrivmaskin förväntar sig inte heller att datatekniken på något vis skulle vara annorlunda. Datateknik anses i rätt hög grad vara en teknisk fråga, dvs. hur kabeldragningen skall ske, hur effektiv utrustningen är och hur man uppdaterar program. Man borde hitta de personer som utvecklar undervisningen och som samtidigt ser på vilket sätt ordbehandling, datanät och olika studieprogram bäst kan tjäna studier och informationsbehandling. Likaså borde man i arbetslivet hitta de datorutvecklare som betraktar texter, språk, arbetsmetoder och -mål som en helhet vid den tekniska tillämpningen. Vi behöver inte informationstekniken i sig.

Informationsåtkomst på flera språk

Jussi Karlgren

Att hitta information kan vara knivigt. Det kan vara så att den som söker information vet exakt vad den vill ha fram, men inte har precis klart för sig var det finns; det kan också vara så att den som söker inte riktigt vet vad som finns men har en känsla av att någon sorts hjälp finns att få, bara frågan är rätt ställd. De senaste millennierna har människor lagrat information på externa lagringsmedia av olika slag: det finns mer och mer information att tillgå, men av skiftande kvalitet, otydliga ägarförhållanden, oklar provenans och det är mindre och mindre tydligt vem läsaren kan fråga till råds för att hitta rätt.

Det finns en mängd olika tekniker för att hjälpa folk hitta information. Hyllor och ordentligt markerade bokryggar är ett gott första steg, alfabetisk eller någon annan systematisk hyllordning ett ytterligare, kortkataloger för tillexempel ämnesordsregister med handskrivna nyckelord som ger andra sorteringskriterier än hyllorna ett tredje. Ju fler olika sorters index, desto lättare att hitta grejerna, och desto arbetsammare att administrera och upprätthålla. Det är naturligtvis här datorer kommer in. Biblioteken arbetar i dag med tekniska hjälpmedel för kataloghantering, och informationsteknologin används just för det den är bäst på: att administrera stora mängder information och sprida den med väldigt låg marginalkostnad – allt vilket oftast anses vara bra.

Digitala bibliotek

Ett bibliotek inbegriper mycket mer än bara tekniker för att hålla information tillgänglig. Urval, införskaffning, arkivering, datamagasiner, standarder för arkivbeständiga format och rättsliga frågor är bara några av de tekniska frågorna; frågor om bibliotekens roll i ett scenario där inte enstaka exemplar av

Jussi Karlgren

textdokument är unika, utan informationen är duplicerbar och åtkomlig överallt är lika så viktiga.

Biblioteken har nu inte bara texter. Information finns lagrad på flera olika sätt. Mycket finns i text, men också bilder, både stillbilder och rörliga bilder; ljud av olika slag, både tal och annat; material på olika språk, där inte bibliotekspersonalen förstår alla språken. Det här heterogena materialet används av en mängd olika anledningar: folk vill arbeta med en avhandling, roa sig en stund, skriva en artikel, lösa ett korsord, släktforska – och alla behöver olika sorters svar på sina sökfrågor. Allt det här vet biblioteken sedan länge, och har mer eller mindre välfungerande rutiner för att hantera diversiteten. Utan motsvarande rutiner och insikter är inte en digital samling informationsbärande dokument något digitalt bibliotek.

Det är mer än bara en digital kortkatalog som behövs för att ett bibliotek är digitalt; det behövs mer än databas av texter för att bygga ett digitalt bibliotek.

Informationsåtkomst med hjälp av datorer

Informationsåtkomst med datorer är till sin enklaste form ett kortregister inmatat på en dator. Så fungerar de flesta bibliotekssystem idag. I mer avancerad form skapas registret automatiskt genom automatisk granskning och tabulering av texterna. Så fungerar de sökmotorer som finns på Internet.

Informationssystemets bild av texten och dess innehåll är ytterst enkel: en påse ord, i princip. Systemet granskar texterna, räknar orden, väger ovanliga ord mot vanliga, viktar långa dokument mot korta och ordnar ett index över texterna, viktade efter ordförekomst. Den som söker text förväntas uttrycka sig med en sökfråga bestående av några enkla ord som paras ihop med orden i indexet, och de dokument som har flest lika ord med sökfrågan erbjuds användaren som tänkbart relevanta. Inte särskilt mycket till språklig sofistikation, med andra ord. På ett visst plan är teknikerna i stort sett språkoberoende.

Men det finns flera ganska långtgående antaganden om språk som ligger till grund för den här sortens systemsdesign. Främst

och viktigast att ordförekomster är ett gott mått på texters innehåll; därefter att användare kan lista ut vilka ord som kan användas, och ytterligare att ord i användarens sökfråga är ett gott mått på användarens sökbehov. Alla antaganden är problematiska.

Antagandena bygger på att språklig vaghet är ett brus som skall reduceras i möjligaste mån i analyskedet, så att sökprocessen blir så rätlinjig som möjligt: om ordens valör och position i språket räknas ut i förväg blir själva sökningen inte en språklig fråga om betydelse utan en datalogisk fråga om vektorjämförelse. Det är en rimlig förmodan att flertydighet kan reduceras genom studier i språket i förväg, och att enkla och rensade modeller sedan kan användas vid söktillfället – men då får systemet helt bortse från att texters alla tänkbara användningsområden och ordens alla betydelsefasetter inte alls går att förutsäga. En samling kåserier om Blekingegatan i Stockholm kan vara högst relevant för den som vill läsa mer om Greta Garbo utan att hennes namn någonsin nämns; en artikel om ångfartyg skriven på artonhundranittitalet kan vara relevant för den som vill planera kollektivtrafik på nittonhundranittitalet. Ord är ganska klena enheter för att etikettera texter med.

Och för vi in en tidsaxel i resonemanget är det ju så att ord dyker upp i språket hela tiden, och försvinner i nästan samma takt. Ords valör och betydelse förändras från år till år och från vecka till vecka. En ny artikel om ångfartyg är förmodligen mer inriktad på nostalgi och restaurangmenyer än en gammal artikel som kanske behandlar transportbehov; en femtio år gammal artikel om elektronrör kan komplettera en tio år gammal artikel om transistorer alldeles adekvat trots att ordförekomsterna knappt överlappar.

Vi har bara börjat förstå relationen mellan ord och betydelse i text. Det krävs mer forskning om ord i bruk.

Jussi Karlgren

Språkoberoende system? – Att söka i nordiska texter

Under det skenbart icke-språkliga ligger det ju ganska mycket språklig kunskap inbäddad i den statistiska språkmodellen: ord är inte alltid bara ord. En del språk böjer sina ord så de varierar i utseende från gång till gång. Engelska gör det mycket knapphändigt, svenska en hel del mer, och del språk i Norden gör det riktigt gärna och mycket. En del språk använder sammansatta ord: engelska gör det ytterst ogärna, och orden tenderar vara invariants även när de ingår som delar av större betydelseelement; svenska gör det mycket gärna, liksom andra språk i Norden. Det gör att enkla ordsökningar på svenska kan snava över böjningsformer eller sammansättningar. Att skriva "veckomatsedel för skolor i Stockholm" i ett sökfönster ger en inte texten "Matsedel för Katarina norra skola vecka 48" om inte systemet vet någonting om formlära.

Engelska är olikt språk i Norden. Inte väsensskilt: det fungerar att leta efter svensk text med system som är utvecklade för engelska, men sämre. De flesta verkar ta det för givet, som om icke-engelsk text av naturen är bökgigare och svårare att handskas med: det är precis som med prickar och ringar och cediljer – internationellt bråte som bara stökar till tangentbord och skrivare. Men det är inte givet alls att det skall behöva vara så. System som grundar sig på antaganden om språkliga teckens invarians och relativt fast ordföljd kommer att ge sämre resultat för material som är på språk som hänger sig åt sammansättningar och andra produktiva avledningsmekanismer eller vidlyftig böjningsmorfologi och därmed sammanhängande upplockrad ordföljd. Men de antagandena behöver inte vi göra i Norden.

Och faktum är att engelskan tillåter systemen ta en förledande enkel genväg till analys av texters innehåll genom att en tabell med enkla grafiska ordförekomster ger en bättre innehållsanalys på engelska än på många andra språk. Oförtjänt bra, om man så vill – för det är studier på engelskspråkigt material som är den empiriska grunden för de ganska starka antagandena om ords betydelse för betydelse som ligger till grund för systemarkitek-

turerna. För att komma längre krävs det studier i texter, textu-
alitet och texters mening – och det faktum att vi stöter på pro-
blemet snarare i våra språkområden än i det engelska bör vi ta
som uppmuntran. Vi måste arbeta med en mer elegant innehålls-
analys för att kunna förstå nordiska texter. Det har vi igen när vi
sedan åter tittar på engelska!

Språk är i allmänhet olika, och speciellt är engelska olikt många andra
språk. Det är till fördel, om vi vill arbeta med språkteknologi i Norden.

Att hitta material på flera språk

Information finns på flera språk, men vi bor i små språkområden
med relativt litet informationsutbud. Det är en rimlig strategi
även när vi inte primärt söker eller letar efter någonting på något
specifikt språk att första hand vända oss efter engelskspråkigt
material.

Det här är naturligtvis en självuppfyllande förutsägelse: vill vi
folk ska hitta våra verk ser vi till att de blir skrivna på engelska,
och det gäller även våra grannar och närmaste kollegor. Den
lokala publiken är lika internationell som mer fjärran gäster. Och
i förlängningen osynliggör detta nordiskspråkig information.

Det behöver nu inte gå så illa. Om vi väljer att betrakta sök-
ning i de flesta fall som språkoberoende kan vi se till att bredda
den automatiskt. Om vårt system känner till att vi kan läsa
svenska, danska och flera sorters norska utan större problem
och med visst besvär även tyska, är det inom möjligheternas
ram att se till att sökfrågan hämtar dokument på flera språk. Det
finns flera tekniska lösningar på hur, men alla grundar sig i
insikten att det inte är särskilt komplicerat att översätta enstaka
termer i en sökfråga eller i ett index. Inte komplicerat, men re-
surskrävande: det krävs omfattande flerspråkiga termsamlingar,
textsamlingar och textstudier. Och sen blir det fel ganska ofta
med dagens tekniker, men det blir det ändå i söksammanhang.

Det går att göra nordiska texter synliga i ett flerspråkigt sammelsurium.
Det kräver mer terminologiskt arbete.

Jussi Karlgren

Enstaka dokument är inte alltid svaret, och dokument har mer än bara innehåll

Resonemanget hittills har handlat om att söka efter texter och har utgått ifrån att ett duktigt system som svar på en sökfråga levererar en mängd texter varav de flesta är relevanta i någon teoretisk mening. Det är inte särskilt hjälpsamt, egentligen. Ibland kan ett kort svar vara tillräckligt, ibland är det användbart med en sammanfattning av flera texter, och ibland är det något litet faktum i en väldigt stor mängd texter som skall exciperas och sammanställas i en rapport. För den här sortens arbete krävs det mer studium av texters egenskaper generellt, och texters egenskaper på specifika språk i specifika genrer speciellt.

Och idag har informationssystemen förenklat bilden av dokument så långt att den är ytterligt fattig: dokument är mer än bara påsar av ord – de har stil, tillhör traditioner av olika slag, är producerade med olika avsikter och baktankar, och kommer att tilltala olika läsare vid olika tillfällen. Den sortens distinktioner görs svårare när texterna ligger i uniform i ett informationssystem istället för att stå inbundna, häftade eller stencilerade i en hylla.

Det är tydligare och tydligare att informationshanterings-system nått en sorts tak för hur väl de kan fungera: forskningen idag inriktar sig mer och mer på att försöka förstå hur användaren tänker och varför; nya system idag tenderar att skraddarsys för specifika uppgifter och användargrupper snarare än att byggas för att hantera alla texter för vem som helst.

Och det är uppenbart att det finns mer att hämta i snittet mellan informationsteknologi och bibliotek. Experimentella system kan redan idag enkelt rekommendera litteratur genom åtkomststatistik: dokument som ofta används tillsammans hör nog ihop på något sätt. Det finns också system som särskiljer olika sorters text – inte på grundval av innehåll utan på grundval av stil. Och det finns system som betar sig olika beroende på förmodad uppgift som användaren sysselsätter sig med för tillfället.

Vi är på väg in i dokumenten. Det kräver mer forskning om språket i bruk och bruket av text.

Vi har bara börjat förstå varför folk läser text, och hur de uttrycker sig när de vill leta efter någonting. Det krävs mer forskning om folks informationsbehov.

Vad behöver forskningen?

Nästa alla punkter som behandlats ovan kommer att kräva mer kunskap om språk om vi arbetar vidare med dem: kunskap om språk i allmänhet och språk i Norden i synnerhet. För att åstadkomma system som hanterar språk i Norden behöver vi ansenliga textsamlingar att experimentera med, vi behöver tillgång till folk som vill använda dem för att studera dem och deras behov, vi behöver studera texter i allmänhet och nordiska texter i synnerhet och vi behöver jämföra system och algoritmer systematiskt med varandra. Och för att utveckla flerspråkig sökning behövs det lexika av olika slag och fler och djupare studier om fackspråk och fackterminologi.

Det finns också en stor mängd allmänna språkvetenskapliga frågor som måste arbetas med för att kunna bidra till språkteknologiska verktyg. Språkvetare måste lyfta blicken från meningar och börja studera text systematiskt; filologer måste lyfta blicken från enstaka dokument och studera generella frågor om texter. Vad är en text? Vad är information i text? Och vad är det för relation mellan text och icke-textuell information?

Det finns ännu större politiska frågor att behandla. Vad vill vi göra med lokala språk? Behöver vi dem? Vem har glädje av dem? Och ekonomiska frågor. Vad är kostnaden för att utbilda stora delar av en hel befolkning i ett annat språk?

Språkteknologin utvecklar verktyg. Vår fråga är vilka verktyg kan vi bygga givet de vetenskapliga, politiska och ekonomiska begränsningar vi arbetar under?

CD-Perussanakirja som ett hjälpmedel i språkvården

Marja Lehtinen

Översättning: *Eva Orava*

Den här artikeln behandlar cd-romversionen av "Suomen kielen perussanakirja" (Finsk basordbok) och på vilket sätt språkvårdaren kan använda den som hjälpmedel. Vid utarbetandet av CD-Perussanakirja har man använt sig av den allra nyaste språkteknologin, vilket gör att den avviker från många andra elektroniska ordböcker.

Först några ord om själva ordboken: CD-Perussanakirja baserar sig på den tryckta, tredelade "Suomen kielen perussanakirja", som innehåller ungefär 100 000 uppslagsord. Den tryckta boken utkom åren 1990–1994 och är den mest omfattande aktuella ordboken som presenterar det nufinska ordförrådet. Ordboken är också normativ; den skildrar den betydelse som orden har i dag, berättar om hur orden skall böjas, och så vidare. Ordboken är utgiven av Forskningscentralen för de inhemska språken och förlaget Oy Edita Ab. Programmeringen har utförts av det finska språkteknologiföretaget Lingsoft Oy, som är specialiserat på språkprogram. Den elektroniska versionen utkom i februari 1997.

I nordiska kretsar är det troligen känt att finska språkbyrån vid Forskningscentralen för de inhemska språken upprätthåller en flitigt utnyttjad telefontjänst. Dagligen besvaras ca 70–80 samtal, och antalet samtal växer hela tiden. Rådgivarna antar att en orsak till att språkbyrån kan besvara allt fler samtal är att CD-Perussanakirja har gjort deras arbete snabbare: programmet ger snabbare än den tryckta versionen svar på många frågor som ställs.

I det följande ges några exempel på vilka slags frågor telefonrådgivningen har fått den senaste tiden, och hur CD-Perussanakirja kan ge svar på dem.

1 Vad betyder ordet?

Det här är kanske det mest typiska sättet att använda en enspråkig ordbok på, och den elektroniska ordboken utgör i det här fallet inget undantag från hur den tryckta versionen används. Vad betyder egentligen *infrastruktuuri* (infrastruktur)? Eller nyordet *karnevalisoida*¹ (det vill säga att försvaga positionen eller värdigheten hos något, genom att till exempel parodiera eller utsätta det för ytlig publicitet)? Lånord orsakar alltså ofta problem även för personer som talar finska som sitt modersmål, men också sällsynta ord av finskt ursprung och ord som blir allt ovanligare kan väcka frågor. Telefontjänsten har bland annat fått frågan vad adverbet *semminkin* betyder (i modern finska används i stället orden *varsinkin*, *etenkin*, och *nimenomaan*, 'i all synnerhet, framför allt, särskilt').

2 När kan man använda pronomenet *se* (det) om en människa?

Ordartikeln *se* är ganska lång, vilket ordartiklarna ofta är när det gäller pronomen. Det framgår följaktligen inte direkt under vilket moment informationen kan hittas. Om man klickar på knappen Förklaringar radas ordartikelns huvudbetydelser upp, och då ser man lätt att moment tre avser människor. Man kan sedan återgå till hela texten och läsa igenom momentet med alla dess exempelmeningar. Av texten framgår att pronomenet *se* kan syfta på en människa i vissa determinativa sammanhang.

Ordartikeln kan alltså ge information på olika sätt: i CD-Perussanakirja kan man titta på endast uppslagsord och förklaringar eller uppslagsord och exempelsatser. Denna egenskap är användbar när man skall undersöka långa ordartiklar, och det är endast i den elektroniska versionen som man kan läsa ordartiklar på detta sätt, aldrig i den tryckta produkten. – Här är det trots allt inte ännu fråga om språkteknologi, utan om att

¹ Ordagrant *karnevalisera*.

Marja Lehtinen

ordboksmaterialet är kodat med kodspråket SGML. Det innebär att materialet innehåller information om ordartikelns olika beståndsdelar, såsom uppslagsord, förklaringar och exempelsatser.

3 Rättstavning: Hur många g finns det i ordet *aggressiivinen* (aggressiv)?

Ibland vill frågeställaren endast försäkra sig om det korrekta sättet att stava ett ord. I sådana fall kan man inte alltid vara säker på att den form som enligt frågeställaren borde vara den rätta finns som uppslagsord i ordboken. CD-Perussanakirja har emellertid sökegenskaper som gör att informationen lätt kan hittas.

Om man inte vet hur ordet *aggressiivinen* (aggressiv) skall stavas, kan man som sökord skriva *ag*ressiivinen*. Det resulterar bara i en träff: det rätta sättet att stava ordet är att skriva det med två g.

4 Hur lyder språkvårdens rekommendation i fråga om adjektiv med efterleden *-rikas*? (-rik)

I CD-Perussanakirja finns det också ord och uttryck som hänvisas till bättre alternativ med orden ”pitää olla” (skall heta) och ”paremmin” (hellre). Ofta får telefonrådgivningen till exempel förfrågningar om vad som kunde utgöra en bättre motsvarighet till adjektiv som slutar på *-rikas* (-rik). Dessa ord har alltid ansetts vara så kallade svecismer – översättningslån från svenskan – som man har rekommenderat och fortfarande rekommenderar mer finska motsvarigheter till. Adjektiven med efterleden *-rikas* fås i CD-Perussanakirja fram med en enda sökning (**rikas*), och rekommendationerna ges behandligt när sökning kombineras med tillvalet ”Rekommendation”.

5 Hur böjs ordet?

Ordens böjningsformer är inte självklara ens för finskspråkiga, och därför ger ordboken information om dem. Många frågor som kommer till telefonrådgivningen berör böjningen av ord.

I den tryckta Perussanakirja ges böjningen för uppslagsorden med hjälp av olika modellord med tillhörande koder. Ordboksanvändaren måste själv tillämpa anvisningen på det egna problematiska ordet. I CD-Perussanakirja får användaren där-
emot vid behov fram temaformerna för de uppslagsord som kan böjas, även för sammansatta ord. Finskans komplicerade böjningssystem är alltså inte något problem för det här programmet! Denna egenskap hos programmet är förverkligad med ett lingvistiskt program, det vill säga med språkteknologins hjälp. – I programmet finns knappen Böjning som är avsedd för denna funktion.

5.1 Vilken är genitivformen av nomenet palvelu (tjänst) i plural?

Vissa typer av ord kan ha flera genitivformer i plural. Det väcker förvåning hos en vanlig språkbrukare, och han eller hon vill därför få det bekräftat. Det är ofta fråga om att några personer på en arbetsplats har slagit vad om vilken form som är den rätta, och till slut hör de sig för med språkbyråns telefonrådgivning. Många gånger är frågeställarna inte nöjda när de får svaret att alla har haft rätt, eftersom de vill höra att endast en form är korrekt. CD-Perussanakirja åskådliggör att t.ex. ordet *palvelu* har tre genitivformer i plural: *palvelujen*, *palveluiden* och *palveluitten*.

5.2 Hur uttalar man partitivformen av ordet invaliditeetti (invaliditet) i singular?

Främmande ord är ibland problematiska när det gäller att välja rätt vokal till böjningsändelsen, det vill säga att bestämma om ändelsen skall innehålla ett a- eller ett ä-ljud. I princip finns det regler som man kan följa, men de är inte alltid självklara för vanliga språkbrukare. I ord av den här typen bestämmer de vo-

Marja Lehtinen

kaler som finns i början av ordet vilken slutvokal ordet skall få. Eftersom en av ordets första stavelser innehåller den bakre vokalen a, skall också ändelsen bestå av en bakre vokal. Den korrekta formen är alltså *invaliditeettia*.

5.3 Vilken är imperfektformen av ordet *soutaa* (att ro)?

För vissa tvåstaviga finska verb är både ändelsen *-ti* och *-si* möjliga i imperfekt. Till exempel *soutaa* är ett sådant ord, imperfektformen kan antingen vara *souti* eller *sousi*. I ett sådant fall kan ofta också personer med finska som modersmål behöva få bekräftelse.

Denna egenskap, det vill säga att böjningsformerna för ord anges, hade inte kunnat genomföras utan språkteknologins hjälp. Det är inte en lexikograf som för varje enskilt ord har skrivit ner böjningsformerna i textform, utan detta har genomförts med det finska språkteknologiföretaget Lingsoft Oy:s program. Jag kan trots det intyga att lexikografer verkligen har behövts när det har gällt att testa den här egenskapen i ordboksprogrammet. Resultatet av samarbetet med programmeringsföretaget är att böjningsformerna för uppslagsorden på skärmen är korrekta, de följer alltså språkvårdens rekommendationer.

6 Sökning efter böjda former

Ordboksprogrammet har ytterligare en egenskap där man har dragit nytta av Lingsofts kunnande inom språkteknologin. Den här egenskapen innebär att programmet kan söka upp även böjda former av uppslagsord i CD-Perussanakirja utgående från ordens grundform. Eftersom finskan är ett språk som i hög grad grundar sig på böjda former, har ordboksanvändaren stor nytta av detta drag i ordboksprogrammet. Det finns såvitt vi vet inga andra kommersiella program på finska som har den här egenskapen genomförd på detta sätt. CD-Perussanakirja är i det här avseendet alltså en banbrytare.

I praktiken betyder detta att hela texten i ordboken är analyserad med Lingsoft Oy:s morfologiprogram, och därmed har

varje ord i texten försetts med en grundform, oberoende av vilken form ordet har i själva texten.

6.1 Sökning efter juosta (att springa) i förklaringarna

Ett exempel på en sådan sökning: man kan söka efter ordet *juosta* (att springa) i förklaringarna. Det här är ett sätt att söka efter synonymer, fastän synonymer egentligen inte finns utmärkta i materialet. Vi får 34 träffar, men antalet träffar ökar till 65 om vi dessutom bland tillvalen väljer alternativet "Även böjda former". Bland svaren påträffas då också sådant som hör till detta begreppsområde, om än inte i form av direkt synonyma uttryck. Vid en sådan sökning finner man även böjda former bland träffarna: *juostessa*, *juoksemisesta*, *juokseminen*, *juoksemaan* och så vidare. För alla dessa ord finns det i programmet dold information om att grundformen är *juosta*. När alternativet "Även böjda former" är förkryssat riktar sökningen sig in på de dolda grundformerna, medan de träffar som kommer upp i rutan består av de böjda formerna.

6.2 Sökning efter fraser

Det är speciellt användbart att kunna söka efter böjda former när man söker en fras och inte vet den exakta utformningen, eller åtminstone inte i vilken form lexikografen har tagit med uttrycket i ordboken. Ett exempel på en sådan fras är *nostaa kissa pöydälle*. Det är en fras som vi inte har hittat någon direkt motsvarighet till på andra språk, men uttrycket betyder ungefär att man tar upp en kvistig fråga till grundlig diskussion, det vill säga att man tar tjuren vid hornen (den ordagranna översättningen är att man "lyfter upp katten på bordet"). I sökruan kan man då med plustecken kombinera ifrågavarande ord i grundform, det vill säga *nostaa+kissa+pöytä*, och eventuellt göra några tillval i fönstret Sökning. I detta fall lönar det sig att söka efter information bland exempelsatserna och dessutom bland de böjda formerna av orden.

Marja Lehtinen

7 Det framtida arbetet med ordboken

Till slut några ord om den situation ordboksredaktionen nu befinner sig i och vilka planer den har för nästa version av ordboken. Redaktionen uppdaterar naturligtvis framför allt materialet i ordboken i och med att den tillför nyord, som den breda allmänheten alltid är intresserad av. Ett färskt material är också ett bra försäljningsargument. Inför nästa version utökas materialet med ungefär 2 000 nyord.

Programmet förbättras en aning genom att det kompletteras med komparativ- och superlativformerna till alla 10 000 adjektiv. För detta ändamål har vi redan fått en preliminär lista på böjningarna från språkteknologiföretaget Lingsoft Oy, som fortfarande är vår samarbetspartner. Vi gör också några tillägg till temaformerna för uppslagsorden: nomen skall förses med nominativform i plural, och verb med potentialisform. – En alldeles ny egenskap i programmet är att 20 000 ortnamn i Finland skall tillsättas i form av så kallade bebyggelsenamn och deras korrekta böjning i lokalkasus. Ett problem med finskspråkiga ortnamn är nämligen att det ofta är svårt att veta om de skall böjas i inre eller yttre lokalkasus (det heter till exempel *Helsingissä* 'i Helsingfors', men *Tampereella* 'i Tammerfors').

Den breda allmänheten önskar också att CD-Perussanakirja kunde ge svar på mycket annat, men mer än detta hinner ordboksredaktionen inte genomföra i nästa version. Många skulle till exempel vilja ha lite bakgrundsfakta om normer inom språkvården. Tekniskt sett kunde det lätt genomföras i form av ett separat fönster som öppnades bredvid ordartikeln i de fall där sådan bakgrundsfakta kunde finnas. Men det skulle naturligtvis också kräva att någon skrev texten.

På basis av den respons som användarna har gett blir en tydlig trend synlig: människor som producerar texter skulle vilja att CD-Perussanakirja blev en slags all round-program, en verktygslåda för skribenter. Tekniken utgör inget hinder; problemet ligger i att sådana egenskaper hos programmet krävde omfattande resurser av ordboksredaktionen, det vill säga av dem som ansvarar för produktens innehåll.

Årtusindparat? Nye ord i 1990'erne i dansk – og norsk og svensk

Pia Jarvad

Ved millenniumskiftet

Ved år 2000-skiftet ses der gerne tilbage i et langt vue, historiske begivenheder trækkes op i rids, der males med bred pensel og udgives bøger om det lange stræk. Dansk blev beskrevet i "Dansk i tusind år" (Karker 1993), mens svensk fik hele to beskrivelser: "Svenskan i tusen år" (Moberg og Westman 1996) og "Svenska språket under sjuhundra år" (Pettersson 1997). Og i referat af møde i Norsk språkråd kunne man læse at man overvejer en "Norsk i tusind år" i anledning af årtusindskiftet. Med denne artikel skal der også ses tilbage, men kun så kort som et enkelt tiår med udgangspunkt i dansk sprog og med vuer til norsk og svensk. Materialet er i hovedsagen Jarvad 1999, Leira 1990- og Moberg 1990-.

I året der gik har *århundredskiftet* været et påtrængende emne med alt hvad der hører til, lige fra dommedagsprofetier til diskussion om hvornår det begynder. Egentlig er spørgsmålet om hvornår det nye århundrede begynder, ikke først og fremmest af sproglig art, men det bliver behandlet som sådan (Nyt fra Sprognævnet 1991/2 og i sammendrag sammesteds 1998/4 og 1999/1).

Argumentationen bygger på at at det første årti i vores tidsregning må have været år 1–10 inklusive, det andet 11–20 og så fremdeles. Derfor må det sidste år af det årti som begynder med fx 1981 slutte med 31.12.1990. Det er fordi, siges det, at det første år i vores tidsregning må kaldes år 1, og at det første tiår derfor må være 1-10 med 10 inklusive. Det første årtusind må også starte med år 1 og gå fra 1 til 1000 inklusive. På den måde vil *årti* og *årtusind* begynde med et 1-tal og ende med 0. Men denne måde at regne *årtier* og *årtusinder* i er ganske i modstrid

Pia Jarvad

med den almindelige sprogbrug, og der er da også gode argumenter for at den almindelige sprogbrug er logisk og fornuftig nok. Og i hvert fald er det sikkert at årsskiftet 1999/2000 vil blive fejret som *tusindårsskiftet*.

I svensk bruges ordet *tusenårsskifte* og i norsk *tusenårsskifte* for det samme, og også *millennium* bruges i begge sprog. Ordet *millennium* fik sit store gennembrud i dansk i 1998. Det er et nylatinsk dannet ord til ordet *mille* 'tusind' og ordet *annus* 'år'. Ordet har nu eksisteret i dansk siden midten af 1980'erne og er vel en dansk udgave af et tilsvarende engelsk ord, og det er givet vis dannet efter *decennium* 'tidsrum på ti år'.

Ord som (år) *2000-parat*, (år) *2000-problematik*, (år) *2000-udfordring* bliver almindelige i dansk i 1998, og de er oversættelser af engelsk *Year 2000 problem*, *Year 2000 challenge* o.l. som i et amerikansk tidsskrift over nye ord er noteret allerede fra 1993. Her er det *årtusindnissen* der spøger – dvs. uvisheden om hvad der sker i alle chipsene og computerne som ikke er *årtusindparate*. I svensk bruges *2000-omställning*, *2000-problem*, og apparater der er *2000-parate*, kaldes *sekelskiftessäker* og er forsynet med en *säker 2000-märkning*.

Spam

1990erne blev det årti hvor den personlige computer for alvor slog igennem, og året 1998 hvor brugen af *Internet*, oprettelse af *hjemmesider* mv. blev sagen. Det gav ord som *chatroom*, *hostmaster*, *skærmskade* (*skærmarbejde* er fra 1987), *videodisk* (efterfølgeren til *cd*'en; dvs. datamedie til opbevaring af data, herunder musik og film), *vindue* i ny brug om et programs skærbillede, *værktøjsbjælke* om 'striben på edb-skærm med et programs funktioner i form af ikoner' og *xc*, som betyder 'billig pc med få funktioner'. Fra 1997 er ordet *cookie*, der ikke er en kage, men en 'tekstfil til at identificere *internetsurferen*, fx den der besøger ens hjemmeside'. *Pauseskærm*, *screensaver* og *skærmskåner* er flere ord for samme lille program som gør at billedet ikke fryser fast på skærmen, når der ikke arbejdes. Ofte

er det et farvestrålende mønster der bevæger sig, fisk der svømmer o.l.

Ordene *spam*, *spamme*, *spammer*, *spamming* (snart kommer vel også *spamning*) repræsenterer mønsteret når vi låner ord: et rodmorfem er nok til hele rækken af ord. *Spam* er et brev, forsendelse, reklametryksag som sendes over Internettet til en modtagers *e-postadresse*, og det er karakteristisk at modtageren har ikke ønsket posten. Ordet har en pudsigt etymologi: Det er fra engelsk *spam*, som er navn på et konservesprodukt *Spam*. *Spam* er krydret skinke, nemlig *sp(iced h)am*. Når navnet *Spam* går over til at betyde noget uønsket, så skyldes det at det er overtaget fra *The Spam Sketch* af Monty Pythons Flying Circus, hvor gæster i cafeen kun kan få retter med spam, som ingen ønsker. Men ordet *spam* låner vi, og hertil kan der dannes efter et helt regelmæssigt mønster verbet *spamme*, nomen agentis *spammer*, nomen actionis *spamming* eller *spamning*. Noget tyder dog på at i hvert fald *spamming* er lånt og ikke hjemmegjort eller også ligger engelsk orddannelse latent i dansk ved siden af dansk orddannelse.

Også *Web* (Dansk Sprognævn anbefaler med stort, men i sammensætninger kan det også skrives med lille, og Sprognævnet anbefaler bøjningen *Web*, *Webbet*) er et nyt rodmorfem i dansk. Det er et direkte lån fra engelsk hvor det betyder 'spindelvæv, spind'. Selve ordet er i dansk fra 1995 og kendt fra 1994 i amerikansk. Det indgår – som andre danske rodmorfemer der betegner nye ting – i nye sammensætninger, dvs. det lader sig kombinere med danske (eller udenlandske) ord som fx i *webadresse*, *webbrowser*, *webcrawler*, *webgirl*, *webhotel*, *weblæser*, *webmaster*, *webserver*, *webshopping*, *websiteside*, *website*, *websted*.

1990'ernes informationsteknologiske ord er blandt andet: *antivirusprogram*, *bambusmaskine*, *betaversion*, *bogmærke*, *boote op*, *brandmur*, *browser*, *brugernavn*, *bundkort*, *chat*, *chatte*, *client/server*, *datapost*, *desktopper*, *dobbeltklik*, *domænenavn*, *dongle*, *dosprompt*, *downloade*, *dåsesoftware*, *e-brev*, *e-post*, *FAQ*, *fredag d. 13.-virus*, *groupware*, *http-adresse*, *hyperlink*,

Pia Jarvad

hypertekst, laptop, mail, newbie, pc-virus, plug and play(-), smiley, sneglepost, trojansk hest, værktøjsbjælke. Listen er langt fra udtømmende, men dog repræsentativ for det som er ganske almindeligt også i dansk: at der også fordanskes inden for denne gren af dagligdagen, og ordforrådet er slet ikke så engelskpræget som mange mennesker vil gøre den til.

Norsk språkråd og Svenska språknämnden (sammen med datatermgruppen) har begge dataordlister tilgængelige på deres hjemmesider (Norsk språkråd 1999; Svenska datatermgruppen 1998) hvor de vigtigste IT-ord, dvs. informationsteknologiske ord, foreslås i henholdvis norsk og svensk sprogdragt. Der oplyses også om bøjning og betydning i en mere udførlig form i den svenske end i den norske. En tilsvarende service er under udarbejdelse i Dansk Sprognævn. Men fælles for alle tre lande er det at engelsk er udgangssproget, og der kan ske en nationalisering spontant, jf. ovenfor. Således bruges også *mus* i alle tre sprog efter engelsk *mouse*. I dansk kan man få *museskade* af den, i norsk *musesjuka*, og i svensk *mussjuka*, og det sker uden indblanding fra sprogråd og -nævn. Derimod er dansk *hjemmeside*, norsk *hjemmeside/heimeside* og svensk *hemsida* nok hjulpet lidt på vej. I norsk foreslås *vev* for *web*, og man møder *vev* på indgangssiden på Norsk språkråds hjemmeside (Norsk Språkråd 1999). Tilsvarende er *väv* forsøgt i Sverige, hvor man fx kan se på Svenska Språknämndens hjemmeside at *vävmästare* er Claes Garlén (Svenska språknämnden 1999). Men i datatermlisten (Svenska datatermgruppen 1998) gøres der ikke meget forsøg på at cementere forslaget, derimod er *web* ortografisk delvis sverifiseret med *-bb'*er, og opslagsord som *webbaddress*, *webbhotell*, *webbläsare* osv. er med. I den norske dataordliste fremgår det ikke om *vev*, *vevsted*, *vevteknologi* og *Verdensveven* (= *World Wide Web*) er slået an, og i Språknytt er kun et enkelt ord med *web-* med, nemlig *webleser*. I dansk har ordet *spind* været brugt sporadisk, men *web* er i en sådan grad fastømreret i sprogbrugen at næppe nogen vil forsøge at foreslå et afløsningsord.

Bindestregsdansker

Ord kommer udefra og får indfødsret i det nye land, ikke altid uden diskussion, men i mange tilfælde sker der en assimilation af ordet og en tilpasning i en sådan grad at de efter en tid ikke opfattes som fremmede mere. Det samme gælder for mennesker, og indvandrerdebatten i Danmark gav sit bidrag til tiårets høst af nye ord: *tosproget* hvor *tosproget* ikke blot betyder 'med to sprog, som behersker to sprog', men betyder 'som har dansk som andetsprog'. Denne særlige betydning bruges oftest i forbindelse med omtale af tosprogede elever i skolen, om tosprogede skoleklasser o.l.(Heidemann Andersen 1998). Ordet *danlænder* blev foreslået i 1997 af kultursociolog Mehmet Ümit Necef som et mindre belastet ord end *andengenerationsindvandrere* som i øvrigt er kendt siden 1991. For at pointere det danske blev ordet *førstegenerationsdansker* dannet også i 1997, og *bindestregsdansker* i 1998. Det sidste ord skal forstås som en dansker med anden etnisk baggrund end dansk som angivet med bindestreg mellem oprindelseslandet og dansk, fx tyrkisk-dansk.

Halal

I dansk kan andelen af de engelske lån blandt de nye ord svinge efter optællingsmåde fra o. 13 % til 37 % (Jarvad 1999b). Disse tal kan ikke direkte sammenlignes med norske og svenske tal, idet der ikke er sikkerhed for at optællingsmåderne er de samme. I de tre centralnordiske anglicismeordbøger (Graedler og Johanneson 1997, Sørensen 1997, Seltén 1993) er antallet af anglicismer vidt forskellig fordi basismateriale, redaktionsprincipper og definition af engelske lån er forskellige (Jarvad 1999c). Det er derfor ikke muligt på den basis at verificere dogmet om at der er flere engelske lån i dansk end i svensk og norsk.

Ellers låner vi i dette tiår amerikansk i samme omfang som vi plejer, og vi danner nye danske ord lige så ihærdigt som tidligere. Omtrentlig kan man sige at hver gang vi låner et rent engelsk ord, laver vi 3-5 nye danske.

Pia Jarvad

I dansk er der dog en svag øget tendens, hvis man ikke lige-frem kan kalde det en trend, til brug af direkte lån fra engelsk (Jarvad 1999b). Men der er en stærkt øget brug af "eksotiske" sprog i dansk i 1990'erne, fx *amazu shoga* 'skiver af ingefær i sød eddikelage', *angelino* 'indbygger i Los Angeles', *baiana* 'dans til brasilianske rytmer; fordanser ved karneval i Rio', *bolas* 'kuglespil', *botinas/botitas* 'tøfler i skind', *dashi* 'bouillon af tun og tang', *focaccia* 'italiensk brødtype', *gelato* 'spiseis', *guanarana* 'euforiserende frugt', *halal* 'muslimsk slagtemåde', *hispanic/hispanier* 'amerikaner af spansk, latinamerikansk oprindelse', *klezmer* 'jødisk folkemusik', *kudu* '(kød fra) afrikansk antilope', *latino* 'person af mellem- og sydamerikansk afstamning', *lomilomi* 'art massage', *margarita* 'art drink', *mujahedin* 'fundamentalistisk muslim som fører guerillakrig især i Iran og Afghanistan', *panzerotti* 'halvmåneformet brød med fyld af ost pølse og stegt i olie', *pesto* 'sovs af olie, gedeost, basilikum og pinjekerner', *polancebrød* 'art hvedebrød', *rastafarihår* 'hår i snoede, uglede længder', *rucola* 'art grøn salat', *shiitake* 'japansk svampeart', *soca* 'vestindisk musikform med præg af soul og calypso', *taco* 'sprød pandekage med fyld', *tamagotchi* 'elektronisk kæledyr', *wok* 'rundbundet stegegrøde'.

übertrendigt

I amerikansk er brugen af enkelte tyske glosser og af omlyd dukket op i begyndelsen af 1990'erne blandt unge amerikanere. Den har slangkarakter og signalerer tilhørsforhold til den gamle verden. Det er brugen af *über* som forstærkende ord, *totally fahnenvergnugen* 'total køreglæde', som oprindeligt blev lanceret i en annonce for Volkswagen, og stavemåden *fukengriven* for *fucking grooving*. Med denne omvej via USA er vi nu også begyndt at bruge tyske elementer; en mærkelig bagvendt situation som i øvrigt er den samme i svensk. Den danske sanger Sanne Salomonsen lancerede i 1994 pladen *Sanne Ünplugged*, og *über* bruges på tilsvarende måde i dansk og svensk som i engelsk:

tidsskriftet Wired .. er blevet über-trendsetteren for den nye Internet-generation. (Berlingske Tidende 20.4.1997)

über-junkien Willian S. Burroughs' kultromaner. (Berlingske Tidende 22.8.1997)

Også brugen af *infobahn* for 'informationsmotorvej', altså *Internettet*, er fra amerikansk.

Fra svensk til dansk og omvendt

Ord udveksles mellem de tre nordiske sprog. Det er dog ofte ganske svært at konstatere lån, sprogene er i den sammenhæng for ens. Men i dansk vil man dog sige at disse følgende ord sandsynligvis har deres oprindelse i svensk: *allemandsret*, *blandingsøkonomi*, *byggeboom*, *bådsportskort*, *datastue*, *finurlig*, *fondssocialisme*, *forbandet*, *frikommune*, *funke* 'fungere', *gym-ping*, *helse-*, *håndtag* 'håndsrækning', *idrætsgymnasium*, *lægte*, *multtoilet*, *præcis*, *på sigt*, *segment*, *spritny*, *tænde på*. Fra dansk til svensk er der også påvirkning med ord som *alders-rasism*, *hög svansföring* (dansk *høj cigarføring*). Brugen af *fet* som forstærkerord, især blandt unge, sker i svensk i midten af 1990'erne, mens tilsvarende brug af *fed* og *fedt* begynder allerede omkring 1970 i dansk.

Udtrykket *göre fingret åt ngn* er ganske vist oprindelig fra engelsk *give somebody the finger*, men er nok kommet til svensk via dansk, i hvert fald er det registreret ca. 10 år før i dansk end i svensk. På samme måde er *hål i huvudet*, *köra sitt eget race/lopp* og *närpolis* fra dansk.

Den svenske forestilling om danskere kommer til udtryk i det svenske *fiska danskt*, som forklares ved at gruppen af sportsfiskere nyder den medbragte mad med et øje på fiskevandet. Ser det ud til at der skulle komme fisk, sendes den yngste i gruppen til at fiske og får han fangst, så først forlader de andre maden for at fiske!

Pia Jarvad

Fra norsk til dansk og omvendt

Selvfølgelig går der ord fra norsk til dansk også, men her er det endnu sværere på overbevisende måde at godtgøre lånevejene. Men dansk *dumfræk* er nok fra norsk *dumfrekk*. I 1989 begynder man at tale om at indføre det norske *konfliktråd* 'møde mellem offer og gerningsmand' i dansk retspraksis, og med tingen følger ordet.

I den leksikografiske verden introducerer nordmænd de nyttige afløsningsord *lysark* 'overheadtransparent' og *støtteark* 'handout', som begge synes at have fremtid for sig. Den anden vej, fra dansk til norsk, er ord som *aldersrasisme*, *baklandslivsform*, *frontkjemper*, *høy sigarføring*, *kvinde kondom*, *madsminke*, og brugen af *skap*- i nye sammensætninger med betydningen 'hemmelig-': *skaptilhenger*, *skapliberalist*.

Dansk og nordisk orddannelse

Sammensætninger

Ord som *aldersracisme*, *antivirusprogram*, *brugernavn*, *bundkort*, *datapost*, *dobbelklik*, *domænenavn*, *dåsesoftware*, *hypertekst*, *miljødiesel*, *værktøjsbjælke* er ganske almindelige determinative sammensætninger som dem der er flest af i de nordiske sprog. Ikke overraskende er denne orddannelsesmulighed den mest udnyttede blandt nye ord. Den repræsenterer ikke noget nyt, men bekræfter at der inden for orddannelse bygges på velkendte mønstre. I norsk og svensk bygges på samme mønstre: norske sammensætninger er fx *aldersrasisme*, *eggdonasjon*, *fastkurspolitikk*, *reisegaranti* og svenske er *åldersrasism*, *butikksby*, *miljødiesel*, *plusmodell* 'fotomodell med fylliga former'.

Possesive sammensætninger eller bahuvrihi efter deres betegnelse i sanskrit er ord som *blegansigt* 'person som har et blegt ansigt' synes kun lejlighedsvis at være baggrund for nydannelser. Lidt mere produktiv i nyordsdannelse er de kopulative

sammensætninger, som efter deres navn i sanskrit også kaldes dvanda. Det er ord som *prinsgemal* 'person som både er prins og gemal'. Ordet *dumsmart* betyder 'indbildt smart på en dum måde', og det har givet anledning til andre ord af samme type: *dumfræk*, *dumsikker*.

Den imperativiske sammensætning er fx *drive-in*, *læs-let*, *pop-op*, *set-up*, *plug-and-play* 'automatisk installering af hardware'. Denne type bruges hyppigt som førsteled i sammensætninger, fx *stand-up-komiker*, *spin-off-produkt*, *stand-by-funktion*. Af disse eksempler er nogle direkte fra engelsk, men der er næppe tvivl om at selve orddannelsestypen er på vej frem i dansk som følge af dens popularitet i engelsk ligesom sammensætninger med præpositionsforbindelser eller andre former for ordgrupper på førstepladsen: *bad-taste-party*, *CO₂-afgift*, *easy-touch-betjening*, *jord-til-jord-missil*, *klient-server-system*, *plet-væk-tæppe*, *pull-down-menu*, *push-up-bh*, *Rip-Rap-Rup-effekt* 'det fænomen at ledere udpeger andre ledere som ligner dem selv', *stay-up-strømpe*, *trickle-down-teori* 'nedsvivnings-teori', *ud-af-kroppen-oplevelse*, *vugge-til-grav-koncept*, *white-water-rafting*.

I norsk kan nævnes eksempler som *utenforland*, *utenforparti*, *utenforskap* og i svenske kendes ordtypen også, fx *print-ondemand*, *time out*, *ståuppkomik*.

Ordgrupper

Efter et helt regelmæssigt mønster dannes ordgrupper hvor et enkelt ord er den centrale og primære. Til nye substantiviske simpleksrødder (i almindelighed lånt fra andre sprog, i sjældnere tilfælde ord der oprindeligt er en forkortelse) er substantivet kernen hvorudfra der – senere – dannes præterium participium brugt som adjektiv, nomen agentis, nomen actionis, verbum i aktive former, fx:

alkolog substantiv 'terapeut for alkoholist' 1992; *alkologisk* adjektiv 1994

Pia Jarvad

bitch substantiv 'tæve, mær' 1993; *bitche* verbum 'skræppe op' 1998 – Tilsvarende på svensk: *bitch*, *bitchig*, *bitchighet*

dobbeltklik substantiv, på pc: 'to klik efter hinanden på musen' 1990; *dobbeltklikke* verbum 1993

homeshopping substantiv 'det at gøre indkøb fra hjemmet' 1987; *homeshopper* nomen agentis 1994; *homeshoppe* verbum 1995.

nedsmeltning substantiv 'sammenbrud' 1984; *nedsmelte* verbum 1998

spam substantiv 'uønsket e-post' 1997; *spammet* participium 1997; *spamme* verbum 1997; *spammer* nomen agentis 1997; *spamming* nomen actionis 1997

Det er sjældent at sammensætninger med adjektiv eller verbum som sidsteled er primære i orddannelse, jf. dog *fodslæbende* (1987) med de efterfølgende dannelser *fodslæb* (1991), *fodslæber* (1989), *fodslæberland* (1992). Tilsvarende dannes der ordgrupper i norsk, fx *antiturisme*, *antiturolog*; *byggebiolog*, *-logi*, *-logisk*; *nettsjekking*, *nettsjekker* og i svensk: *avtalspensionera*, *avtalspensionering*; *chat*, *chatta*; *mulla*, *mullad*, *mullning*.

Afledning

Skabsafledninger og kryptosammensætninger

Afledning i dansk, norsk og svensk sker efter samme mønster som tidligere, og det sker i ordgrupper som nævnt ovenfor. Blandt de mere påfaldende udviklinger der sker i de nordiske sprog, foregår i grænseområdet mellem afledning og sammensætning med de såkaldte kryptosammensætninger og skabsafledninger (Jarvad 1995b; Skolseg 1997). Her er samlet nogle af disse højproduktive overgangsformer mellem

sammensætning og afledning som er fælles for den nordiske sprogudvikling:

-ansvarlig 'som har ansvaret, er chef for det som førsteledet betegner', i dansk fx *budgetansvarlig*, *energiansvarlig*, i svensk fx *dataansvarig*, *fasadansvarig*, *utbildningsansvarig*.

-faktor, fx dansk *chillfaktor*, *miljøfaktor*; svensk fx *hippfaktor*, *kändisfaktor*, *trendfaktor*.

mega-: 'meget stor', fx *megaby*, *megastjerne*, *megatrend*, norsk fx *megamett*, *megastjerne*, *megatrend*, svensk fx *megastad*, *megastjärna*, *megatrend*.

-pakke 'helhed bestående af flere dele' i dansk fx *børnepakke*, *kongrespakke*, *teaterpakke*, *EU-pakke*; i norsk fx *handlingspakke*, *kulturpakke*, *sportspakke*.

teflon- 'om førsteled hvor problemer o.l. preller af', fx dansk *teflonpolitiker*, svensk *teflonman*, *teflonpolitiker*, *teflonpop*.

øko- 'økologisk', økologisk rigtig', fx dansk *økocamping*, *økofeminisme*, *økolandbrug*, *økomuseum*, *økomærke*, *økomælk*, *økotoksikolog(i)*, *økoturisme*. I norsk kendes i hvert fald *økotoksikolog(i)*, og i svensk *ekoby*, *ekoförsvär*, *ekotoxikolog(i)*, *ekoturisme*. Brugen af *øko-/eko-* svarer til engelsk *eco-*, tysk *Öko-* og fransk *éco-*, et af de elementer som ikke kun er fællesnordiske, men også internationale.

Forkortelse og afkortede udtryk

Forkortelsen som orddannelsesmulighed er stærkt produktiv i de nordiske sprog. Her indskrænkes det til at omfatte de typer som genfindes i de tre sprog og som er de trendigste i orddannelsen. Det drejer sig om initialforkortelsen (akronymet) som består af førstebogstavet i det som forkortelsen står for. En del af disse forkortelser udfylder et af de mange tilfældige huller i

Pia Jarvad

ordstrukturen og giver på den måde sproget en tilgift af et rodmorfem som kan indgå i orddannelse, jf. også *spam* ovenfor. Det er ord som *pin*, som især optræder i sammensætningen *pin-kode*. Det er en fircifret kode som brugeren af betalings- og kundekort til pengeautomater skal indtaste. Det er forkortet af engelsk *Personal Identification Number*, og det svarer til dansk 'personlig identifikationsnummer'. Andre initialforkortelser som ikke får den samme ordstatus som de ovenfor nævnte, er fx *sf* 'Science Fiction', *SGML* 'sprog til beskrivelse af standardiserede dokumenter' (af engelsk Standard Generalized Markup Language), *IB* 'International Baccalaureate', *PKU(-elev)* '(elev i) praktikpladskompenserende undervisning'. *BBS* er en forkortelse for *Bulletin Board Systems*, og det er en art elektronisk opslagstavle, hvor brugeren via et modem kan hente beskeder, oplysninger og programmer hjem til sin pc over telefonlinjen. Og *http* kan næppe undgås at blive nævnt, det er forkortet af *Hyper Text Transfer Protocol*, og der er et fælles sprog for internetkommunikation.

I norsk kendes *html* fra Internettet, *KAJA* er 'kompetanse, arbeidstrening og jobbskaping i arbeidslivet' og i svensk *HDTV* 'skarp-TV', *pc*, *pk* 'political correctness, politisk korrekt'.

Kortformer i dansk

Med ordet "kortform" forstås der her ord dannet ved en eller anden form for afkortning af det fulde ord. I Jarvad 1995a, s. 238–50 er der en udførlig redegørelse for de forskellige typer i dansk på basis af materiale fra 1955–95.

Her er eksempler fra 1990'erne på udeladelse af slutningen af ordet: *eks* 'ekskone, eksmand', *key* 'keyboard', *kval* 'kvalifikationsrunde', *kvale* 'kvalificere (sig)'.

Kun stavelser fra flere ord står tilbage i *soca* 'vestindisk musikform'; af *soul* + *calypso*, og i *sosu* 'social- og sundheds (uddannelse, hjælper). Her er den rubriceret som en forkortelse, men den ligger tæt på teleskopordet.

Teleskopordet i dansk

At kombinere og afkorte giver ofte særegne ord. Der er flere betegnelser for denne påfaldende orddannelsestype teleskopord, primultimaord, kontamination eller blends, som er den engelske betegnelse (Algeo 1980). Ordtypen kan med god ret også karakteriseres som forkortelse, og den kan ligne en del af kryptosammensætningerne. Varemærker synes især at høre til her, fx *Bornzola* af *Bornholm* + *gorgonzola* om en gorgonzolatype fremstillet på Bornholms Andelsmejeri og lanceret i 1994.

Mindre seriøs er dannelse *Bistandsbul* af ordet *bistand* + *Istanbul* til en nedsættende karakteristik af forsørgelse af indvandrere. Af de mere seriøst brugte ord som i en vis grad nu hører til det almene ordforråd er ord som disse:

camcorder (1989) 'transportabelt videokamera med indbygget båndoptager som kan optage videobånd og i nogle tilfælde også afspille dem'. På engelsk er ordet dannet af *camera* + *recorder*.

EPO (1996) 'hormon som benyttes til at øge kroppens ydeevne' Af den lægelige betegnelse *erythropoietin*.

filosofiction (1996) 'litterær genre som er en blanding af filosofi og fiktion'. Af *filosofi* + *fiction*.

hospitel (1991) 'sted hvor mindre behandlingskrævende syge kan indlægges med tilsyn af praktiserende læger og med støtte af hjemmeplejen'. Af *hospital* + *hotel*.

krolf (1993) 'mellemting mellem krocket og golf, spilles på en naturbane som er større end minigolfbane med kugler og køller som i krocket' Af *krocket* + *golf*.

luxese (1993) 'adfærd præget af luksus og askese, velplejet beskedenhed'. Af engelsk *luxese*; dvs. *luxus* + *askese*.

sysop (1993) 'systemoperatør som driver et bulletin board system'. Af engelsk *sysop*, dvs. *system* + *operator*.

Fællesnordiske faste udtryk

En række nye udtryk er opstået i 1990'erne. Dem som går igen i dansk, norsk og svensk er primært udtryk fra engelsk, fx *shoot oneself in the foot* bliver til *skyde sig selv i foden* på dansk og *skjuta sig själv i foten* på svensk. Udtrykket *give somebody the finger* bliver i dansk til *give fingeren*, på norsk til *vise fingeren* og på svensk til *göra fingret åt någon*. Det danske udtryk *blive taget/overrasket med fingrene (nede) i kagedåsen* o.l. kendes fra o. 1980. Det betyder 'blive taget i en uærlig handling, på fersk gerning', og det er et fast udtryk som i 1990'erne også får en udbredelse i svensk: *fingrarna i syltburken*. Men også i italiensk har man fingrene andre steder end i bukselommerne: *con le mani nella marmellata*, i engelsk *a finger in the pie*.

Fællesnordisk er også det som på engelsk kaldes *catch somebody with his pants/trousers down*. På dansk, hvor det er gammelt, kaldes det *blive taget med bukserne nede*, på norsk hedder det *bli tatt med buksene nede*, på svensk *stå med byxorerna nere*, og her er udtrykkene fra 1990'erne. Det danske *komme ud af skabet* svarer til norsk *komme ut av skapet* og svensk *komma ut ur garderoben*; alle tre sprog har det fra *come out of the closet*. I dansk kan man *male sig op i et hjørne* når man har skabt sig selv problemer. I svensk maler man på samme måde: *måla in sig i ett hörn*, og det stammer igen fra engelsk: *paint oneself into a corner*.

Årtiets ord

Ti år karakteriseret ved ord sker ved at trække visse ord frem som i særlig grad viser hvad der stod centralt – og med en vis afstand til begivenhederne og de mange nye ting som forårsager paradigmeskift kan de rette ord udvælges, og her ser forsøget således ud med lutter danske ord:

1990: *cyberpunk* 'science-fiction-litteratur som beskriver et samfund styret af computernetværk'; *kogalskab*

'hjernesygdom hos kvæg som forårsager kramper og manisk adfærd'

1991: *affaldssortering* 'sortering af affald med henblik på genanvendelse eller forbrænding'; *ozonhul* 'hul i ozonlaget omkring jorden'

1992: *Agenda 21* 'handlingsprogram om holdbar udvikling, håndtering af affald; vedtaget på FNs miljøkonference i Rio det år'; *plug and play* 'automatisk installering af hardware'

1993: *Internet* 'globalt netværk af computere'; *wonderbra* 'brystholder som fører brysterne op'

1994: *EU-borger* 'borger i et EU-land'; *WWW* 'World Wide Web; det verdensomspændende elektroniske net'

1995: *lookalike* 'person som ser ud som en anden (kendt) person, genganger'; *snailmail* 'sneglepost, dvs. almindelig post i modsætning til elektronisk post'

1996: *demensklinik* 'klinik for personer med manglende hukommelse'; *forandringsparat* 'som har evne til at omstille sig'

1997: *cigarbar* 'bar med primært cigarrygning'; *rygerlunge* 'lunge som bærer præg af intens rygning'

1998: *dræbersnegl* 'skovsnegleart som i større antal kan forårsage skader på vegetation'; *tovholder* 'person som i en gruppe holder sammen på den, drager konklusioner, er ankermand'

1999: *behaviour management* 'opførselskontrol', *djøfisering* 'det at gøre noget svært administrerbart ved ansættelse af djøf-medlemmer, dvs. medlemmer af jurist- og økonomforbundet i Danmark'.

Pia Jarvad

Litteratur:

- Algeo, John 1980: Blends, a Structural and Systemic View. I: *American Speech*. Vol 52, for 1977.
- Graedler, Anne-Line og Stig Johansson 1997: *Anglicismeordboka. Engelske lånord i norsk*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Heidemann Andersen, Margrethe 1998: Tosproget og mørklødet. I: *Nyt fra Sprognævnet* nr. 1, s.11–12.
- Jarvad, Pia 1999a: *Nye ord 1955–1998. Ordbog over nye ord i dansk 1955–98*. Gyldendal.
- Jarvad, Pia 1999b: Den engelske påvirknings art og mængde. I: Niels Davidsen-Nielsen m.fl.: *Engelsk eller ikke engelsk – That is the question*. Gyldendal.
- Jarvad, Pia 1999c: Anmeldelse af Graedler, Anne-Line og Stig Johansson: *Anglicismeordboka. Engelske lånord i norsk*. Universitetsforlaget. Oslo 1997. I: *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*. Udkommer.
- Jarvad, Pia 1995a: *Nye ord – hvorfor og hvordan?* Gyldendal.
- Jarvad, Pia 1995b: Kryptosammensætninger og skabsafledninger i virkeligheden og i ordbøgerne. Jónsson, J.H., Kvaran, G., Svavarsdóttir, Á. (red.): *Nordiske Studier i leksikografi*, Reykjavík.
- Karker, Allan 1993: *Dansk i tusind år*. Politikens Forlag
- Leira, Vigleik 1990-: Nyord. I: *Språknytt. Meldingsblad for Norsk Språkråd*.
- Moberg, Lena 1990-: Några nyare ord i svenskan. I: *Språkvård. Tidskrift utgiven av Svenska språknämnden*, 1/1990, 1/1991, 2/1992, 2/1993, 2/1994, 2/1995, 2/1996, 2/1997, 2/1998.
- Moberg, Lena og Margareta Westman (red.) 1996: *Svenskan i tusen år*, Norstedts.
- Pettersson, Gertrud 1997: *Svenska språket under sjuhundra år*, Studentlitteratur.
- Norsk språkråd: *Lita dataordliste for nettet*. www.sprakrad.no/dataord.html
- Seltén, B. 1993: *Ny svengelsk ordbok*. Lund.
- Skolseg, Ellen 1997: Orddanningsselementer i gråsona mellom frie og bundne morfemer. I: *Ord om ord. Årsskrift for leksikografi*. Oslo
- Svenska datatermgruppens ordlista*, version 13, 17.8.1998.
www.nada.ktl.se/dataterm/rek.html
- Sørensen, K. 1997: *A Dictionary of Anglicisms in Danish*. Historisk-filosofiske Skrifter 18. Det Kongelige Danske Videnskaberne Selskab. I kommission hos Munksgaard. København 1997.

”Språktjänst” är också en service för språkvetare

Ludmila Uhlířová

Översättning: Birgitta Lindgren

Denna artikel var ursprungligen publicerad på engelska under titeln ”*Language Service*” is also a service for linguists i tidskriften *Linguistica Pragensia*, nr 2 1997, som utges av Tjeckiska språkinstitutet i Prag. ISSN 0862-8432.

1. Språktjänst är en institutionellt organiserad form av språkvård¹. Huvuduppgiften, som utförs i många europeiska länder sedan decennier², är att svara på språkfrågor från allmänheten. Vem som helst som har ett språkligt problem och önskar information om sitt modersmål kan ringa, skriva ett brev eller göra ett personligt besök hos språktjänsten. Han kan t.ex. fråga hur ord stavas eller uttalas, vad ett ord, en fras eller en mening betyder, hur orden används, vad ursprunget till ett ord är och många andra frågor.³ Allmänheten är van vid språktjänsten och uppskattar den som en sorts kulturell service som är behövlig. Men språktjänst är ändå långt ifrån någon universell företeelse. Det finns länder där det än så länge inte finns någon sådan in-

¹ Termen *språkvård* [i det engelska originalet *language treatment*, översättarens anmärkning] introducerades av Jiří V. Neustupný (1970). I Neustupný (1989, 5) sammanfattas denna term på följande sätt: ”Språkvård är språkstyrning där den huvudsakliga aktören är regeringen, dess olika organ eller särskilt utsedda organisationer (akademier, nämnder, kommittéer), eller konkurrerande byråer eller sammanslutningar som representerar sårintressen inom samhället.”

² Svenska språknämnden i Stockholm kan exempelvis visa till att den har existerat sedan 1944 och även i andra skandinaviska länder finns det liknande institutioner med långa och goda traditioner; se Språknemndenes ... 1988. Prags Språktjänst på avdelningen för språkkultur vid Tjeckiska språkinstitutet i Prag har var verksam sedan 1946.

³ Hos Språktjänsten i Prag i är ”heta linjen” öppen under fyra timmar varje vardag, och omkring 40–50 frågor besvaras. Därtill besvaras 20–30 brev eller fax varje månad och en eller två besökare kommer varje dag.

rättning eller där en sådan har startat sin verksamhet helt nyligen. Greenbaum (1996:14) konstaterar t.ex. att "inget engelskspråkigt land har någon språkakademi som övervakar förändringar i standardspråket och uttalar sig om deras acceptabilitet". Emellertid har Oxford Word and Language Service (OWLS) varit igång sedan 1983, och det har publicerat sin första volym med svar på frågor om engelska (Marshall & McDonald, 1995). Det är värt att notera att det var mer eller mindre på grund av trycket från allmänheten som OWLS startade.⁴ I kontrast till språktjänsten i en del andra europeiska länder, är OWLS inte någon akademisk institution, utan är knuten till det ansedda förlaget Oxford University Press.

Det är bara naturligt att språktjänsten är organiserad på olika sätt i olika länder och att det kan ha något olika social status. Allt detta bestäms av den särskilda etniska, sociala, kulturella och politiska situationen i respektive land liksom av specifika språkliga behov i respektive land.⁵ Sist men inte minst är den beroende av skilda ramverk av inhemska lingvistiska tänkesätt liksom i det traditionellt rotade "kodifieringssättet" (Garvin, 1993:17–19), vilket enligt Garvin varierar från det typiska centraleuropeiska "akademistyrda" sättet⁶ till den "fria företagssamhets"-sättet⁷, karaktäristiskt för amerikansk engelska.

Uppkomsten av det prestigefyllda OWLS bekräftar att språktjänstorganisationer, byråer, eller andra auktoriteter av liknande status verkar öka i antal över hela världen. Det är na-

⁴ "Ordboksavdelingen har alltid tagit emot otaliga frågor från ordboksanvändare, och man ansåg att denna service borde organiseras på reguljär basis." (Marshall & McDonald, 1995, 1).

⁵ Så till exempel verkar för tjeckiskans del ett ökat "behov" av föreskrifter om stavning, uttal och morfologiska former av ord hänga ihop med en tendens till diglossia.

⁶ "Det är en situation där upprätthållandet av normerna för korrekthet baseras på en enhetlig officiell tolkning av vad som är gott språk och gott språkbruk". (Garvin 1993, 18)

⁷ "Sålunda kontrasterar en stark medvetenhet om önskvärdheten av korrekthet i användandet av engelska med frånvaron av en officiell preskriptiv norm som erbjuder enhetliga svar på specifika språkliga frågor om korrekthet." (Garvin 1993, 19)

"Språktjänst" är också en service för språkvetare

turligt: språk är ett socialt fenomen, människor är intresserade av det och önskar behärska språknormer på samma sätt som de önskar behärska andra uppförandenormer. Språkbrukare är inte bara passiva mottagare av språkliga fakta. Språklig medvetenhet hos varje talare innefattar hennes eller hans aktiva roll, rollen som "språkbyggare" (Hagège:1993).

2. Språktjänst är en *dialog* mellan språkvetarna och allmänheten. Rollerna för de två parterna i dialogen skiljer sig åt väsentligt. Det är allmänheten som frågar, och det är språkvetarna som svarar. Språkvetarna erbjuder auktoriserade råd, rekommendationer, hjälp etc. rörande språkligt uppförande, och allmänheten förväntas följa dessa, att "lyda". Men på samma gång tar språkvetarna också emot information från allmänheten. Frågor har sitt lingvistiska och sociala innehåll. De har sitt ämne, sitt karaktäristiska sätt varpå de presenteras, formuleras, motiveras, utvärderas; de är förankrade i olika kommunikativa kontexter; de ställs av olika individer eller grupper med olika avsikter etc. Min poäng är att frågor från allmänheten utgör en värdefull källa till sociologisk information om faktiskt språkbruk liksom om språkbrukarna och deras attityder till språk. I det följande skall jag gå in på detta mera i detalj.

Det betydelsefulla med denna källa, liksom dess fördelar i kontrast till t.ex. diverse frågeformulär, ligger i det faktum att dialogen är initierad av allmänheten. Det är språktjänstens kunder som öppnar dialogen, och som därför är ansvariga för vilket ämne som skall diskuteras. Initiativet är inte påverkat av språkvetarens intention, vilja, idéer eller åsikter. Problem som presenteras i kundens frågor är problem av allmänt intresse. De är inte, och kan av olika skäl inte vara, identiska med problem som är av omedelbart intresse för språkvetare, men de har ibland omedelbara, ibland långsiktiga effekter på beslut som språkvetare fattar som utövare av språklig styrning.

Å andra sidan har telefonsamtal och brev från allmänheten sin begränsning som källa till språklig information. De erbjuder information bara från de människor som ringer upp oss eller

Ludmila Uhlířová

skriver till oss. Vi kan emellertid inte garantera att de som gör så är representativa för befolkningen.

3.1. Jag skall presentera några preliminära data från tjeckiskan för att stödja den ovannämnda idén att språktjänst också är en informationstjänst för språkvetare. Dessa data baserar sig på en elektronisk databas över frågor från allmänheten och svaren på dessa frågor. Databasen upprättades på Språktjänsten inom Tjeckiska institutet i Prag 1992. För närvarande (d.v.s. i slutet av 1996) innehåller den 1 400 poster, och den är i ständigt tillväxt. Den innehåller noteringar om alla brev och fax sedan 1992, utvalda svar på telefonfrågor⁸, personliga besök, och dessutom anteckningar om frågespalter inspirerade av frågor från allmänheten och publicerade i tidningar och tidskrifter eller motsvarande program i radio.

I korthet ser informationsstrukturen i en databaspost ut så här (för ytterligare detaljer se Uhlířová, 1996): 1) "Tekniska" och bibliografiska identifikationsdata, såsom uppgifter om datum när ett brev (fax, telefon, besök) ankom; datum när det besvarades; referensuppgifter om de skriftliga svaren i sin helhet – svaren förvaras i ett separat register; en bibliografisk referens till publicerad eller radiosänd frågespalt; frågarens namn och adress (om sådana uppgifter finns), och namnet på den som svarat. 2) Sociologisk information om frågaren, om sådan är känd (t.ex. yrke). 3) Ämnet beskrivet i detalj i lingvistiska nyckelord på tre nivåer. 4) Lösningen på problemet (svarets "rhema"). 5) Eventuellt en pragmatisk "kontext" (motivation, attityder, kritik, känslor etc.); "kontexter" är ibland svåra att beskriva och klassificera, men de erbjuder ändå nyttig information.

Vad kan databasen berätta om språket och om språkbrukarna? Vad är de verkliga, autentiska språkproblemen, var och varför uppstår de? Vilka är frågarna, vilka problem är i fokus för deras intresse och vilka finns bara i periferin? Vilka attityder till språk har folk som i egenskap av kunder till Språktjänsten är aktivt

⁸ Endast sådana samtal registreras som kräver mer än rutinsvar.

"Språktjänst" är också en service för språkvetare

involverade i dialogen om språkproblem? Låt oss ge svar på några av dessa frågor.

3.2 De flesta frågor uppstår när folk möter ett enkelt, konkret problem av omedelbart intresse, som har dykt upp inom loppet av en aktuell eller nyligen inträffad kommunikationssituation. Det är inte relevant om frågaren är en person som producerar skriven eller talad text och/eller behandlar dess struktur på något sätt, eller om han är en lyssnare/läsare. Många brevskrivare börjar med att presentera sig och beskriva en konkret kommunikationssituation som gett upphov till deras frågor, t.ex. "Jag är en journalist/författare/redaktör/översättare/lärare ... och jag skriver/rättar/översätter ... en text och jag är inte säker på om ...". Andra börjar med en fras som "I går/i dag/nyligen ... lyssnade jag på radio/såg på tv/läste i tidningen/läste en berättelse ..., fick jag ett brev från kommunen ... och det var ett ord/en fras/en mening ... som jag inte riktigt förstod ...". Jag anser att det faktum att de flesta frågor på något sätt är textberoende är mycket viktigt, eftersom de uttrycker verkliga språkliga problem. Enligt min uppfattning är det huvudsakligen detta faktum som gör uppgifterna i Språktjänstens databas till en värdefull källa för språklig information. Jag instämmer med Neustupný (1989:2), som i en utredning om engelska i Sydostasien skriver: "Det viktiga är inte vad somliga människor tror att språkliga problem är utan vad vissa talare faktiskt identifierar som språkproblem i en viss interaktiv situation." Språkproblem av annat slag framställs mindre sällan till Språktjänsten, men det händer. Så t.ex. har vi blivit ombedda att spåra ett citat på ett gravmonument eller att tala om huruvida arabiska siffror fortfarande används i arabiska länder.

3.3 Ett annat viktigt drag är att frågor som rör allmän kommunikation överstiger de som härrör från privat kommunikation och från en individs privata intresse för språket om sådant. De senare kommer, t.ex. från pensionärer ("När jag gick i läroverk på trettioalet, fick jag alltid lära mig att stava det latinska ordet ..."),

Ludmila Uhlířová

korsordsentusiaster ("Kan ni hjälpa mig att finna ett ord i ett korsord ...") etc. De förra är direkt kopplade till frågarens roll inom något område, till hans sysselsättning, till statusen hos en auktoritet/kontor/institution etc. Vanligen förekommande grupper av frågare med yrkesanknytning är t.ex. redaktörer, journalister, korrekturläsare, förlagsfolk, tryckerianställda, d.v.s. folk som arbetar med texter som får normerande karaktär, b) lärare, studenter, läroboksförfattare, d.v.s. folk som är engagerade i undervisning och av studiet av språk, c) folk som är engagerade i företagsamhet, handel etc., d) centrala, kommunala och andra slags institutioner, e) experter inom olika områden, såsom matematiker, biologer etc., f) jurister, advokater, poliser och andra människor som är engagerade i juridisk kommunikation, g) författare, översättare, tolkar, h) sekreterare, administrativa tjänstemän etc. God kännedom om språknormer är sålunda inte bara en privatsak utan mera en fråga om social prestige.

3.4 Nedan är alla frågorna klassificerade i tio ämnesgrupper, och frekvens ges i procent.⁹

ämne	antal	andel i %
uttal	47	3,36
stavning	361	25,79
ordbildning	118	8,43
morfologi	132	9,43
syntax	192	13,71
ordförråd	396	28,43
stil	65	4,64
text	44	3,14
övrigt	43	3,07

Som dessa data visar är frågor om ord och fraser – betydelse, korrekt användning i en given kontext, liksom ursprung etc. – mycket frekventa. Detta beror på att ordförrådet är den mest

⁹ Uppgifterna är från slutet av 1996.

"Språktjänst" är också en service för språkvetare

flexibla delen i ett språk. Kanske är det mest framträdande draget i dagens tjeckiska en ständig ström av ord inlånade från främmande språk, i synnerhet från engelskan – jfr data-, bank-, handels-, administrationsterminologi etc. De återspeglar öppnandet av vårt land mot omvärlden och intensiva kontakter på alla nivåer.

Många frågor gäller stavning; mer om detta senare. Däremot verkar folk inte vara särskilt intresserade i uttal. Detta kan förklaras med åtminstone två fakta. För det första är uttalet av ord av tjeckiskt ursprung fullt stabiliserat; det är uttalet av vissa ord av främmande ursprung som folk är osäkra på. För det andra är folk generellt sett mer intresserade av skrivna texter, eftersom de känner att de i skrift bör följa normer i högre utsträckning än i tal.

En mer detaljerad analys (Uhlřřová under arbete a) visar en statistiskt samband mellan vissa yrkes-/socialgrupper och deras språkproblem och -intressen som de visar sig i deras frågor.

3.5 Några tentativa slutsatser kan dras från dessa data.

a) Språkproblem som framförs av allmänheten skiljer sig från vad som brukar anses av språkvetare som svaga punkter i språkssystemet. Exempelvis diskuterar språkvetare ändringar som pågår inom somliga verbklasser, bl.a. verbformer i 3:e person plural i presens *sází/sázejí* ('de planterar'), och verkar inte ha kommit överens om huruvida båda varianterna skall accepteras som normativa eller ej. Allmänheten verkar å sin sida inte alls intresserad av frågan. Inga brev eller telefonsamtal har kommit om detta än så länge; varianten *sází* är mycket i bruk och accepteras utan att någon tycks anse att det skulle vara något problem.

Stavningsfrågor kan illustrera det motsatta. Några människor gillar inte, några motsätter till och med den stavning av grekiska och latinska ord som kodifierats i den senaste utgåvan av det tjeckiska rättstavningordlistan, fastän argument för denna stavning har diskuterats vid upprepade tillfällen och förklarats i detalj i ett antal specialartiklar. I några tillfällen växer en negativ

attityd till den föreskrivna stavningen till en språklig konflikt med underliga konsekvenser för uttalet. Ett exempel: i 1993 års utgåva av rättstavningordlistan hade stavningen av främmande ord blivit lätt modifierad, så att den skulle passa till nutida uttal liksom till den fonologiska principen för tjeckisk stavning; på så sätt hade den gamla stavningen av ordet *kurs* ('kurs') ändrats till *kurz*, därför att det i olika kasusformer vanligen uttalas med [z], jfr genitiv/dativ/lokativ singular *kurzu* [kurzu], instrumentalis singular *kurzem* [kurzem], nominativ/ackusativ/instrumentalis plural *kurzy* [kurzy] etc. Motviljan hos somliga språkbrukare mot den nya stavningen har resulterat i en ändring av uttalet, så att de uttalar det [s] i stället för [z], alltså [kursu], [kursem]. Sålunda är det inte stavningen som följer uttalet (vilket skulle vara den normala gången i tjeckiskan i liknande fall) utan ett nytt uttal som följer den traditionella stavningen har kommit i bruk.¹⁰

b) Räckvidden av allmänhetens språkproblem är vid och heterogen. Många frågor kan lätt besvaras genom att utnyttja en tjeckisk språkhandbok för skola och hem.¹¹ Av denna orsak inkluderar databasen vid sidan av alla skrivna svar bara sådana muntliga svar som inte är rutin, d.v.s. sådana som inte kan hittas (eller som bara hittas med svårighet) i grammatikor, lexikon eller andra referensböcker och som sådana kan tas som potentiella vittnesmål om ett förändring av språkliga normer (eller som en lucka i kodifieringen av dem). Av det totala antalet 10 531 muntliga svar givna under 1996 blev bara 151, d.v.s. 1,5 % bokförda i databasen. Är det för mycket eller för litet? Det är svårt att säga. Möjligen kan detta antal tas som en indikator på stabiliteten i de språkliga normerna. Eller snarare som ett mått på hur normerna reflekteras i det språkliga medvetandet hos talarna, närmare bestämt hos dem som vänder sig till språktjänsten. Vi skall komma ihåg att de flesta frågare använder sitt språk som sitt arbetsredskap.

¹⁰ Exempel på stavningsuttal är välkända från engelskan, jfr den nutida uttalet av -ow [əu] och ord som *waistcoat* etc.

¹¹ OWLS rapporterar samma erfarenhet från engelskan.

c) I brev/samtal uppvisar språkvetare ibland olika avvikelser från normer (d.v.s. från vad som antas var accepterat av alla talare), vilka förblivit orättade av sina författare. I några fall motsäger en skribents/talares faktiska språkliga uppförande öppet vad han påstår vara hans åsikt. Åtskilliga exempel kan ges.

Å andra sidan är utformningen av de flesta (om inte alla) brev otvivelaktigt påverkad av det faktum att de är adresserade till Språktjänsten. De flesta människor gör sitt bästa att skriva korrekt, ibland gör de till och med misstag därför att de är hyperkorrekta; ofta ber de om ursäkt för eventuella misstag som språkvetare skulle kunna finna i deras brev. Emellertid är det svårt att avslöja vilka drag i deras stil som verkligen är påverkade och till vilken grad. Några brev ger intryck av att vara spontant skrivna, andra verkar vara starkt redigerade. Extrem redigering är typisk, t.ex. i juridiska brev; några av dem visar anomaliteter i textstrukturen (för statistiska data se Uhlřřov under arbete b).

d) Några brevskrivare uttrycker sina åsikter till språket i termer av socialt vrden, speciellt sin kärlek till modersmålet. Knslosamma attityder associeras ofta med filosofisk konservatism eller purism. Några ldre människor håller fortfarande hrt på kravet att språket skall förbli det samma som det var, därför att det är ett heligt arv från våra förfäder; språket vi talar och skriver i dag r fördärvat av ett överflöde av främmande ord. Sådana människor förstår inte kontinuiteten i språklig utveckling; framför allt vägrar de att acceptera det faktum att inln av ord från andra språk är en naturlig process som aldrig har upphört.

Språket i massmedierna, både i elektroniska och tryckta, kritiserar ofta. Långa passager från korrespondens registrerad hos Språktjänsten kunde återges. Det är sant att man lätt släpper efter på språknormer i massmedier på grund av den kommunikativa pragmatism som är typisk för massmedierna.  andra sidan kan språkvetare inte annat än att erkänna att massmedierna spelar en ledande roll i utvecklingen av dagens standard (se t.ex. Daneš, 1987 och Hlavsa, 1990). Det gäller inte bara tjeckiska, utan på samma sätt andra språk, inklusive engelska (jfr begreppet BBC-engelska).

Sålunda bekräftar Språktjänstens korrespondens helt den välkända tidsförskjutningen mellan a) vad som pågår i språket, b) hur det uppfattas och värderas av språkbrukarna, c) hur kvickt förändringar erkänns (eller förkastas) i språkliga normer och d) kodifieras av språkvetare. Tidsförskjutningen är troligen huvudorsaken till att brev som kommer till språktjänsten innehåller så mycket kritiska kommentarer och så lite positiv uppskattning av exempelvis god, värdad, prestigefylld journalistik.

Referenser

- Daneš, f. 1987 Pojem "spisovnéhov jazyka" v dnešních společenských podmínkách. (The concept of Standard Language in present-day social conditions.) In: *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Univerzita Karlova Praha.
- Garvin, P.L. 1993 Styles of codification. *Brno Studies in English*, vol. 20, 17–21.
- Greenbaum, S. 1996. *The Oxford English Grammar*. Oxford University Press.
- Hagège, C. 1993. *The Language Builder*. Amsterdam – Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
- Hlavsa, Z. 1990. K jazykovědné analýze komunikace v hromadných sdělovacích prostředcích. (On linguistic analysis of communication in the mass media.) *Slovo a slovesnost* 51, 124–129.
- Marshall, J. & McDonald, F. 1995. *Questions of English*. Oxford University Press.
- Neustupný, J.V. 1970. Basic types of language treatment. Reprinted in *Advances in Language Planning* 1, ed. by J.A. Fishman. The Hague, Mouton, 37–48.
- Neustupný, J.V. 1989. Problems of English contact discourse and language planning. Paper presented at the 1988 Regional Seminar on Language Planning in a Multilingual Setting: *The Role of English*, National University of Singapore, 6–8 September 1988.
- Språknemndenes språkrådgivning. *Nordisk språksekretariats rapporter* 9, Oslo 1988.
- Uhlířová, L. 1996 Archivace lingvistických dokumentů na počítači (O dopisové a jiné agende jazykové poradny Ústavu pro jazyk český – u příležitosti půlstoletí její činnosti.) (Computererized storing of linguistic documents.) Part I and II, *Naše řeč* 79, 171–186, 225–237.

"Språktjänst" är också en service för språkvetare

Uhlířová, L. under arbete a. Linguists versus the public: An electronic database of letters to the Language Service as a source of sociolinguistic information

Uhlířová, L. under arbete b. Letters from the public as a register.

I "Språk i Norden 1997" (s. 5–22) ställde *Ulf Teleman*, Svenska språknämndens dåvarande ordförande, och *Margareta Westman*, Svenska språknämndens sekreterare och föreståndare för nämndens sekretariat, frågan om inte Sverige nu behöver en nationell språkpolitik. Regeringen gav senare Svenska språknämnden i uppdrag att utarbeta ett förslag till en handlingsprogram för att främja det svenska språket. Ett sådant förslag överlämnades av Svenska språknämnden i mars 1998. Behandlingen av detta förslag pågår för närvarande i regeringskansliet.

Förslaget har också publicerats i Språkvård 2/1998 och på Svenska språknämndens webbplats <www.spraknamnden.se>

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

Svenska språknämnden, mars 1998

Sammanfattning

Svenska språknämnden har på uppdrag av regeringen utarbetat ett handlingsprogram för att främja det svenska språket. Programmet beskriver först språkvårdens organisation och verksamhetsformer i dag, analyserar sedan viktiga faktorer i dagens språksituation för att därefter föreslå olika åtgärder. Förslagen är av olika karaktär. De sammanfattas här och utvecklas och motiveras i programmets senare del.

Svenska språkets ställning i Sverige bör lagfästas. Det övergripande målet är att svenskan ska bevaras som ett samhällsbärande och komplett språk.

Offentliga beslut ska underkastas språklig konsekvensbedömning så att de blir förenliga med det övergripande målet.

Som enskilda åtgärder föreslås bl.a. följande:

a) Det bör garanteras att svenskan förblir ett officiellt språk i EU. Sverige bör verka för delvis nya regler och riktlinjer för EU:s översättarverksamhet. Fler kvalificerade översättare och tolkar bör utbildas. Arbetet med flerspråkig terminologi bör ges ökade resurser.

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

b) Det bör övervägas om man inom arbetarskydds- och konsumentlagstiftning m.m. kan förordna att skyddsföreskrifter, patentbeskrivningar, bruksanvisningar, varudeklarationer och standarder ska finnas på svenska.

c) Språket i den högre grundutbildningens undervisning, examina och tentamina ska normalt vara svenska. Lärarnas behärskning av svenska måste medge att detta krav kan uppfyllas. Kunskaper motsvarande gymnasiets tillvalskurs (C-kurs) i svenska bör normalt krävas som behörighet för teoretiska postgymnasiala studier. Doktorsavhandlingar på främmande språk ska ha sammanfattningar på svenska.

d) Språket i grundskola och gymnasium ska normalt vara svenska och ett godkänt avgångsbetyg i svenska ska innebära att eleven väl behärskar svenska språket i tal och skrift. Fullgod behärskning av svenska bör också vara ett behörighetskrav för fast anställda lärare. Om en skola inför s.k. bilingval undervisning ska den kunna garantera att elevernas förmåga att på svenska i tal och skrift behandla ämnesstoffet inte eftersätts.

Undervisningen i svenska som andraspråk ska ges nödvändiga resurser och det ska garanteras att undervisningen bedrivs av lärare med full kompetens inom detta ämne.

e) TV- och radiokanaler bör i samband med koncessionsgivning åläggas se till att en tillräcklig andel svenskspråkiga program ingår i programutbudet liksom att översättningstexter håller godtagbar kvalitet. Journalistutbildningen i svenska bör stärkas. Språkvården bör ges ökade möjligheter att snabbt nå ut till de inflytelserika språkanvändarna. Det är angeläget att samsarbetsgrupper bildas med syfte att ge impulser till förbättrad språkvård i enskilda företag eller i grupper av företag.

f) De datorprogram som ger språkstöd ska kontinuerligt granskas av språkvården. Den bör även medverka i framtagandet av sådana program liksom i internationell standardisering i fråga om teckenuppsättning och alfabetisering. Multimedieprogram för skolbruk ska normalt vara översatta till svenska.

g) De existerande språkvårdsorganen bör utnyttjas för åtskilliga av de uppgifter som angivits här. I många fall krävs ökade

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

resurser för att genomföra förslagen. På andra punkter finns behov av mer tillämpad forskning och utredning innan det kan avgöras vilka åtgärder som kan bli nödvändiga.

Angelägna områden för tillämpad språkforskning är dels översättning, dels informationsteknik som språkstöd, översättningsstöd och standardisering, dels konkurrens och samspel mellan engelska och svenska inom utbildning, forskning och kunskapsintensiva delar av arbetslivet.

Samtidigt med olika riktade satsningar måste den språkvård som vänder sig till allmänheten stärkas. Det är viktigt att svenskarnas känsla och intresse för det egna språket stimuleras.

Uppdraget

Regeringen har uppdragit åt Svenska språknämnden att utarbeta ett förslag till handlingsprogram för att främja det svenska språket. Uppdraget gäller således svenska språket och dess villkor, inte andra språkpolitiska förhållanden, t.ex. minoritetsspråkens ställning eller svenskarnas färdigheter i främmande språk. Dock måste sådana frågor också beröras i den mån de har betydelse för svenskans ställning.

Inom ramen för uppdraget har Svenska språknämnden arrangerat fem seminarier för diskussion om problemen med vardera tolv till femton experter på olika områden. De fem områdena är: Språket i ungdomsskolan, Språket i högre utbildning och forskning, Språket via medier och bokförlag, Språket i arbets- och näringsliv och Språket i IT-sammanhang. Sammanlagt har ca sextio personer deltagit i diskussionerna.

Bakgrund

Svenskans ställning i dag

Svenskan är ett väl etablerat och väl standardiserat språk med en stark språkburen kultur i Sverige. Här finns också ett samhälleligt skolväsen där ämnet svenska som modersmål är centralt och där undervisningen normalt sker på svenska. I ett

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

internationellt perspektiv hör svenskan till de 50–60 av världens kanske 5 000 språk som har den starkaste ställningen i den meningen att det är fullt standardiserat, har en allsidig användning samt talas och skrivs som modersmål av ett stort antal personer. Internationellt sett är svenska också ett mycket homogent språk. De sociala och geografiska skillnaderna i tal är förhållandevis små, och tal och skrift ligger avsevärt närmare varandra än t.ex. i engelskan, tyskan och franskan. Uppfattningen att offentligt språk ska vara enkelt och begripligt för alla medborgare är betydligt mer spridd i Sverige än i många andra länder. I stora delar av det svenska samhället är man väl medveten om vikten av att alla i offentligheten vill och kan kommunicera effektivt och korrekt på svenska i Sverige.

Svensk språkvård i dag

Språkvården omfattar olika typer av verksamhet.

Grundläggande är vården av det svenska standardspråket, dvs. den form av svenska som är gemensam för svenskspråkiga: skriftspråket och överregional talad svenska. Vården gäller bland annat konventionerna för stavning, för uttal av ortnamn, för ordböjning, satsbyggnad, ordförråd och textbyggnad. – Språkvård innebär påverkan på språket, antingen så att detta utvecklas i en viss riktning eller så att språkets stabilitet bevaras. När man talar om språkvård menar man framför allt direkt uppställande av språkliga normer eller uttryckliga råd till språkbrukarna. De ska vara sådana att språkbrukarna med hjälp av dem kan kommunicera så lätt och säkert som möjligt.

Språkvården värnar vidare om att svenskan ska kunna talas och skrivas inom så många samhällsområden som möjligt.

Slutligen – och inte minst viktigt – har språkvårdarna till uppgift att stödja språkbrukarna i konsten att använda svenskan i offentlig kommunikation och öka deras medvetenhet om svenskans värde och egenskaper.

Men man kan också tala om en indirekt språkvård genom inflytelsrika språkbrukares sätt att tala och skriva.

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

Svensk språkvård har av tradition undvikit lagstiftning, förordningar och centrala direktiv. Det finns visserligen undantag i form av allmänna regler på klart avgränsade områden som meningen "Myndigheten skall sträva efter att uttrycka sig lättbegripligt" i förvaltningslagen. Men språkvården har i huvudsak verkat genom rådgivning, folkbildning och dokumentation. Utgångspunkten är att svenskarnas dagliga språkbruk bildar grunden för språkets liv och utveckling liksom för språklig normering. Samtidigt finns dock centrala instanser som har uttalat språkvårdande uppgifter. Språkvården i Sverige har alltså gått en mellanväg mellan centraliserad språkstyrning och fullkomligt fri tävlan mellan olika uttryckssätt och språkarter. Det är en rimlig balansgång i ett litet autonomt land där en demokratisk syn på nationalspråket råder. Men förhållanden kan ändras. Denna framställning innehåller förslag som innebär ett ökat skydd för svenska som ett allsidigt nationellt språk.

Svenska språkets standard och användningsområden

På den grundläggande nivån ansvarar framför allt tre institutioner för språkvården.

Svenska språknämnden, en ideell förening med statligt stöd, har till uppgift att följa det svenska språkets fortlöpande utveckling, vara en plattform för diskussion om bra språk, bestämma riktlinjerna för standard i olika avseenden, utarbeta handböcker till språkbrukarnas hjälp. Språknämnden ansvarar också för tillämpad forskning och utredningsarbete som underlag för eget och andras utåtriktade språkvårdsarbete.

Tekniska nomenklaturcentralen, TNC, som också är en ideell förening med statsbidrag, har av regeringen fått uppgiften att utarbeta och standardisera terminologi för olika fackområden, lämpad för svenska förhållanden. I uppgiften ingår också att utfärda rekommendationer för utformning av fackspråkliga texter.

Svenska Akademien, vars huvuduppgift är att arbeta för svenska språkets "renhet, styrka och höghet", har en lång tradition inom språkvården framför allt genom att kontinuerligt ge ut

nya upplagor av Svenska Akademiens ordlista, som ger reglerna för svensk stavning och ordböjning. Akademien ansvarar också för Svenska Akademiens ordbok, den grundläggande historiska ordboken för svenska språket, och för den kommande stora Svenska Akademiens grammatik.

Språklig upplysning, service och undervisning

De ovannämnda institutionerna fungerar också själva direkt som rådgivare åt språkbrukarna.

Svenska språknämnden har en betydande rådgivningsverksamhet. Den besvarar 10 000–14 000 frågor om året per telefon och brev samt ger föreläsningar och kurser för olika grupper av språkbrukare, utför textgranskning etc. Tidskriften *Språkvård*, som utkommer med fyra nummer om året och har drygt 6 000 prenumeranter, spelar en viktig roll som opinionsbildande och folkbildande organ i språkfrågor. Därtill kommer handböcker som Svenska skrivregler och Svensk handordbok samt andra mer diskuterande skrifter om språkets liv och användning.

Också TNC bedriver rådgivningsverksamhet gentemot breda grupper av språkbrukare i fackspråkliga frågor. *Nyhetsbladet TNC*-aktuellt utkommer 3–4 gånger om året i en upplaga om ca 1 000 exemplar. TNC ger ut TNC:s skrivregler och utarbetar terminologiska ordlistor i nära samarbete med företrädare för olika fackområden.

Svenska Akademien ger också språkråd genom sin personal och fungerar som attitydsättare gentemot den språkligt intresserade allmänheten framför allt genom uttalanden och framträdanden av ständige sekreteraren och andra enskilda ledamöter.

Sedan tjugo år bedrivs vidare en institutionaliserad språkvård i Regeringskansliet. Språkexperterna granskar lagar och förordningar, som ska beslutas eller ändras, och ger ramar och mallar för hur författningstexter, betänkanden, myndighetsbeslut m.m. ska utformas språkligt och textmässigt. De ger råd i språkfrågor och ger ut riktlinjer och handböcker med stor spridning bland myndigheterna. Här kan som exempel nämnas Myndigheternas

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

skrivregler och Att svara på remiss. Språkvårdarna medverkar också i utbildning av nyanställda och med föreläsningar och seminarier inom Klarspråksgruppens ram. Den av regeringen tillsatta Klarspråksgruppen har övertagit uppgifter efter det nedlagda SIPU (Statens institut för personalutveckling) och verkar för bättre språkbruk på myndigheter på statlig, regional och kommunal nivå

En betydelsefull professionell insats görs också av akademiskt utbildade konsulter i svenska språket, som är anställda vid myndigheter, organisationer och medier eller verkar på konsultbasis med avgränsade utbildnings- och granskningsuppdrag. Det finns ungefär 120 verksamma språkkonsulter, varav kanske en fjärdedel huvudsakligen verkar inom offentlig sektor. Ytterligare en grupp av kunniga språkvårdare är de skribenter som har hand om språkpalter i många dagstidningar och i fackpress.

Det måste dock starkt betonas att den största insatsen i fråga om medveten språklig undervisning och fostran i svenska görs av lärare inom skolan och inom lärarutbildningen.

En fundamental roll för språkvården spelar den forskning i modern svenska som bedrivs vid många universitet och högskolor. Svenska språknämnden samarbetar regelbundet med den akademiska språkvetenskapen. Åtskilliga akademiska lärare och forskare har också direkt kontakt med allmänheten i språkvårdsfrågor.

Samarbetet är vittförgrenat mellan de språkvårdande institutionerna och de andra individuellt verksamma språkvårdarna.

Mellan Svenska Akademien och Språknämnden finns samarbete av flera slag. Akademien är representerad i nämnden och dess styrelse; dessutom lämnar nämnden sina synpunkter på manuskript till nya utgåvor av Svenska Akademiens ordlista. Svenska Akademien ger också ekonomiskt stöd till Svenska språknämnden liksom till TNC.

Mellan TNC och Språknämnden finns samarbete, bl.a. i termfrågor och i frågor som gäller skrivregler. När det gäller termfrågor spelar också SIS – Standardiseringen i Sverige en väsentlig roll.

Språkvårdsgruppen är ett gemensamt men informellt samarbetsforum för de ovannämnda organisationerna och för språkexperter i Regeringskansliet, språkvårdare på Sveriges Radio och på dagstidningar.

Ett nybildat organ är Svenska datatermgruppen, där språkvårdare och terminologer men också dagstidningar, etermedier och databranschen är representerade. Kontinuerligt ges rekommendationer om datatermer på Svenska datatermgruppens webbplats.

I den ovannämnda Klarspråksgruppen är Språknämnden representerad.

Svenska språknämnden har också ett utvecklat samarbete med övriga språknämnder i Norden. Av förklarliga skäl är kontakterna allra tätast med Svenska språkbyrån i Finland. Svenska språknämnden deltar självklart också i Nordiska språkrådet, det nybildade organet för samarbete mellan språknämnderna i Norden, som också tjänar som sakkunnigt organ i språkfrågor åt Nordiska ministerrådet och Nordiska rådet.

TNC har ett liknande samarbete med de nordiska terminologiorganen i samarbetsforumet Nordterm. Nordterm deltar aktivt bl.a. i internationell standardisering. Ett arbete (Nordterm-Net) har nyligen inletts, delvis finansierat med medel från MLIS-programmet i EU, med syfte att bland annat föra samman nordiska termbanker och göra dem åtkomliga via Internet. TNC har koordinationsrollen i projektet och Nordiska språkrådet finns med som samarbetspart.

Språkvårdsfrågor behandlas och diskuteras i många andra föreningar, kommittéer och grupper, som Svenskläraryöreningen, Svenska Läkaresällskapets kommitté för medicinsk språkvård och TT:s arbetsgrupp för språkfrågor, Mediespråksgruppen.

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

Förebilder

Den viktigaste påverkan på språkbruket sker antagligen genom att språkmönster övertas från uppmärksammade språkbrukare. Framträdande förebilder bestämmer ofta vad allmänheten – utan att närmare reflektera över saken – uppfattar som bra och korrekt språk. Några grupper i nyckelpositioner bör här nämnas.

Viktigast är kanske de som verkar inom press och etermedier. Många massmedietexter tas till mönster för det normala tal- och skriftspråket. Via massmedierna sprids också föreställningar om hur språkbruket bör vara i vissa sammanhang. Exempelvis kan mediernas sätt att återge myndigheters och politikernas språkbruk uppfattas som modeller för hur våra offentliga angelägenheter ska hanteras rent språkligt.

Ett annat viktigt språkmönster utgör skolans läroböcker. De skönlitterära författarna åberopas dock kanske inte lika mycket numera som språkliga förebilder.

Bokförlagens folk har en viktig uppgift som normförmedlare och normförnyare inom skriftspråket. Ofta fungerar de som ett slags grindvakter. Omstruktureringen av förlagsbranschen kan alltså få konsekvenser även ur språkvårdssynpunkt.

Översättarna, särskilt facköversättarna, är en grupp med växande betydelse i och med att allt fler texter översätts till svenska i dag. Översättarutbildning liksom forskning i översättning har tidigare varit eftersatt i Sverige men har utvecklats och utvidgats efter inträdet i EU.

För den institutionaliserade språkvården är det viktigt att ha kontakt med samhällets språkliga förebilder och föra en dialog med dem.

Faktorer i dagens språksituation som har betydelse för det svenska språkets tillstånd och utveckling

Språkklimatet

Efter det andra världskriget har många nationella kulturer präglats av en mer eller mindre stark skepsis inför de traderade normerna, språkliga eller andra. De språkliga konventionerna

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

och reglerna ses allt oftare som föränderliga och förhandlingsbara.

Bland annat kan den demokratiska ambitionen att alla medborgare i princip ska ha rätt att yttra sig offentligt i tal och skrift ha förändrat inställningen till värdet av språknormernas stabilitet. Och visst: det är bättre att någon gör sin röst hörd där det är viktigt att rösten hörs än att de språkliga konventionerna restlöst respekteras. Men i huvudsak gäller ändå att ett jämlikt offentligt meningsutbyte, i tal och skrift, fungerar bäst om alla talar och skriver samma gemensamma språk, ett språk som bygger på relativt stabila konventioner. I huvudsak präglas det svenska skriftspråket också av stor stabilitet.

Användningsområdena för tal och skrift har förändrats, på flera vis. Vi har mer av talad offentlighet, och förmåga till planerad muntlig föredragning efterfrågas hos många fler. Samtidigt krävs också läs- och skrivkunighet i arbetslivet på ett helt annat sätt än tidigare. Folk skriver mycket mer numera, framför allt har andelen som skriver ökat. Gränserna mellan privat tal, offentligt tal och skriftspråk är inte lika skarpa i dag: vardagstalet flyter in i den offentliga politiska debatten.

Bilder spelar en allt större roll i den samhälleliga kommunikationen: en mycket stor andel av ytan i dagens tidningar täcks av bilder och bildmediet televisionen dominerar i etern. Läsandet går tillbaka till förmån för TV-tittande och datorbruk – vilket inte hindrar att läskunighet och läsvanor i Sverige vid en internationell jämförelse befinner sig på hög nivå. Läsning sker för många numera via datorskärmen. Typiskt för denna läsning är att det huvudsakligen är kortare texter som läses.

Svenska språket och världen

Internationaliseringen innebär förändringar också i det svenska språkets villkor. Enklast att lägga märke till är öppenheten för engelska citatord (efterhand ofta införlivade som lånord) i många språkbrukssammanhang. Något riktigt stort språkvårdsproblem innebär dock knappast de främmande orden. De citatord som

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

inlemmas i svenskan som lånord låter sig ofta anpassas till böjning, uttal och även stavning. De utgörs visserligen oftast av betydelsebärande ord men de är inte överväldigande många. I en vanlig dagstidning är kanske 0,5 procent av samtliga ord lånord eller citatord från angloamerikanskan. Man bör också minnas att svenska språket ständigt har lånat från andra språk: latin, tyska, franska etc. och ändå behållit sin egenart.

Det utländska inflytandet handlar inte bara om inlåning av olika ord. Inom vissa områden kan svenskan förändras på ett mindre önskvärt sätt, därför att texterna översatts från främmande språk. Det tydligaste exemplet i dag är lag- och författningsspråk. Allt fler rättsligt bindande texter har tillkommit inom EU och ursprungligen skrivits på franska, engelska eller tyska. En översättning till svenska bör av juridiska skäl ligga så nära originalet som möjligt. Exempelvis tillämpas ofta den s.k. punktregeln: en mening i originaltexten ska motsvara en mening i översättningen. Det kan leda till författningstexter som stilistiskt är främmande för moderna svenska stilideal och t.ex. står den svårforcerade franska eller engelska kanslistilen närmare.

Internationaliseringen kan också hota centrala delar av språkstandarderna. Svenska språkbrukare som använder icke svenska ordbehandlingsprogram eller tangentbord får svårt med å, ä och ö. Dessa bokstäver undviks i t.ex. person- och varunamn på grund av överdriven anpassning till det engelska alfabetet.

Den mest djupgående påverkan består dock i att angloamerikanskan tar över användningsområden där tidigare det svenska språket dominerade. Inom vissa fält är engelskan förhärskande inom både talad och skriftlig kommunikation, inom andra är det ännu mest läsande och kanske lyssnande som omfattas av förskjutningen, medan talande och skrivande ännu i stor utsträckning sker på svenska.

Påverkan gör sig gällande inom många områden.

Politik och administration

I den politiska och administrativa sfären är det framför allt förskjutningen av ansvar från Sveriges riksdag till den Europeiska unionens organ som bör uppmärksammas. I ett långt perspektiv skulle den kunna medföra en utarmning av svenska språkets funktion som politiskt språk, vilket i så fall allvarligt skulle påverka det demokratiska samtalet i Sverige. Även privatisering och kommersialisering av verksamheter som tidigare bedrivits i offentlig regi kan få språkliga konsekvenser.

Arbetsliv och marknad

Också genom det ekonomiska livets internationalisering har det svenska språket i vissa avseenden utsatts för tryck.

Skyddsföreskrifter, varudeklarationer, bruksanvisningar, patentbeskrivningar på svenska tycks alltmer uppfattas som en begränsning i varornas fria rörlighet i EU. Här är det fråga om viktiga arbetar- och konsumentskyddsfrågor o.d.

Bruket av engelska i näringslivet är i många miljöer mycket omfattande. Att engelska blir koncernspråk på många stora företag är ofrånkomligt. Men det är välkänt inom språkforskningen att den som har ett annat språk än sitt modersmål som arbetsredskap sällan kan ta hela sin kapacitet i anspråk. Risken finns alltså att svensk arbetskraft i onödan kommer att prestera sämre därför att ett nödvändigt införande av engelska som koncernspråk också kan leda till ett bruk av engelska i sammanhang där det skulle gå lika bra att fortsätta med svenskan.

Högre utbildning och forskning

Det blir allt vanligare med läroböcker och kompendier, undervisning och tentamina på engelska i olika grundutbildningar vid svenska högskolor och universitet. En uppenbar risk är att detta många gånger leder till sämre kunskaper och studieresultat. I nästan all forskarutbildning är de engelska inslagen dominerande. Det är självklart nödvändigt att svensk forskning är in-

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

ternationellt orienterad, men den ensidiga inriktningen på engelska kan leda till att välutbildade personer i Sverige inte längre kan tala och skriva om komplicerade ämnen på svenska. Denna utveckling kan på sikt komma att urholka möjligheterna för vetenskapens företrädare att delta i den offentliga diskussionen om allvarliga samhällsproblem som miljöpolitik, vårdorganisationen eller ekonomi på svenska i Sverige.

Skolan

Det har blivit allt vanligare med så kallad bilingval undervisning i den svenska ungdomsskolan, dvs. undervisningen i några eller alla ämnen sker på ett främmande språk, praktiskt taget alltid engelska. Ännu är detta vanligast på gymnasieskolor, men det förekommer också på en del högstadieskolor. Det är kommunerna som avgör vilket skolans språk ska vara, och det är oklart hur stor utbredning den bilingvala undervisningen har för närvarande. Någon opartisk, allsidig utredning av verksamheten har ännu inte gjorts. Ingen vet t.ex. vilken inverkan svenska lärares mer eller mindre bristfälliga engelska kan få på elevernas kunskaper i respektive ämne, i engelska och i svenska. Risken finns att eleverna inte inhämtar vare sig den etablerade engelska eller den etablerade svenska terminologin på områden som samhällskunskap eller matematik. Framför allt vet vi inte i vilken utsträckning eleverna kan tala t.ex. om fysik på svenska, när de haft undervisning och läroböcker i fysik uteslutande på ett annat språk.

Det finns en utbredd naivitet när det gäller frågan om vad det innebär att ha full tillgång till ett språk. Normalt lär man sig främmande språk bättre om man väl känner sitt eget. Genvägar kan leda vilse. En utbredd bilingval utbildning kan på längre sikt medföra att tilliten till svenska språket som dugligt instrument för undersökning och diskussion av världen och vårt samhälle försvagas.

Medierna och populärkulturen

I TV dominerar engelska språket i program som sänds här men inte producerats i Sverige. Det ger en överdriven bild av engelskans ställning utomlands. Många program, särskilt från de kommersiella kanalerna, har textade översättningar av alltför låg kvalitet. I många fall anlitas tydligen utbildade översättare som får arbeta till underpris. I radio och tidningar är svenskan alltför det gängse språket. Att populärkulturen, åtminstone i musiktexter och liknande, är helt dominerad av engelska står alldeles klart.

Mångspråkigheten i Sverige

En annan sida av internationaliseringen är mångspråkigheten i det nutida Sverige. Från att ha varit ett språkligt ensartat land, om än med vissa traditionellt givna minoriteter med egna modersmål, som finnar, samer och romer, har Sverige nu en befolkning med fler än hundra modersmål.

Många svenskar har uppfattningen att invandrarernas olika språkbruk inverkar negativt på det svenska språket. Och visst förekommer olika former av blandspråk. Men ingenting stöder åsikten att invandrarvenska försämrar svenskan; i den mån någon påverkan äger rum är den sannolikt berikande snarare än tvärtom. Dessutom kan själva det faktum att det finns så många människor i Sverige med många olika modersmål visa sig vara positivt för svenska språkets ställning. Dessa människor måste ju lära sig svenska för att kunna fungera här och kunna kommunicera med svenskarna men också med andra invandrare från andra språkområden. Svenska språket är kittet som binder samman Rinkeby, har det sagts. En sådan attityd till svenskan förutsätter dock att svenskar med annat modersmål får goda möjligheter både att lära sig svenska och att utveckla sitt modersmål. I annat fall kan svenskan uppfattas som ett överhettsspråk och de språkliga minoriteterna komma att välja engelska som gemensamt språk. Sådana tendenser har iakttagits bland minoritetsspråkstalare på olika håll i Europa.

Informationstekniken och dess verktyg: hjälpare eller stjälpare?

Med informationsteknik (IT) avses i dag främst användningen av datorer och kommunikationssystemet Internet. Denna teknik har betydelse för språkutvecklingen och språkvården på tre sätt. Den öppnar nya kommunikationssätt och kommunikationsvägar. Den ändrar villkoren för textframställning. Den ger nya redskap för språklig standardisering och normering.

De nya kommunikationsvägarna gör informationstekniken till ett betydelsefullt redskap i internationaliseringen. Särskilt inom områden där förändringstempot är högt varken hinner man eller har råd att översätta texter, material och program utan dessa möter regelbundet IT-användaren i engelsk språkdräkt. Tekniken ger också enskilda IT-användare möjlighet till vardagskommunikation med nästan vem som helst i världen, något som naturligtvis gynnar bruket av engelska. Men snabbheten och räckvidden i kommunikationen kan också underlätta användningen av andra språk: utlandssvenskar har i dag tack vare e-post och Internet mycket lättare att vidmakthålla sin vardags-svenska och att söka upp texter på svenska.

De nya kommunikationssätten skapar dessutom nya språkarter. I s.k. tjatt och e-brev utvecklas ett skriftspråk som ofta i sin informalitet, situationsbundenhet och spontanitet påminner om talspråket. Text på webbplatser bildar s.k. hypertexter som ska läsas och skrivas hierarkiskt. Inom sina områden fungerar detta språkbruk väl. Hittills tyder heller inget på att dess egenheter skulle överföras till mer traditionella textslag där det skulle passa sämre.

Informationstekniken har vidare fått stor betydelse för textframställningen, inte minst genom att den minskat avståndet från upphovsman till färdig produkt. Den språkliga granskning som ofta var ett mellanled och som utfördes på de flesta arbetsplatser av sekreterare, på tidningar och bokförlag av yrkesskickliga sättnare, har nu bortfallit. Många tidningar och t.o.m. förlag har inskränkt på eller helt slopat korrekturet. I stället erbjuds diverse

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

språkhjälpsprogram som kan klara av t.ex. viss avstavnings- och stavningskontroll. Också vissa ord- och syntaxkontroller kan göras. Det har vidare blivit lätt att framställa färdiga textmallar som underlag för standardiserade texttyper. Åtskilliga sådana hjälpprogram finns dock tillgängliga bara för (och på) engelska. Man anser att "Sverige är en för liten marknad" för översättning och anpassning.

Problemet är att alla dessa språkhjälpsprogram är trubbiga, samtidigt som de bidrar till att devalificera skribenten och förleder honom eller henne att förlita sig på programmen. Det är faktiskt så att texter nu liksom tidigare behöver mänsklig översyn i de flesta hänseenden. För varken datateknik eller språkvetenskap är tillräckligt avancerade för att man ska kunna programmera korrigeringsmöjligheter för mer än en del av de misstag också vana skribenter ofta gör sig skyldiga till. Datoranvändningen har också ställt ökade krav på skriftlig färdighet: god stavförmåga (säkra ordbilder) är en oundgänglig resurs för den som vill utnyttja de flesta av datorns tjänster. Och ska man använda ordbehandlingsprogrammets alla stödfunktioner – dispositionsmallar, s.k. byråkratkontroller, stavningskontroller m.m. – kommer det att för överskådlig tid krävas mycket säkra språkkunskaper för att avgöra "om datorn har rätt".

En väldig fördel med datorskrivandet är å andra sidan att det blivit så mycket lättare att bearbeta texter. Skolelever med svårighet att forma bokstäver kan lättare komma vidare utan att fastna i ett segt bokstavsritande, och de kan med enkla ingrepp bearbeta uppsatser och andra texter.

Informationstekniken ökar också möjligheterna till standardisering samtidigt som den kräver standardisering, t.ex. för åtkomst och utbyte av information över huvud taget ska kunna ske. Små och stora termbankar kan föras samman bl.a. med hjälp av gemensam programvara och standardiserad termpoststruktur. Standarder för textformat, dispositioner, grafiska uttrycksmedel och skrivteckenhantering finns inlagda i ordbehandlingsprogrammen. Inte minst viktigt är vilka tecken tangentbords- och programkonstruktionen ger tillgång till. Kon-

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

trollprogram kan lätt rensa ut icke standardiserade varianter, särskilt på tecken- och ordnivå.

En samlad bedömning blir att IT delvis förskjutit makten över språket, särskilt skriftspråket. Den enskilda språkbrukaren har på ett helt annat sätt än tidigare fått tillgång till skriften: man kan enkelt skriva till nästan vem som helst som har tillgång till dator, man kan framställa sin egen snygga trycksak, och det man skriver passerar inte normkontroller i form av lärare, sekreterare, förlagsredaktörer eller korrekturläsare. Samtidigt har kraftfulla standardiseringsinstrument lagts i händerna på teknik- och programkonstruktörer. I båda fallen har traditionella språkliga normbildare fått stå tillbaka: skola, dagspress, högstatuslitteratur, språkvårdsorgan.

Övergripande mål för språkpolitiken

Svenskan – ett samhällsbärande och komplett språk i Sverige

Huvudmålet är att behålla svenskan som samhällsbärande och komplett språk i Sverige.

I dag har det svenska språket en undanskymd plats i svensk lag. Det förvånar inte eftersom svenskans ställning i Sverige länge har varit så självklar. Nu är emellertid världen en annan, och de tidigare nationalspråkens ställning är inte lika självklar. Det är därför rimligt att stadfästa det svenska språkets ställning som huvudspråk i Sverige. Att svenskan är landets huvudspråk bör preciseras så:

Svenska ska fortsätta att vara det samhällsbärande språket utan inskränkningar i Sverige samt ett officiellt språk i EU.

Svenska ska vara ett komplett språk i Sverige.

Kravet på svenskan som samhällsbärande språk utan inskränkningar i Sverige bör specificeras för situation efter situation med hänsyn till tal och skrift, i utbildning, i regeringens och riksdagens arbete, inom myndigheter och mellan myndigheter och medborgare, i rättsväsendet. Inte minst i förhållande till den

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

europiska unionen gäller det att ha en klar språkpolitisk linje. Detta mål är viktigt för att upprätthålla ett demokratiskt samhälle där alla har möjlighet att delta i de gemensamma angelägenheterna. Målet bidrar också till att stärka svenskans roll som symbolisk tillgång och bärare av nationell identitet.

Kravet om svenska som samhällsbärande språk måste kombineras med möjligheter för alla samhällsmedlemmar att lära sig det språket, särskilt de som har ett annat modersmål. Dessutom måste generösa utbildningsmöjligheter kombineras med tolk- och översättarservice i olika sammanhang. Detta följer av det demokratiska kravet att alla medborgare ska kunna delta i diskussion och beslut om gemensamma angelägenheter. En annan sida av detta krav är att alla människor måste lära sig att acceptera större variation i behandlingen av samhällsspråket. Framför allt måste de som har svenska som modersmål godta sådan variation som beror på ursprung i ett annat modersmål.

Kravet att svenska ska vara ett komplett språk vad som än händer innebär att den ska kunna användas inom alla områden av offentligheten. Exempelvis ska svenskan också framgent vara ett språk fullt utrustat för att tala om naturvetenskap på. Svenskspråkiga specialister i naturvetenskaperna, teknologin och medicinen ska kunna tala och skriva om sina fält på svenska utan att trivialisera ämnets innehåll. Språket ska alltså inte vara ett hinder för människor med lägre utbildning att skaffa sig information på olika områden. Å andra sidan ska språket inte heller vara ett hinder för experter att delta i den nationella debatten där deras kunskaper är väsentliga.

Språklig konsekvensbedömning

Det svenska språkets framtid är i olika hög grad beroende av beslut som i första hand gäller andra områden. Man kan jämföra med hur miljö eller jämställdhet berörs av beslut om förändringar, t.ex. i skatter, utbildning eller fysisk planering. Att detaljreglera språkliga fenomen är oftast en oframkomlig väg. Det är rimligare att på liknande sätt som nu är fallet i fråga om

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

miljö och jämställdhet också göra språkliga konsekvensbedömningar innan beslut tas om ändringar som kan påverka språket och dess bruk. Vägledande bör då vara det överordnade kravet på svenskan som ett samhällsbärande och komplett språk. De enskilda besluten som faller under olika departements domvärjo bör då kompletteras med bestämmelser som garanterar de nämnda överordnade språkliga målen. Samtidigt är det uppenbart att man måste se över redan befintliga regelverk som inte har kommit till under beaktande av språkliga konsekvenser. I lämplig författning bör skrivas in skyldigheten för myndigheter att i tillämpliga fall göra språkliga konsekvensbedömningar.

Förebyggande och reparerande åtgärder

För att konkretisera behovet av uppmärksamhet på språkpolitiska frågor ska här lyftas fram ett antal omständigheter som kan ge anledning till förebyggande eller reparerande åtgärder. I vissa fall är det möjligt och rimligt att reglera bort problemen, i andra fall rör det sig framför allt om attitydskapande åtgärder, ibland med en snäv grupp av språkbrukare, ibland med den intresserade allmänheten som målgrupp. Om det blir aktuellt att skydda det svenska språket i lag bör man överväga möjligheten att göra gemensam sak med övriga nordiska länder och EU:s andra medlemsstater. Oftast har de samma intresse som Sverige av att nationalspråken bevaras och stärks.

Det angloamerikanska inflytandet är starkt och det är varken en rimlig eller realistisk uppgift för språkvården att försöka tränga ut engelskan – eller andra språk – från olika områden. Tvärtom måste vi räkna med ett ökat bruk av engelska – och därmed krav på bättre engelskkunskaper – inom flera områden, ett växande antal lånord och att allt fler svenska texter är översättningar. Svenska och engelska kommer att existera parallellt inom många samhällsområden. Det är troligt att engelskan kommer att göra inbrytningar inom nya områden som dagspress, uppslagsverk, humanistiska vetenskaper m.m. En viktig uppgift för svensk språkpolitik och språkvård blir därför att se till att

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

svenskan duger att använda också i fortsättningen även om det inte alltid sker, att översättningar ansluter till svenska normer och ideal och att svenskan inte berövas uttrycksmöjligheter.

Politik och administration

En självklar utgångspunkt är att svenskan ska vara ett officiellt språk i EU i den meningen att alla EU-dokument som har rättslig verkan i Sverige ska finnas tillgängliga på svenska, att tolkning till och från svenska ska kunna ske vid möten i alla församlingar där icke-tjänstemän deltar, dvs. parlamentet, ministerrådet, domstolen samt sociala och ekonomiska kommittén. Principen att svenskan också ska kunna utnyttjas som arbetsspråk i flertalet EU-sammanhang ska upprätthållas också om eller när EU utvidgas med flera medlemsstater.

Höga ambitioner för svenskans del inom EU innebär behov av fortsatt kraftig satsning på tolkar och översättare. Här är det viktigt att bevaka svenska språkintressen i själva förhandlingsarbetet, vilket förutsätter tillgång till goda tolkar. Det är själva möjligheten att få tala på svenska i debatter och diskussioner som måste säkras. Det är orealistiskt att tro att varenda en av de många svenska tjänstemännen skulle kunna driva avancerade förhandlingar på ett annat språk än det egna.

Översättarnas kapacitet och arbetsmöjligheter bör vara sådana att de svenska texter som översätts från andra EU-språk kommer att avfattas på ren svenska och motsvara de krav på korrekthet och begriplighet som gäller för svensk myndighetstext.

Sverige bör driva på arbetet med att göra EU-texterna mer lättillgängliga. Frågan har redan tagits upp av England som ordförandeland och borde kunna intensifieras av Sverige i samverkan med Finland som står i tur att bli ordförandeland innan Sverige tar vid år 2001. Hos kommissionen drivs för närvarande en kampanj "Fight the fog" med samma syfte.

Sverige bör verka för att EU:s riktlinjer för översättningsverksamheten ändras i vissa avseenden. Till exempel bör den

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

s.k. punktregeln mjukas upp åtskilligt mer än i dag. Översättarna bör så mycket som möjligt verka i sina hemländer och inte i Bryssel eller Luxemburg. Åldersgränsen på högst 35 år för nyanställda översättare bör avskaffas. För övrigt bör drivas en kampanj för att höja medvetandenivån om vad översättning egentligen innebär hos svenska tjänstemän som deltar i beredningsarbetet för EU. De måste på ett tidigare stadium i den långvariga processen ta sig an de språkliga problemen, framför allt dem som gäller terminologi. Detta förutsätter att de har någon instans att vända sig till. Den rådgivningen, som bör organiseras av Regeringskansliet, måste svenska staten åta sig. Översättarna i sin tur bör kunna få stöd i rena språkfrågor från Svenska språknämnden och TNC.

Översättarna arbetar ofta under stark tidspress och därför är hjälpmedlen, t.ex. ordlistor och termbanker, av stor betydelse. EU:s termdatabas Eurodicautom, som numera har svensk terminologi, är ett exempel på sådant hjälpmedel. Det behövs också mer satsning på olika former av automatiska översättarstöd.

Inom den politiska och administrativa sfären finns även andra områden än de som direkt hänger samman med EU. Särskilt viktiga är de uppgifter som har att göra med IT. Språkvården bör kontinuerligt granska de ordbehandlingsprogram, e-postprogram m.m. som är i bruk vid offentliga myndigheter och se till att de följer svenska normer i sina standardinställningar, vad gäller versalbruk, teckenuppsättningar (å, ä, ö) m.m. Vidare bör språkvårdare språk- och textgranska statliga och kommunala myndigheters webbplatser och gärna utfärda rekommendationer. Det vore bra att införa återkommande granskningsrutiner.

Vidare måste någon form av korrekturläsning för regeringskansliets texter (betänkanden m.m.) återinföras. Tid för detta måste avsättas i de hårt pressade produktionsschemana. För närvarande kan t.ex. förslag till lag- och författningstexter i statliga utredningar rymma allvarliga korrekturfel.

Arbetsliv och marknad

Skyddsföreskrifter, varudeklarationer, bruksanvisningar och patentbeskrivningar samt svensk standard (som i dag ikraftsätts i engelsk version) ska finnas tillgängliga på svenska. Språkravet kan ses som en del av arbetar- och konsumentskyddet och det kan vara rimligt att ge det lagligt stöd. Om lagstiftning uppfattas som en begränsning i det fria varuflödet inom EU kanske målet i stället kan nås genom branschöverenskommelser.

Dessa krav understryker ytterligare behovet av skickliga översättare.

Forsknings- och utredningsarbete kan bli nödvändigt för att närmare undersöka svenska språkets roll som konkurrensmedel i varudeklarationer, bruksanvisningar etc. Också bruket av engelska på svenska arbetsplatser är otillräckligt känt och borde undersökas närmare.

Det är en öppen fråga på vilket sätt sådan forskning ska organiseras och finansieras: av departement, forskningsråd eller branschorgan. Men det är lämpligt att språkvårdsexperter ingår i forskningsorganisationen, åtminstone som en rådgivande part.

Högre utbildning och forskning

Språk i undervisning, examina och tentamina bör normalt vara svenska på grundutbildningen. Den studerande ska kunna tala och skriva om ämnet på svenska även om engelska läroböcker används. En högskolestuderande i Sverige ska alltid ha rätt att tentera på svenska (naturligtvis med undantag för studier i främmande språk).

I yrkesexamina bör det säkras att den utexaminerade har god språklig förmåga i tal och skrift av den art som krävs för att han eller hon ska kunna fungera väl i yrket.

Forskningen och forskarutbildningen sker i allt högre grad på engelska. Trots detta eller snarare på grund av detta bör den som avlägger doktorsexamen dokumentera förmåga att tala och skriva om sin forskning också på svenska. Lämpliga former är en långre skriftlig sammanfattning på svenska eller en prov-

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

föreläsning på svenska om avhandlingsämnet. Bestämmelser med denna innebörd bör skrivas in i högskoleförordningen.

Det kan bli aktuellt att säkra lärarnas kompetens i svenska. Nya lärare med annat modersmål än svenska bör provanställas och språktestas senast efter två år för att kunna få tillsvidareanställning. Man bör vidare gynna pedagogiskt utvecklingsarbete som främjar studenternas förmåga till parallellt bruk av svenska och engelska inom sina ämnen. Det är alltså olyckligt med en domänuppdelning som innebär grundkurser huvudsakligen på svenska och fortsättningskurser bara på engelska.

Gymnasieskolans s.k. C-kurs i svenska, som är en tillvalskurs utöver den obligatoriska, bör krävas som behörighet för flertalet teoretiska högskolestudier. Kursen konstruerades ursprungligen just som en grund för akademiska studier och den ger en rimlig utgångspunkt för utveckling av den egna uttrycksförmågan i ett akademiskt sammanhang.

De studerandes (och lärarnas) engelskkunskaper överskattas ofta. Det är angeläget att stimulera forskning om hur studenternas inlärning påverkas av kurslitteratur och föreläsningar på engelska.

Skolan

Grundprincipen bör vara att all undervisning i svenska skolor i Sverige sker på svenska. Om en skola vill anordna undervisning på främmande språk ska särskild och tidsbegränsad dispens meddelas av Skolverket som också löpande utvärderar undervisningen.

Undervisning i olika ämnen på främmande språk, särskilt engelska, bör studeras med avseende på inlärning i det aktuella ämnet, inlärning av engelska samt effekter på elevernas förmåga att behandla det aktuella ämnet på svenska. Målet måste vara att eleverna har full kompetens att tala om dessa ämnen också på svenska.

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

Målen för svenskt utbildningen i grundskola och gymnasium preciseras så att kraven på språkbehärskning i tal och skrift tydligt framgår och garanteras med ett godkänt avgångsbetyg.

Skolmyndigheter, föräldrar och allmänhet bör upplysas om hur viktigt det är att ha etablerade kunskaper i modersmålet och fortsätta att utveckla det om en satsning på främmande språk ska bli framgångsrik.

Lärarnas behärskning av svenska bör preciseras för behörighet till olika slags undervisning på skilda nivåer. Detta gäller i första hand för lärarna i svenska under de tidigare skolåren i grundskolan. Även kraven på förskolläraernas kompetens i svenska bör diskuteras. (Kraven kan komma i konflikt med EU-principen om arbetskraftens fria rörlighet och ett beslut bör nog tas på EU-nivå omfattande alla EU-länder.)

För elever med annat modersmål än svenska ska undervisningen i svenska utformas efter elevernas kunskapsnivå och ges obligatoriskt i alla årskurser, även på gymnasienivå. Det bör säkras att alla lärare i svenska som andraspråk har fullgod utbildning för den svåra uppgiften att lära ut svenska till elever med annat modersmål.

Medierna, bokmarknaden och populärkulturen

Översättningskvalitet måste säkras, framför allt i etermedierna. För förlängd koncession ska krävas fullgod översättningskapacitet av TV- och radioföretag. Genom återkommande stickprov bör kvaliteten på översättningar fortlöpande bevakas. (Dubbing bör naturligtvis undvikas utom i program för småbarn också i fortsättningen.) Stora brister kan leda till omprövning av koncessionen. Eventuellt bör översättningsföretag auktoriseras för översättning i etermedierna. Det kan övervägas om en del av koncessionsavgifterna för kommersiella etermediekkanaler ska avsättas för en fond för språklig vidareutbildning av de anställda inom dessa företag. Koncessionsgivande myndigheter bör också överväga möjligheten att i högre grad ange kvoter mellan

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

svenska och nordiska program, angloamerikanska program och övriga utländska program.

Journalistutbildningen bör omfatta vidaregående utbildning i svenska. Fortbildningskurser i svenska bör erbjudas journalister.

En undersökning bör göras – gärna i samarbete med tidningarnas branschorganisationer – för att utröna nivån på korrekturläsningen i dagstidningar. Härigenom skulle en diskussion i tidningarnas ledning kunna initieras om korrekturavdelningarnas värde och i vilken mån de kan ersättas av datorernas språkstödsprogram. Om avgörande brister kan konstateras bör språkvården ges möjligheter att öka medvetenheten om värdet av språklig korrekthet och att stimulera till en mer ambitiös språkbehandling hos de berörda företagen.

Åtgärder bör vidtagas för att snabbare nå ut till producenter av texter och etermedieprogram med nya svenska ord för nya begrepp (som ofta introduceras med sina engelska benämningar) eller med gamla välkända svenska ord som ersättare för främmande modeord. Här kan vi i Sverige lära oss av Norsk språkråd som drivit en "Aksjon for språklig miljøvern". Språkvården bör också ges möjlighet att hålla kontakt med importörer och reklamföretag som spelar en roll vid introduktionen av nya ord.

Åtgärder för att öka barns och ungas läsning bör vidtagas i enlighet med förslagen i Boken i tiden (SOU 1997:141). I detta sammanhang bör man också påminna om den icke-kommersiella radions och televisionens ansvar för att främja svenskan. Program inte bara på svenska utan också om svenska är viktiga. Fler program än som nu sker bör produceras, gärna i samarbete med språkvårdare och språkvetare. Kampanjer bör genomföras gentemot allmänheten för att demonstrera det svenska språkets möjligheter – också i populärmusiktexter och reklamtexter etc. Uppgiften bör lösas i samarbete mellan etermedier och språkvårdare.

Det offentliga rummet

Alla skyltar vid offentliga inrättningar ska vara på svenska (de kan naturligtvis dessutom vara på engelska och andra språk). Det gäller t.ex. flygplatser, utställningstexter på museer, tavlor för turistinformation m.m. Denna princip bör skrivas in i olika instruktioner.

Informationstekniken

Särskilda insatser bör göras för att följa datorkulturens språkbruk. De centrala datorbegreppen bör allt eftersom behovet uppstår snabbt få standardiserade svenska eller försvenskade uttryck. Det är angeläget att Svenska datatermgruppen får möjlighet att fortsätta sitt arbete på detta område.

Det finns redan ett stort antal bättre och sämre språkstödsprogram för ordbehandling. Det är viktigt att granska och bedöma förtjänster och brister i sådan programvara. Språkvården har här ett nytt och stort arbetsfält.

Ordbehandlingsprogram, e-postprogram, registerprogram m.m. bör granskas med avseende på hur de följer svenska normer i sina standardinställningar: teckenuppsättning (t.ex. å, ä, ö), alfabetisk ordning, versalbruk, styckemarkeringar etc. Också detta är nya uppgifter för språkvården och det är angeläget att samarbetsorganet Nordterm även i fortsättningen kan medverka i internationell standardisering i fråga om teckenuppsättning och alfabetisering.

Multimedieprogram som används för skolbruk bör normalt vara översatta till svenska. Risken är annars att eleverna inte utvecklar ett svenskt ordförråd för det innehåll som programmen gäller eller att de inte begriper programmet över huvud taget.

Mångspråkigheten

Den viktigaste åtgärden är att stärka undervisningen i svenska för icke-svenskspråkiga, men även undervisning i främmande språk utöver engelska behövs mer än tidigare i det framtida

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

Sverige. Ett mål vore att alla svenskspråkiga hjälpligt kunde uttrycka sig på och förstå två främmande språk utöver det egna modersmålet. Det innebär i första hand en ökad satsning på B- och C-språk, kanske på bekostnad av utbildningen i engelska. Det är i linje med EU:s språkpolitiska mål att varje EU-medborgare förutom sitt modersmål ska behärska två gemenskaps-språk. Detta skulle sannolikt stödja svenskan i förhållande till engelskan men framför allt göra svenskarna bättre rustade för att fungera i det mångspråkiga Europa.

Språkvårdens organisation och resurser

I det föregående har åtskilliga uppgifter för språkvården berörts. Internationalisering och informationsteknik aktualiserar nya språkvårdsinsatser som kräver ytterligare resurser: IT-språkvård, översättningsvård och termarbete. Samtidigt har behovet av språkvårdens mer traditionella arbete snarare ökat i takt med att allt flera medborgare som en följd av samhällsutvecklingen måste kunna använda det offentliga språket i tal och skrift.

För att hantera dessa frågor bör man ta vara på den professionella kompetens som redan finns hos de verksamma statligt stödda språkvårdande institutionerna, Svenska språknämnden, Tekniska nomenklaturcentralen och Regeringskansliets språkexperter samt i den helt privata Svenska Akademien. Vi vill inte föreslå att man inrättar en ny gemensam organisation på grundval av de redan existerande. Dessa organ har delvis olika verksamhetsfält, och det är viktigt att kunna hålla isär dem. Exempelvis kunde vården av allmänspråket, som är Språknämndens främsta uppgift, riskera att mer eller mindre slukas av myndighetsspråkvårdens växande uppgifter i en helt gemensam organisation. Det är tvärtom av särskild vikt att det inom den statligt stödda språkvården finns en relativt stark organisation som har just vården av allmänspråket som grundläggande uppgift. Inte minst för skolans språkvårdande och språkutvecklande arbete är denna typ av språkvård en väsentlig förutsättning. Andra

Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket

viktiga områden för rådgivning om det gemensamma språket är nyckelgrupper inom medierna och inom näringslivet.

De ovannämnda organisationerna bör fortsätta sitt samarbete, och det är kanske lämpligt att precisera former och ansvarsfördelning för samarbetet i beskrivningen av deras uppgifter. Vissa andra samordningsbehov är mycket lätta att konstatera: så behöver Regeringskansliets språkvård få en starkare och mer central ställning, så att en stor del av det språkvårdsarbete som i dag ligger utspritt på olika departement kan samlas under en enhet och så att EU-språkvården kan få ett starkare stöd – en sådan omorganisering bör antagligen följas av resursförstärkning.

Språkvårdens basorganisationer ska kunna ge impulser till och uppbackning av internt språkvårdsarbete inom olika verksamheter. Detta kan ske genom riktade attitydskapande kampanjer och gärna så att samrådsorgan av mer eller mindre permanent karaktär upprättas för språkvård på olika områden, liknande dem som finns för datatermer och i viss mån för språket i medierna. Sådana organ måste naturligtvis vila på frivilliga överenskommelser. På liknande sätt måste språkvården i organiserad form delta i planering och genomförande av tillämpad forskning och utvecklingsarbete inom områden som nämnts ovan (IT som språkmedium, översättning, förhållandet mellan svenska och engelska inom vissa områden).

Det svenska språket och dess vård är en nationell, samhällelig angelägenhet, och det förefaller rimligt att det allmänna står för den övervägande delen av kostnaderna. Själva organisationsformen är dock inte avgörande. Det viktiga är i stället att de uppgifter som ställts i detta förslag till språkpolitiskt program kan fullgöras och att de nödvändiga medlen ställs till förfogande.

Språksamarbete i Norden 1998

Birgitta Lindgren

Nordiska språkrådet

Nordiska språkrådet inrättades den 22 februari 1997 av de språknämnder eller motsvarande organ som representerar de inhemska språken i Norden. Det skall enligt stadgarna vara ett organ för samverkan i frågor som ligger inom de enskilda nämndernas verksamhetsområden och därvid fungera som sakkunnigt organ åt Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet.

Nordiska ministerrådet stöder under en försöksperiod (1997–1999) Nordiska språkrådet med ett årligt anslag.

Särskilt skall Nordiska språkrådet verka för att främja den internordiska språkförståelsen, som är en grundläggande tillgång för det politiska, kulturella och ekonomiska samarbetet i Norden. Nordiska språkrådet skall dessutom främja och underlätta användningen av de nordiska språken i Norden men också utanför Norden, t.ex. i det europeiska samarbetet. Nordiska språkrådet skall samverka med andra språk- och terminologiorgan i och utanför Norden.

Organisation

Nordiska språkrådet består av 10 ledamöter utsedda av de språknämnder eller motsvarande organ som representerar de inhemska språken i Norden.

Nordiska språkrådet har under 1998 haft följande sammansättning:

Dansk Sprognævn: *Allan Karker* (suppleant *Jørn Lund*)

Forskningscentralen (finska): *Aino Piehl* (suppleant *Anneli Rääkkälä*)

Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland (svenska): *Mikael Reuter* (suppleant *Eivor Sommardahl*)

Føroyyska málnevndin: *Jógvan í Lon Jacobsen* (suppleant *Katrin Næs*)

Íslensk málnefnd: *Kristján Árnason* (suppleant *Gunnlaugur Ingólfsson*)

Norsk språkråd: *Kåre Lilleholt* (suppleant *Jan Terje Faarlund*)

Oqaasiliortut/Grönlands Sprognævn: *Carl Christian Olsen* (suppleant *Siverth Amondson*)

Svenska språknämnden: *Margareta Westman* (suppleant *Ulf Teleman*)

Sverigefinska språknämnden: *Paula Ehrnebo* (suppleant *Erling Wande*)

Samisk språknemnd: Ingen representant utsedd. Representationen för samiskan på möten avgörs från gång till gång efter överenskommelse mellan de nationella samiska språknämnderna.

Ordförande i Nordiska språkrådet är *Margareta Westman*, Svenska språknämnden. Vice ordförande är *Allan Karker*, Dansk Sprognævn. Kontaktperson och sekreterare är *Birgitta Lindgren*, Svenska språknämnden.

Ett arbetsutskott finns bestående av ordföranden, vice ordföranden och sekreteraren.

Nordiska språkrådets sekretariatsfunktion för 1997–1999 ombesörjs av Svenska språknämnden genom den som är utsedd till Nordiska språkrådets sekreterare, *Birgitta Lindgren*, med bistånd av konsulent *Rikke Hauge*, placerad i Oslo.

I sin verksamhet stöds också Nordiska språkrådet av de nordiska sekreterarna *Jørgen Schack* (Dansk Sprognævn), *Eivor Sommardahl* (Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland), *Svein Nestor* (Norsk språkråd) och *Ari Páll Kristinsson* (Íslensk málnefnd).

Möten

Nordiska språkrådet har under 1998 utöver två arbetsutskottsmöten hållit följande möten:

Ett årsmöte den 14–15 februari i Köpenhamn med representanter för varje språknämnd.

Ett rådsmöte den 10 september i Trondheim i anslutning till Nordiska språkmötet 1998.

Birgitta Lindgren

Nordiska språkmötet 1998

Det 45:e nordiska språkmötet med Norsk språkråd som värd i samverkan med Nordiska språkrådet avhölls den 11–13 september i Trondheim i Norge. Temat var "Språkteknologi". De flesta föredragen publiceras i denna årskrift.

Konferenser

Nordiska språkrådet har under 1998 stått som arrangör eller medarrangör av följande konferenser:

Ett seminarium om *lexikografins roll i det moderna kommunikationssamhället* den 15 januari i Oslo i samverkan med Universitetet i Oslo. Förutom det inledande föredraget av Dag Gundersen om nyordsmaterialet i norsk databas, hänförde sig föredragen till tre teman: lexikografi och lexikaliska databaser, korpuslexikografi och tvåspråklig lexikografi.

Ett symposium om *fackspråkslexikografi* den 6–8 februari i Köpenhamn i samverkan med Nordiska föreningen för lexikografi. Föredragen är publicerade i *LexicoNordica* 5.

En konferens om *förhållandet mellan terminologiarbetet och den allmänna språkvården* den 24–26 april i Gentofte i samverkan med Nordterm. De flesta föredragen är publicerade i rapporten "Terminologi och språkvård", 1999.

Ett seminarium om myndigheters *klarspråksarbete* den 14–16 maj i Stockholm i samverkan med Klarspråksgruppen i Regeringskansliet i Stockholm. Bland inbjudna talare var Martin Cutts från Plain Language Commission, Storbritannien. De flesta föredragen är publicerade i rapporten "Nordiskt klarspråksseminarium", 1999. Som en del av seminariet avhölls en ceremoni, där ett nyinstiftat pris för gott myndighetsspråk i Sverige, Klarspråkskristallen, delades ut.

Språk og kultur i Vestnorden – ett led i ett trilateralt samarbetsprojekt Norge–Island–Färöarna den 23–30 juni på Färöarna i samverkan med Landslaget for norskundervisning. Projektet har en webbplats <http://home.sol.no/~araronse/-vest_norden/prove.html>.

Ett symposium i *nordisk språkhistoria* den 25–27 september i Oslo i samverkan med Det Norske Vitenskaps-Akademi. Symposiet hölls som ett led i arbetet med det kommande stora språkhistoriska verket på engelska om nordiska språk, som skall ges ut på Walter de Gruyters förlag, med professor Oskar Bandle, Zürich, som huvudredaktör och med Allan Karker i redaktionsgruppen.

En konferens om hur man kan förbättra *språkanvändningen inom EU* den 29 november–1 december i Bryssel. Bland inbjudna föredragshållare kan nämnas Emma Wagner från projektet Fight the Fog inom den engelska översättaravdelningen i EU-kommissionen. De flesta föredragen kommer att publiceras i en rapport som ges ut under hösten 1999.

Nordiska språkrådet har därutöver varit representerat i följande evenemang:

Sprogkonference om det engelske indflydelse på dansk arrangerad av Dansk Sprognævn den 21 mars i Köpenhamn.

Ett möte i *Nordiska rådets Nordenutskott* den 11 augusti i Åbo. Utskottet diskuterade förslaget *Nordisk sprogpolitik*

Konferens om *språkteknologi på norsk* arrangerad av Nifst (Norsk infrastruktur for språkteknologi) i samarbete med Norsk språkråd den 12–13 oktober i Oslo.

Nordiska rådets session den 9–12 november i Oslo.

Konferens i *nordisk språknormering* arrangerad av högskolan i Agder den 26–28 november i Kristiansand.

Representanter för Nordiska språkrådet har som vanligt orienterat om nordiskt språksamarbete och nordiska språkfrågor på andra möten, kurser och konferenser.

Samarbete

Nordiska språkrådet har under 1998 haft organiserat samarbete med *Nordiska föreningen för lexikografi* (se eget avsnitt) och med *Nordterm*, de nordiska terminologioorganens samarbets-

Birgitta Lindgren

organisation. Nordiska språkrådet har observatörsplats i Nord-termes styrgrupp. Nordterm har motsvarande rätt att skicka en observatör till Nordiska språkrådets rådsmöten.

Vidare samarbetar Nordiska språkrådet med *Nifin* (Nordens institut i Finland), bland annat på området nordiska tolkar.

Nederlandse Taalunie (Nederländska språkunionen) har inlett kontakter med Nordiska språkrådet i syfte att inrätta en europeisk plattform för nationella språkvårdsorganisationer.

Skrifter

Följande skrifter har utkommit under 1998:

Årsskriften *Språk i Norden 1998*

Normer og regler. Festskrift til Dag Gundersen. Nordiska föreningen för lexikografi

LexicoNordica 5.

Informationsverksamhet

Nordiska språkrådet har informerat om sin verksamhet via ett informationsblad och på egna webbsidor på Svenska språknämndens webbplats <www.spraknamnden.se>.

Uttalanden

Nordiska språkrådet uttalade sig i ett yttrande av den 18 maj över förslaget *Nordisk sprogpolitik* till Nordiska ministerrådet. Bland annat underströks vikten av att det bör finnas en korrespondens mellan de många enskilda aktiviteter som bedrivs med nordiska medel, vidare att man måste sätta av pengar till forskning om hur man befrämjar nordisk språkförståelse.

I ett yttrande av den 26 juni uttalade sig Nordiska språkrådet över betänkandet om *minoritetsspråk i Sverige* till det svenska jordbruksdepartementet. Nordiska språkrådet hälsar med tillfredsställelse att Sverige skulle ansluta sig till Europarådets minoritetsspråkskonvention, och att därvid samiska och finska skulle erkännas som minoritetsspråk i Sverige. Eftersom redan Norge och Finland har anslutit sig till konventionen, innebär

förslaget ökad nordisk enhetlighet på det språkpolitiska planet och därmed bättre möjligheter till nordisk samverkan i denna sak.

Projekt

Nordiska språkrådet har under 1998 arbetat med följande projekt:

Nordtermnet, vilket avser en webbplats med en nordisk termdatabas och andra webbtjänster som berör terminologi. Nordiska språkrådet ingår som partner i projektet. Till detta projekt bidrar EU genom programmet MLIS med cirka 33 % av totala kostnaden (7,5 miljoner dkr) och på nordisk nivå Nordiska kulturfonden med 300 000 dkr.

Ett pilotprojekt kallat *sätt prislapp på en krånglig EU-blankett*.

Ett pilotprojekt om *språkteknologi i Norden*

Ett pilotprojektet om *främmande ords hantering i nordiska språk*.

Nordiska föreningen för lexikografi.

Nordiska språkrådet sköter sekretariatsfunktionen åt *Nordiska föreningen för lexikografi*. Vid utgången av 1998 hade föreningen 285 medlemmar. Föreningen utger ett meddelandeblad, och under 1998 har 2 nummer utkommit. Sedan 1994 ger föreningen ut årsskriften "LexicoNordica", och under året utkom nr 5 med temat *fackspråkslexikografi i Norden*..

Aktuellt från språknämnderna

Bland aktiviteter och händelser under 1998 som rapporterats från språknämnderna i Norden kan följande nämnas.

Damark: Under 1998 firades 50-årsminnet av *retskrivningsbekendtgørelsen* från 1948, en reform då man slopade substantivens stora begynnelsebokstäver och införde bokstaven *å*. Dansk Sprognævn har under året fortsatt upplysningskampanjen

Birgitta Lindgren

om den nya kommateringen. I mars anordnade nämnden en konferens om det engelska inflytandet på danskan.

Finland: Forskningscentralen överlämnade 1998 ett förslag om en ortnamnslag samt inrättandet av en nationell namnämnd och ett officiellt namnregister. I januari inrättade forskningscentralen som första språkvårdsorganisation en tjänst för finsk språkvård i EU. Till tjänsten utsågs Aino Piehl. Under året offentliggjorde forskningscentralen också sitt språkpolitiska program.

Under 1998 har den svenska avdelningen vid forskningscentralen till följd av ökande uppdragstjänster kunnat anställa en extra medarbetare. De största uppdragen har gällt granskning av läromedel och massmedierna (rundradion och Hufvudstadsbladet, Finlands största svenskspråkiga dagstidning). I samarbete med Statsrådets svenska språknämnd har avdelningen också medverkat i den tredje kraftigt bearbetade upplagan av handboken "Svenskt lagspråk i Finland".

Färöarna: Føroyiska målnevndin har under 1998 bland annat arbetat med normering av stats- och nationalitetsnamn. Vidare har man börjat sända ut ett språkbrev till tidningarna. Man har också haft kontakt med det allmänna färöiska skolboksförlaget om språkligt samarbete. Arbete pågår med att databehandla nämndens ordsamling, så att den så småningom kan ligga på Internet. Under 1998 utkom den första enspråkiga stora färöiska ordboken.

Island: Arbetet med den isländska ordbanken på Internet har drivits vidare. En ny rättskrivningsordbok är under utarbetande med Baldur Jónsson som redaktör. På isländska språkets dag den 14 november anordnades en konferens om språket i radio och tv. Vidare kan berättas att programvaruföretaget Microsoft efter påtryckningar, bl.a. i en artikel i Los Angeles Times, har gått med på förhandlingar om översättning av nyare Windows-versioner till isländska..

Norge: Norsk språkråd fick av regeringen i uppdrag att utarbeta ett "fremtidsnotat" och i detta avgav man under 1998 följande programförklaring: "Språkrådet bør i sterkere grad

arbeide med tiltak som verner norsk språk mot domenetap, som sikrer at norsk også for fremtidige generasjoner vil oppleves som et fullgodt kultur- og bruksspråk på alle områder. Det er viktig at legge et "føre var"-prinsipp til grunn for arbeidet [...] Språkrådet må bli en mer utatrettet organisasjon hvor informasjon og holdningsskapende arbeid blir viktig." Regeringen har foreslått at det inrättas ett IT-sekretariat som knyts till Språkrådet. Av språkligt arbete kan nämnas att man tagit bort mindre använda former från boksmålsnormen och gjort läroboksnormalen inom nynorsk trängre medan man å andra sidan tillåter större valfrihet inom rättskrivningen. Vidare fortsatte arbetet med principer för normering och förnorskning av lånord.

Samiska: Den samnordiska samiska språknämnden hade ännu inte kommit igång under året. Från arbetet inom den svenska sametinget berättas att man upprättat ett svenskt samiskt språkråd med representanter för nord-, lule- och sydsamiskan. En viktig fråga för samiskans utveckling är att språket används i officiella sammanhang, vilket skulle höja språkets status. Sveriges ratificering av Europakonventionen om minoritetsspråk – en sak som ännu inte är avgjord – kommer härvid att spela en betydelsefull roll. Eftersom många i den samisktalande befolkningen har små eller inga kunskaper alls i att skriva samiska, är det en angelägen uppgift för språkrådet att få igång ett alfabetiseringsprojekt. Vid Umeå universitet pågår ett arbete med att bygga upp en samisk språkbank. Språkrådet har också initierat ett samiskt ortnamnsprojekt under 1998.

Sverige: Under 1998 presenterade Svenska språknämnden ett förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket som man hade fått ett uppdrag av den svenska regeringen att utarbeta. Förslaget är publicerat i sin helhet i denna skrift. Inom ramen för detta uppdrag arrangerade nämnden följande fem seminarier: Språket i ungdomsskolan, Språket i högre utbildning och forskning, Språket via medier och bokförlag, Språket i arbets- och näringsliv och Språket i IT-sammanhang.

Sverigefinska språknämnden har under året arbetat vidare med det nya ordboksprogrammet och med utvecklingen av ett

Birgitta Lindgren

databasprogram för hantering av frågor och svar. Vidare har man arrangerat ett språkvårdseminarium. Under året utkom också en ny upplaga av Utrikes namnbok med översättning bl.a. till finska.

Ny språklitteratur

Publikationer från språknämnderna

Kielikello, finska språkbyråns tidskrift, har som tidigare utkommit med fyra nummer.

Nummer ett av tidskriften innehåller bl.a. en presentation av det stora finska grammatikprojekt som utförs i samarbete mellan Forskningscentralen för det inhemska språken, Helsingfors universitet och Finlands Akademi. Grammatikprojektet presenteras av *Tarja Riitta Heinonen* och *Vesa Koivisto*. I det andra numret av tidskriften ingår Forskningscentralen för de inhemska språkens språkpolitiska program och en diskussion kring frågan om Finland behöver en nationell språkpolitik. I artikeln dras bl.a. paralleller till Svenska språknämndens språkpolitiska program. I samma nummer av tidskriften diskuteras också namnfrågor; *Sirkka Paikkala* skriver om nya finländska landskapsnamn, *Sami Suviranta* om hur de svenska landskapsnamnen skall återges på finska och *Sara Welin* om inbyggarebeteckningar bildade till kommunnamn. Det tredje numret är ägnat åt skrivregler. Reglerna är sammanställda av *Sari Määmies*. Det sista numret år 1998 är samtidigt tidskriftens 30-årsjubileumsnummer. Tidskriften innehåller bl.a. artiklar om myndigheternas språk, skrivna av *Pirjo Hiidenmaa* och *Vesa Heikkinen*. Nyord och språkfrågor ingår också.

Kieliviesti, Sverigefinska språknämndens tidskrift, har utkommit planenligt med fyra nummer.

I årets första nummer skriver *Liisa Pihlajamaa* om minoritetsspråkskommitténs betänkande, som då var ute på remiss. *Hannele Ennab* beskriver hur man i Järfälla kommun stöder förskolebarnen i deras utveckling mot tvåspråkighet och hur en arbetsdag kan se ut för en hemspråkslärare i förskolan. *Matti J. Korhonen* berättar om sina intryck från språknämndens språkvårdsseminarium. Numret innehåller även två svenskfinska ordlistor: den ena över vintersportsgrenar sammanställd

Ny språklitteratur

av *Hannele Ennab* och den andra över nordiska träd och buskar sammanställd av *Margaretha Terner*. I nummer två skriver *Sirkka Paikkala* om de nya landskaps- och länsnamnen i Finland. Artikeln innehåller även de officiella svenska namnen. *Marja Räihä* granskar i sin artikel fil. dr Erkki Vallenius avhandling om sverigefinnarna i skönlitteraturen. *Tuija Määttä* skriver om den passiva användningen av perfektparticip. *Hannele Ennab* har sammanställt en svensk-finsk ordlista över termer som förekommer i valrörelsen och *Margaretha Terner* över begrepp inom hjärnans anatomi. *Paula Ehrnebo* anmäler femte upplagan av Utrikes Namnbok. Tredje numret innehåller en svensk-finsk fågelordlista sammanställd av *Paula Ehrnebo* och *Margaretha Terner*. *Paula Ehrnebo* recenserar antologin *Mer än ett språk*. En antologi om två- och trespråkighet i norra Sverige. *Raija Kangassalo* skriver om de olika registren i sverigefinnarnas modersmål. Hon poängterar vikten av att sverigefinska elever lär sig flera av dessa. *Hannele Ennab* har sammanställt en ordlista som innehåller ord och uttryck inom daghemsverksamheten. I det fjärde numret berättar *Vuokko Mäntynen-Karlsson* om sina erfarenheter som hemspråklärare i finska i svenska grundskolor och *Liisa Anjum* om sina erfarenheter som invandrarredaktör vid olika tidningar i Sverige. Detta nummer innehåller även en svensk-finsk ordlista över vanliga barnsjukdomar sammanställd av *Margaretha Terner*. Tre av årets nummer innehåller dessutom den populära spalten *Frågor och svar*.

LexicoNordica 5. Nordisk forening for leksikografi i samarbeid med Nordisk språkråd. Red. Henning Bergenholtz og Sven-Göran Malmgren: Oslo 1998. 291 sidor.

Temat för detta nummer är alla former av fackordböcker (facklexikon, termlistor, termglossarer, termbanker o.s.v.), såväl enspråkiga som flerspråkiga, såväl kulturneutrala (t.ex. tekniska ordböcker) som kulturbundna (t.ex. exempel juridiska ordböcker).

Málfregnir (Språknytt) den isländska språknämndens tidskrift har under 1998 utkommit med två nummer, nr 15 och nr 16.

I nr 15 skriver *Kristján Árnason* om översättningsstudier och konsten att översätta, *Ástraður Eysteinnsson* om översättning, utbildning och ordförråd, *Veturliði Óskarsson* utreder hur man hitta bättre isländska ordformer för lånorden *möls* och *mölsa* (efter eng. *mulch*) som avser täckning av mark med kompostmaterial, *Dóra Hafsteinsdóttir* presenterar den isländska ordbanken, en engelsk-isländsk matematisk ordlista anmäls och vidare finns en kommentarer från språknämnden om ett förslag till en lag om varumärken; I nr 16 skriver *Ari Páll Kristinsson* om uttrycksmedel och förebild, om språket i radio och tv, *Guðríður Haraldsdóttir* och *Pétur Arason* m.fl. journalist-studerande redogör för en undersökning av språkbruket på olika isländska radiostationer, *Baldur Jónsson* skriver om benämningen för musikinstrumentet dragspel (da. *harmonika*) i isländskan, och *Veturliði Óskarsson* funderar över vad *jonglera* (eng. *juggle*) skall heta på isländska. Numret avslutas med en lista med nyord.

Nyt fra Sprognævnet. 1998 nr. 1–4. 16 s. + 16 s. + 16 s. + 16 s.

Hvert nummer indeholder et udvalg af sproglige spørgsmål til nævnet, bogomtaler og artikler om sproglige forhold. Årgangens artikler er *Else Bojsen*: Godt ord igen! *Allan Karker*: Endsige (HISTORIEN OM ET ORD), *Thorsten Andersson*: Aa's plads i alfabetet, plus: Svar fra Sprognævnet (nr. 1), *Erik Hansen*: Ingen logik? *Birgitta Lindgren*: Nordiska språkrådet, *Margrethe Heidemann Andersen*: Lidt om bandeord, eder og kraftudtryk (nr. 2), *Pernille Frost*: Halvfemsernes sprogstrid – om politisk korrekthet, *Anita Maj Ågerup*: Andel i eller andel af? (nr. 3), *Vibeke Sandersen*: Om -s eller ingenting i toleddede navne (nr. 4).

Språkbruk, den finlandssvenska språkvårdens tidskrift, har som tidigare utkommit med fyra nummer.

Ny språklitteratur

I det första numret av tidskriften diskuterar *Lars Melin* användningen av grafiska uttrycksmedel och den aktuella normförvirringen som råder vid desktop publishing. *Mickel Grönroos* skriver om hur textkorporusar är uppbyggda och hur de kan användas. I samma nummer av tidskriften ingår också en intervju med författaren *Bo Carpelan* om översättning av skönlitteratur. Artikeln är skriven av *Marit Lindqvist*. Dessutom ingår en kort presentation av ett språkvårdsprojekt på Hufvudstadsbladet, skriven av *Barbro Teir*. I det andra numret av tidskriften skriver *Birger Liljestrand* om finlandssvenskt tidningsspråk, *Maria Fremer* om *ni* och *du* som tilltalsform och *Mikael Reuter* om uttal av finlandssvenska efternamn. I samma nummer ingår också en recension av *Kenneth D. McRaes* bok *Conflict and Compromise in Multilingual Societies* som handlar om språkförhållandena i Finland. Recensionen är skriven av *Mikael Reuter*. Nummer tre av tidskriften domineras av ordbokspresentationer. Numret innehåller bl.a. en artikel om den tolfte upplagan av Svenska Akademiens ordlista. Här berättar *Martin Gellerstam*, som varit redaktör för SAOL 12, hur den nya upplagan utformats och hur den skiljer sig från tidigare upplagor. I samma nummer ingår också en presentation av Nationalencyklopedins ordbok på cd-rom, skriven av *Nina Martola* samt *Ilse Cantells* och *Eva Oravas* artikel om uppdateringen av Stora finsk-svenska ordboken. Temat för det sista numret av tidskriften är översättning. *Tapani Suominen* skriver om omöjligheten att översätta, *Lars Wolin* om svenskan som ett översättnings-språk och *Susann Uggeldahl* om översättningsverksamhet på en kommun.

Alla nummer innehåller språkfrågor i urval och anmälningar av nyutkommen litteratur.

Språkkurieren er et lite meldingsblad som Norsk språkråd gir ut i fire nummer i året med et opplag på 5 500, i første rekke for journalister. Hensikten med bladet er å styrke skriftnormene i norsk slik at avisspråket blir bedre.

Språknytt, meldingsbladet för Norsk språkråd, kom i 1998 ut med fire nummer, slik det pleier å gjøre. Hvert nummer er vanligvis på 20 sider. Opplaget er på 24 000 eksemplarer.

I nummer 1: Ny læreboknormal for nynorsk av *Jan Faarlund*, Rettskrivingsreformer i nynorsk i dette hundreåret av *Lars S. Vikør*, Norsk mediespråk av *Thore Roksvold*, Om "Norsk referansegrammatikk og morfemet" av *Svein Lie*, Nordiska språkrådet av *Birgitta Lindgren*, Mer om *sisten* av *Sverre Klouman* og Hvilken språkopplæring fikk *Henrik Wergeland*? av *Yngvar Ustvedt*. I nummer 2: Mållova – status og tiltak av *Jon Grepstad*, Når språket skaper problemer. Om informasjonskløfter og språkkjøfter av *Helge Omdal*, Praat je Nederlands? av *Arne Torp*, Om dialektane våre av *Kjell Venås*, Meir om *bauletton* av *Svein Nestor* og Jemen eller Yemen – åssen skriver vi utenlandske geografiske navn? av *Vigleik Leira*. Nummer 3: Hva er språkteknologi? Utfordringar for norsk – bokmål og nynorsk av *Jostein Helland Hauge*, EUROMAP av *Kolbjørn Heggstad*, Stadnamnormering – ein kime til konflikhtar av *Terje Larsen*, Språk, kjønn og likestilling av *Ruth Vatvedt Fjeld* og Ordbok over trøndermåla av *Kristoffer Kruken*. Nummer 4: Språkteknologi som kulturforsvar av *Kåre Lilleholt*, Språkteknologi i Norge av *Torbjørn Nordgård*, Blir norsk gresk for språkteknologien? av *Torbjørn Svendsen*, Hva bør en språkteknologisk satsing inneholde? av *Helge Dyvik* og Om formene *menner, born* og *augo* i læreboknormalen av *Andreas Bjørkum*.

Hvert nummer inneholder dessuten en fast spalte "Grammatikkbiten", skrevet av *Jan Terje Faarlund*, og en nyordsspalte redigert av *Vigleik Leira*.

Språkvård, Svenska språknämndens tidskrift har som tidligere utkommit med fyra nummer.

I nummer 1 återges föredragen från en konferens om grafisk utformning kontra språkriktighet anordnad av Språkvårdsgruppen: *Catharina Grünbaum*: Grafiska hyss – ett fall för språkvården, *Mats Mobärg*: Om gestalttext, *Lars Melin*: DTP – kampen om normer, *John Bark*: Kan formen väga tyngre än

Ny språklitteratur

språket?, videra finns där en debattartikel om godtyckliga dateringar i Nationalencyklopedins ordbok. I nummer 2 återges Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket, *Lena Rogström* skriver om idrotten som inkörspport för engelska lånord, *Benjamin Lyngfelt* behandlar beteckningar som *låtsas-*, *extra-* och *plastpappa* och andra för att ange nya familjeförhållanden som uppstår genom omgiften m.m. (vilken gav upphov till flera insändare i följande nummer), *Lena Moberg* presenterar en lista med nyord i svenska och Börje Isaksson talar om floskler i näringslivet. I nummer 3 går *Anna-Lena Göransson* igenom hur vuxna skriver, *Margaretha Terner* berättar om hur hon använder skrivhjälpsprogrammet Skribent, *Sven-Göran Malmgren* recenserar Bertil Moldes "Mera svenska i dag", *Paula Ehrnebo* recenserar antologin "Mer än ett språk. En antologi om två- och trespråkighet i norra Sverige" och *Per Amnestål* beskriver sina erfarenheter från många års arbete med språkutbildning på tidningsredaktioner. I nummer 4 redogör *Gustav Korlén* för den tyska rättstavningsreformen och den heta debatten som följt på den, *Margareta Westman* recenserar den 12:e upplagan av Svenska Akademiens ordlista, *Ulla Clausén* behandlar två böcker om metaforer – Mall Stålhammar: "Metaforeernas mönster" och Anna Hallström & Urban Östberg: "Svår svenska", *Sigurd Fries* presenterar Thomas Karlsson: "Förteckning över svenska kärleväxter" och Svenska Botaniska Föreningens stora terminologiarbete och *Ola Karlsson* redogör för Svenska datatermgruppens arbete och principer.

Dessutom innehåller numren också insändare, kortare anmälningar av nykommen litteratur samt en avdelning för frågor och svar.

Statsspråk er et meldingsblad som Norsk språkråd gir ut for å bedre språket i statsadministrasjonen. Bladet kommer med fire nummer i året og har et opplag på 18 500.

Danmark

Vibeke Sandersen

Danske Folkemål. 40. bind. Udgivet af Institut for Dansk Dialektforskning, Københavns Universitet. C.A. Reitzels Forlag, København 1998. 145 s.

Bindet indeholder følgende afhandlinger: *Jann Scheuer*: En kritisk oversigt over diskursanalyser af interview. Afhandlingen tager afsæt i konversationsanalysen der konfronteres med Gumperz' fokus på kultursammenstødet. Herefter følger en gennemgang af 80'ernes og 90'ernes forskning i sprog og køn; afhandlingen slutter med en fokusering på jobsamtaler, hvortil forfatteren selv har ydet et bidrag med sin ph.d.-afhandling. *Finn Køster*: "Da jokket vi med Fyns Tidende". Om den nye regionale præteritum i fynsk. Afhandlingen påviser at den "nye" præteritum på *-et* kan være af ældre dato på Fyn. *Bent Jul Nielsen*: Talesprogsvariationen i Århus – en sociolingvistisk redegørelse og en sammenligning med sproget i Odder. Denne empiriske undersøgelse sammenligner sproget i en stor by med sproget i en lille by inden for samme geografiske område. Dens hovedresultater er at de sproglige variationsmønstre i Århus og Odder er nogenlunde ensartede, og at forskellighederne kan skyldes en tidsforskydning. Et regionalt talesprog skulle herefter have gode chancer for at overleve i Århus, som næppe heller er noget sprogligt innovationscenter. Fornyelerne kommer fra København. *Karen Margrethe Pedersen*: Metaforer som identitetsmarkører, påviser at når bagenkopperne på Langeland bruger maritime metaforer, så bruger de dem ikke blot som ornament, men først og fremmest til at markere deres identitet som søfolk og fiskere. Til slut gøres der den tilføjelse at dialekten bruges som identitetsmarkør, og det nævnes at man andre steder på øerne kan finde eksempler på at fisker- og sømandssprog adskiller sig kvalitativt fra det omgivende bondesprog.

Ny språklitteratur

Danske Studier 1998. C.A. Reitzels Forlag, København 1998. 211 s.

Blandt bindets store artikler bør særlig fremhæves *Marita Akhøj Nielsen*: Poul Lindegård Hjorth 24. juli 1927–21. maj 1998, en nekrolog der gennemgår alle aspekter af Poul Lindegård Hjorths videnskabelige karriere og produktion. Desuden er der *Hans Basbøll*: Nyt om stødet i moderne rigsdansk – om samspillet mellem lydstrukturer og ordgrammatik. I afhandlingen opstilles en model for ordstruktur baseret på systematisk graderet produktivitet af endelser. Endelig må omtales *Jørgen Schack*: Betydning og reference. Om varemærker og deres relation til kategorierne proprium og appellativ. Dette nye forskningsbidrag konkluderer at varemærkerne i alle relevante henseender mere opfører sig som appellativer end som proprier.

Det vigtigste Fag. Modersmål-Selskabets årbog 1997. C.A. Reitzels Forlag, København 1997. 127 s.

Den foreliggende årgang af Modersmål-Selskabets årbog er en debatbog om faget dansk i folkeskolen. Den indeholder en række indlæg af politikere, erhvervsfolk, pædagoger og fagfolk. Forrest står tidligere undervisningsminister *Bertel Haarders*: Det vigtigste fag – en national tragedie, hvis pessimistiske holdning er fremkaldt af at danske 9-årige børn ved en international læseundersøgelse var placeret blandt de nederste mht. læsefærdighed. Samme kritiske holdning til den danske folkeskole møder man i indlæggene fra erhvervslivet, mens fagfolkene ser mere nuanceret på fagets status, således lektor ved Danmarks Lærerhøjskole *Birte Sørensen*: Dansk – et fag i krise eller udvikling? *Carsten Elbro*: Gå lige til sagen – om sprog-pædagogik i læseundervisningen, giver anvisning på hvorledes læreren kan gå direkte til undervisningen i bogstaver og lyde uden at trætte eleverne, og retorikeren *Peder Skyum-Nielsen*: Læreren selv, opstiller syv bud som sprogbrugeren og den sproglige rådgiver bør følge: ethos, logos, balanceret pathos, paraverbal og verbal praksis.

Durme Van, Karen & Schøsler, Lene (ed.): Studies in Valency IV. Valency and Verb Typology. RASK Supplement Vol. 8. Odense University Press, Odense 1998. 205 s.

Dette bind består af en række artikler af forskellige forfattere. Ud over udgiverens introduktion: *Valency and Verb Typology*, er der under en dansksproglig synsvinkel især grund til at fremhæve: *Knud Troels Thomsen: A Typology of Danish Simplex Verb Constructions*, *Per Anker Jensen og Carl Vikner: The Double Nature of the Verb have* og *Ljudmila Lokshanova: Halbgrammatikalisierte biverbale Verbindungen im Dänischen*.

Faber, Dorrit og Sørensen, Finn (ed.): From Words to Utterances in LSP. Copenhagen Studies in Language 20, Handelshøjskolen i København, Det Erhvervsproglige Fakultet, Samfundslitteratur, Frederiksberg 1997. 148 s.

Bindet offentliggør resultater fra det såkaldte *Fagling*-projekt (sammensat af førsteled af ordene *fagsprog* og *lingvistik*). Af artiklerne er der under en dansksproglig synsvinkel især grund til at nævne *Irène Baron og Michael Herslund: Place and Sub-Place: Locative Specifications in have-clauses* og *Elisabet Engdahl: Scandinavian Relatives Revisited*.

Familie- og Arbejdsmarkedsdirektoratet, Direktionssekretariatet: Skriv klart! Familie- og Arbejdsmarkedsdirektoratet, 4. kontor, Bernstorffsgade 17, 1592 København V, 1998. 26 s.

Denne pjece er henvendt til de ansatte i Familie- og Arbejdsmarkedsdirektoratet som koncipierer brevene til borgerne. Baggrunden for den er at det er blevet konstateret at læserne finder at breve fra kommunen er vanskelige at forstå. De vigtigste råd koncipisterne får, er at gå lige til sagen, at udtrykke sig enkelt, at undgå papirord, forkortelser og standardtekster.

Garde, Anna, Jarvad, Pia og Thomsen, K.T. (red.): Elefant – se også myg. Festskrift til Jens Axelsen. Gyldendal, København 1998. 220 s.

Ny språklitteratur

Af festskriftets artikler kan nævnes *Peter Harder*: Lidt om få og blive i dansk, *Arne Hamburger*: Vågne ordbøger fra og til dansk, *Jens Rasmussen*: Artikelstruktur for præpositioner, *Pia Jarvad*: Pseudolån fra engelsk, *Jørn Lund*: Sprogørets velsignelser og *Bente og Henrik Holmberg*: Chatté, simre, surfe – og andre engelske verber i dansk.

Gimbel, J., Hetmar, T., Holmen, A., Jørgensen, J.N. (eds.): Portraits. Denmark and its Linguistic Minorities Seen in an International Perspective with Special Emphasis on Grade School Education of Bilingual Children. Copenhagen Studies in Bilingualism 28 Royal Danish School of Educational Studies, Copenhagen 1997.

Hæftet indeholder 4 artikler, der skildrer forholdet til det danske samfund med indvandrernes øjne. Der kan være særlig grund til at fremhæve *Shelley Taylor*: 'If seven year-old children could ...': Danish Submersion Viewed from the Outside og *Brett Thomas*: Policy and Practice: An analysis of Denmark's recent policies towards multi-cultural literacy education and the implications at two schools.

Grønnum, Nina: Fonetik og Fonologi. Almen og Dansk. Akademisk Forlag, København 1998. 391 s.

Bogen, der består af 20 kapitler, er en lærebog beregnet på bacheloruddannelsen i lingvistik. Den har også bud til audiologopæder og dansklærere. Fremstillingen falder i to afdelinger: en almen fonologi og fonetik og en dansk fonologi. Efter en indledning der forklarer forholdet mellem den mere abstrakte fonologiske og den konkrete fonetiske synsvinkel på sprog, følger kapitler om disse videnskabers grundbegreber, først fonologiens. Kapitlerne om fonetikken behandler først vokaler og konsonanter som elementer, dernæst følger et kapitel om sammenhængende tale. Afdelingen slutter med en almenprodi.

Den danske fonologi omfatter kapitler om stødet, om tryk og længde og om stavelsen. Dette kapitel behandler problemet om

stavelsesgrænser, stavelsesstrukturen i dansk og modstiller en strukturalistisk og en morfologisk baseret fonologi. Dernæst er der kapitler om vokaler, diftonger og konsonanter og et kapitel om nyere udviklinger inden for dansk fonologi; det behandler især vokalforlængelser og -åbninger pga. r-påvirkning i lav-københavnsk. Et kapitel omhandler de grundlæggende strukturer i dansk intonation. Bogen slutter med to kapitler med mere overordnede betragtninger, ét om fonologiske systemer og processer og ét om distinktive træk.

Hansen, Erik og Lund, Jørn (red.): Det er korrekt. Dansk Retskrivning 1948–1998. Dansk Sprognævns Skrifter 27. Hans Reitzels Forlag, København 1998. 155 s.

Med denne samling af handlinger har Dansk Sprognævn markeret 50-året for retskrivningsreformen 1948. *Henrik Galberg Jacobsen*: 1948-reformen – og før og efter, placerer 1948-reformen i sin historiske kontekst, *Jørn Lund*: Efter 1948, gennemgår en række aktuelle staveproblemer, hvoraf en del er blevet accentueret af at afstanden mellem tale og skrift siden 1948 er blevet større. *Erik Hansen*: Uløste og uløselige retskrivningsproblemer, anlægger et helhedssyn på redigeringen af Retskrivningsordbogen. *Arne Hamburger*: Å på sin rette plads, beskriver den komplicerede historie om bogstavet å's placering. *Bent Jørgensen*: Stednavne og personnavne under retskrivningsreformen, skriver om problemerne med stavning af danske navne, fx *Aa* over for *Å* og *ks* over for *x*. *Niels Davidsen-Nielsen*: Fordanskning af engelske låneord – Kan det nytte? diskuterer problemerne med stavningen af fremmedord, specielt engelske. *Allan Karker*: Det nordiske argument i dansk retskrivning, viser hvordan hensynet til norsk og svensk har påvirket ideerne om retskrivning og retskrivningen selv. *Lars Brink* skriver i artiklen: Onomatopoietika – når udtalen maler betydningen, om lydordene, der indtil Retskrivningsordbogen 1986 regnedes for udråbsord. Han definerer ordklassen og giver en fonetisk-semantic beskrivelse af en række lydord i dansk. *Erik Mogensen*: Ballade hos naboen, runder samlingen af med

Ny språklitteratur

en skildring af retskrivningsdebatten i Tyskland, der er affødt af den tyske ortografiske reform 1996.

Hansen, Erik og Rask, Kirsten: Sætning, komma – kommasætning. Dansk Sprognævns Skrifter 26. Hans Reitzels Forlag, København 1998. 46 s.

Forudsætningen for at håndtere det nye komma er at man kender forskel på helsætning og ledsætning. Derfor tager denne bog afsæt i sætningsbegrebet. Den er beregnet både til undervisning og selvstudium. Derfor indeholder bogen ikke blot mange øvelser, men der er også facitlidste bag i bogen. Med bogen følger en øvelsesdiskette til pc.

Hermes. Tidsskrift for Sprogforskning. 20-1998 og 21-1998. Redigeret af Hennig Bergenholtz mfl.. Udgivet af det Erhvervs-sproglige Fakultet, Handelshøjskolen i Århus. 287 s- + 237 s.

Af indholdet i de to sidste numre af tidsskriftet kan nævnes: *Lita Lundquist:* Mere fugl end fisk. Sproglige ligheder og forskelle bag typologisering af tekster, *Hennig Bergenholtz:* Center for Leksikografi, *Ole Lauridsen:* Handelsordbøger (20), *Torben Thrane:* Nominaler, nominaliseringer og semantisk kompleksitet, *Hennig Bergenholtz:* Variantangivelser i en dansk produktionsordbog ud fra eksempler med fleksionsangivelser i Retskrivningsordbogen, *Helle Eskesen & Hanne Fuglsang:* Kolon: den oversete konnektor, *Pia Jarvad:* Knud Sørensen: A Dictionary of Anglicisms in Danish. Historisk-Filosofiske Skrifter 18. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. København: Munksgaard 1997 (21).

Hougaard, Christian: Slangdannelsens Principper. Polsk overfor dansk (med norsk). Odense Universitetsforlag, Odense 1997. 131 s.

Afhandlingen er en redegørelse for slangstrukturen i dansk og polsk. Opmærksomheden er koncentreret om ligheder og paralleller, så spørgsmålet om leksikalske enheder går igen og om samme leksikalske materiale bruges, betragtes som sekundært.

Undersøgelsen bygger på Tone Trytis Norsk slang, Oslo 1984, hvis ordning af stoffet er taget til mønster.

Jensen, Leif Becker: Kancellistil eller Anders And-sprog? Roskilde Universitetsforlag, Rosenørns Allé 9–11, 1970 Frederiksberg C, 2. udg., 1998. 165 s.

Denne bog er en undersøgelse af moderne forvaltningssprog. Den falder i seks kapitler: først gives et eksempel på moderne forvaltningssprog, dernæst er der et kapitel om afkodningsniveauerne sprog, bevidsthed og institution, herefter følger et kapitel om den historiske dimension, et om den stilistiske og sproglige dimension, et der behandler det kommunikative aspekt og endelig et om den rådgivningsmæssige side af sagen. Bogen afrundes med en fyldig litteraturliste.

Jørgensen, Peter Stray: Klart sprog i universitetsopgaver. Samfundslitteratur, København 1998. 53 s.

Hæftet, der er ment som en hjælp til de studerende under udarbejdelsen af deres opgaver, udstikker i 10 konkrete råd retningslinjer for hvordan man skriver klart i opgaver, dvs. hensigtsmæssigt, funktionelt og effektivt.

Lykke-Olesen, Peter og Schmidt, Peter: Den lille sproglære(r). Dansk lærerforening 1998. 152 s.

Bogen henvender sig til dansklærere og lærerstuderende. Det er en udvidet grammatikbog, der indeholder den basale viden om dansk sprog i bred forstand. Kap. 1 omhandler således sprogets udvikling og funktioner, kap. 2 er en redegørelse for samspillet mellem de basale sproglige elementer. De følgende kapitler indeholder betydningslære, fonetik og grammatik. Bogen afsluttes med et kapitel om de sproglige ændringer: nye ord og betydningsændringer, dialekter og rigsdansk, regionalsprog og socialt betingede sprogforskelle og et kapitel der sammenfatter de karakteristiske danske sprogtræk mhp. andetsprogstilegnelsen.

Ny sprogklitteratur

Mål & Mæle. 21. årgang, nr. 1–4. Redigeret af Carsten Elbro, Pernille Frost, Erik Hansen, Ole Tøgeby. 1998. + 32 s. + 32 s. + 32 s. + 32 s.

Numrene indeholder – foruden spørgebrevkassen ”Sprogligheder” – artikler af bl.a. *Knud Troels Thomsen*: Ordet i for tredje gang, *Erik Hansen*: Skulle vi ikke være Des? *Sten Hedegård Nielsen*: Adstantiver: en ny ordklasse i dansk? (nr. 1), *Erik Hansen*: Stor reform – små bogstaver, *Jørgen Rischel*: Feltarbejde blandt ånder (nr. 2), *Lisbeth Falster Jakobsen*: Funktionalisme – et sprogvitenskabeligt paradigme (Nr. 3), *Erik Hansen*: Glæden ved grammatik, *Henrik Galberg Jacobsen*: Den næste retskrivningsreform, *Det Flyvende Kommakorps*: *Nikolaj Elf*, *Laurids Fahl*, *Celine Haastrup*, *Kirsten Nordentoft*, *Anne Riber Petersen*: Nyt komma – en situationsrapport fra Det Flyvende Kommakorps (nr. 4)

NyS 23 og 24. Nydanske Studier & almen kommunikationsteori. Redigeret af Anne Holmen mfl. Dansk lærerforeningen, København 1997 (nr. 23) og 1998 (nr. 24). 122 s. og 130 s.

Af bind 23's indhold kan nævnes *Eva Skafte Jensen*: Modalitet og dansk, *Trude Hoel*: Valgfrihed i skriftnormalene – en fordel eller en ulempe?, *Nina Møller Andersen*: Finners svenske misforståelser i dansk, *Lisbeth Falster Jakobsen*: Sætningen som instruktion til opbygningen af en mental model (bd. 23). Bind 24 er et temanummer koncentreret om sprog og køn. Set under en sprognævns synsvinkel må af indholdet særlig nævnes *Ingelise Pedersen*: Sprog og køn.

Rask. Internationalt tidsskrift for sprog og kommunikation. Vol. 7, december 1997. Odense University Press, Odense 1997. 130 s.

Af bindets afhandlinger er der især grund til at fremhæve: *Sigfrido Di Giorgi*: Jespersen's v. Huddleston's Syntactic Analysis.

Scheuer, Jann: Den Umulige Samtale – sprog, køn og magt i jobsamtaler. Akademisk Forlag, København 1998. 295 s.

Denne ph.d.-afhandling beskriver resultaterne af et forskningsprojekt hvori virksomheders og ansøgers sproglige handlen og sproglige adfærd i jobsamtaler er undersøgt. Det har været hensigten at nå til klarhed over hvordan brugen af sprog påvirker rekrutteringen af arbejdskraft. Et vigtigt undersøgelsesområde har været sammenhængen mellem sprog og køn. Det er forfatterens grundlæggende opfattelse at vores sproghandlinger til en vis grad er ritualiserede. Derfor har en analyse af de såkaldte diskursive praksisser været et væsentligt grundlag for fortolkningen af jobsamtalerne. Disse analyser udgør arbejdets empiriske del.

Smistrup, Gert: At skrive godt. Gyldendal, København 1998. 190 s.

Forfatteren præsenterer i forordet bogen som en materiale-samling, hverken en lærebog eller en debatbog for journalister, men en demonstration af hvordan sproget i praksis bruges af journalisterne. Bogen falder i afsnit med nogle meget journalistiske overskrifter – og forklarende undertitler, fx *Øjenvidnerne – om at kunne beskrive, så det kan ses og opleves* og *Klikesprog – om at enes om, hvad ordene betyder.*

SPRINT. Sproginstitutternes tidsskrift. 1997, nr. 2 og 1998 nr. 1–2. Udgivet af Handelshøjskolen i København. 62 s. + 62 s. + 62 s. Distr.: *SPRINT*, Handelshøjskolen i København, Dalgas Have 15, Dk-2000 Frederiksberg.

Af bindet fra 1997 er der især grund til at nævne *Michael Herslund og Niels Davidsen-Nielsen: Engelsk indflydelse på dansk – er der brug for sprogrøgt?* *Hanne Korzen: Noget om at 'se' på dansk og fransk (1997/2), Carl Bache og Niels Davidsen-Nielsen: Ny engelsk grammatik.* I denne omtale redegør forfatterne til *Mastering English: An Advanced Grammar for Non-Native and Native Speakers.* Forlaget Mouton, Berlin og New York. 495 s., for deres andel i det store af Statens Humanistiske

Ny sprogkulturlitteratur

Forskningsråd igangsatte grammatikprojekt hvis formål var at der skulle skrives en række referensgrammatikker over moderne fremmedsprog. *Roy Langer*: Jann Scheuer: Den umulige samtale (omtalt ovf.) (1998/1). Andet nummer af 1998-årgangen indledes med en reaktion på Niels Davidsen-Nielsens og Michael Herslunds kronik, bragt i 1997/2 (se ovf.): *Karsten Pedersen*: Le Malaise Anglais, der viser at engelsksygen også er udbredt uden for dansk. Desuden er der under en sprog-nævns synsvinkel grund til at nævne Hanne Korzen: Se storken på cykel. Noget om frie prædikativer o.l. på dansk og fransk og *Søren Kaas Andersen*: Noget om danske fremmedordbøger, hvori de nyeste udgaver af Gyldendals, Munksgaards og Politikens fremmedordbøger omtales.

Sprog og Samfund. Nyt fra Modersmål-Selskabet. 16. årgang, 1998, nr. 1-4. 16 s. + ?? s. + 8 s. + 16 s. Redigeret af Michael Blædel.

Af særlig interesse i den foreliggende årgang er *Allan Karker*: Fremmed ugræs, som er et redigeret uddrag fra Dansk i tusind år (omtalt i Sprog i Norden 1994, s. 154-155), *Einar Lundeby*: Fremmedord i Norge, *Georg Søndergaard*: Eva Heltberg og Christian Kock: Skrivehåndbogen (omtalt i Sprog i Norden 1998, s. 187), *M. B.*: Pygmalions model, der er en omtale af Professor Higgins' sproglige diagnoser (omtalt i Sprog i Norden 1998, s. 190-191) (nr. 1), *Kirsten Rask*: Kommaet og den danske folkesjæl, *John Brogård*: Det ny komma – indført ulovligt og uden saglig argumentation?, *Ebbe Grunwald* og *Peder Skyum-Nielsen*: Billeder i sproget. Det sanselige sprog bliver centralt i den nye journalistuddannelse på Odense Universitet (nr. 4).

Tidsskrift for Sprogpsykologi. 4. årgang, nr. 1, 1998. 72 s. Redaktion: Marie Louise Qvist. Ekspedition: M.L. Qvist, Hellerup-lund Allé 6, DK-2900 Hellerup.

Bindet er et temanummer med titlen: Sprog og psykologi. Det indeholder artikler af *Carlo Grevy*: Virkelighed, metaforer og tolkning, *Jeanne Berman*: Læsning og lyrikfortolkning, *Marie*

Louise Qvist: Citater, Lars Henriksen: Ordets bedrag. Om sprog, kategori og kognitiv evolution og Marie Louise Qvist: Universalforståelse. Tekstfortolkning i hermeneutisk belysning.

Timmermann, Ulf: Der nordfrisische Rufnamenschatz in seiner Zusammensetzung vom späten Mittelalter bis ins 17. Jahrhundert. Teil I: Die germanischen Namen dänisch-nordischer Herkunft. C.A.Reitzels Forlag, København 1997. 455 s.

Denne doktordisputats er første del af et todelt værk hvis samlede mål er at inddele navnestoffet i tre grupper: germanske navne af frisisk-nedertysk oprindelse og af dansk-nordisk oprindelse og ikke-germanske navne af bibelsk-kristen oprindelse. Hovedformålet med første del af undersøgelsen er på navnegeografisk og lydhistorisk grundlag at udskille og sammenstille de dansk-nordiske navne som har særlig betydning pga. de bebyggelsehistoriske forhold i Nordfrisland. Første afsnit af første del behandler undersøgelsesområdet, kilderne og undersøgelsestidsrummet. Andet afsnit, der betragtes som det væsentligste, behandler navnestoffet, først og fremmest under synsvinklen: den rette rubricering. Tredje afsnit sammenstiller resultater af navnegeografisk, navnekronologisk og bebyggelsehistorisk art.

Traustedt, P.H.: Sproghjørnet. Aschehougs store bog om sjove ord og udtryk. Aschehougs Forlag, København 1998. 338 s.

Denne artikelsamling, der er mere seriøs end undertitlen antyder, er en alfabetisk ordnet samlet udgave af P.H. Traustedts svar til dagbladet Politikens læsere i den daglige rubrik Sproghjørnet, som pht har redigeret siden 1986. Bogen er forsynet med et omfattende ordregister og en litteraturliste, for som forfatteren beskedent udtrykker det i forordet: "denne bog er ved forfatteren, ikke af".

Wegener, Helle: Studies in Valency III. En undersøgelse af danske verbalsubstantiver med henblik på automatisk natur-

Ny språklitteratur

sprogsbehandling. RASK Supplement Vol. 5. Odense University Press, Odense 1997. 157 s.

Undersøgelsen er en let revideret udgave af forfatterens ph.d.-afhandling fra 1992. Formålet har været til den datamatiske ordbog at give en så entydig beskrivelse af verbalsubstantiver at et automatisk dataprogram kan nå frem til en entydig definition af dem. Gruppen af undersøgte verbalsubstantiver afgrænses, disses flertydighed diskuteres. Den teori fremsættes at verbalsubstantivers flertydighed er knyttet til variationer i deres verbalitet, og der etableres en særlig kategori, VN, til at beskrive verbalsubstantiver i verbonominal anvendelse. Ligheder og forskelle mellem anvendelsen af sætninger og nominaliseringer undersøges mhp. at påpege den parallelitet i brugen som begrunder sammenkædningen af deres beskrivelser i ordbogen. Dernæst fremlægges det valensbaserede beskrivelsesapparat som gør denne sammenkædning mulig. Endelig gennemgås en række monovalente og bivalente VN.

Finland

Eivor Sommardahl

Folkmålsstudier 38. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. Red. Ann-Marie Ivars och Peter Slotte. Helsingfors 1998. 163 s.

En stor del av innehållet i *Folkmålsstudier* 38 utgörs av rapporter och inlägg från olika seminarier och kurser kring bl.a. temat nordistik och språkvård. Bland dessa kan nämnas *Peter A. Sjögrens* och *Ulf Örnkloos* inlägg på språkvårdsdagen 1998 om språket i finlandssvensk skönlitteratur, *Pirkko Lilius* och *Carolina Sandströms* rapport från seminariet Nordistikens framtid och *Björn Melanders* rapport från en kurs i vetenskapligt skrivande. Dessutom ingår tre längre artiklar skrivna av *Hans Landqvist*, Finlandssvenska – omläsning av en klassiker, med underrubriken Om Hugo Bergroths språksyn utifrån sociolingvistiska perspektiv, *Birger Liljestrands* Språket i Jarl Hemmers prosa och *Leif Nyholm* Finlandssvensk slang och rikssvensk.

Valtavuo-Pfeifer, Ritva: Terrängnamn i Svenskfinland. Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors 1998. 263 s.

Terrängnamn i Svenskfinland ger en sammanfattande beskrivning av namn på olika terrängformationer såsom höjder, dalar, skogar, våtmarker, insjöar och åar. Materialet i boken bygger på ca 50 000 namn som har samlats in på Åland, i Åboland, Nyland och Österbotten. Boken ger också en lättfattlig översikt över namngupper och ett urval av enskilda namn som förekommer i de svenskspråkiga delarna av Finland. Namnen och namngivningsgrunderna belyses med bilder och kartutdrag. Dessutom ingår ett namn- och namnledsregister som underlättar sökning i boken.

Harling-Kranck, Gunilla: Från Pyttis till Nedervetil. Tjugonio dialektprov från Nyland, Åboland, Åland och Österbotten.

Ny språklitteratur

Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland Nr 610. Helsingfors 1998. 196 s.

Boken från Pyttis till Nedervetil är en presentation av de svenska dialekterna i Finland. I boken finns både dialektutskrift, som är återgivna med landsmålsalfabetet, och översättningar till allmänsvenska. Dessutom kan läsaren lyssna på bandinspelningarna på kassett eller cd-skiva. Utöver textproven ingår också dialektöversikter och en artikel om svenskans utveckling i Finland.

Stora finsk-svenska ordboken på cd-rom. WSOY och Forskningscentralen för de inhemska språken. 1998. Windows/Macintosh.

Cd-romversionen av Stora finsk-svenska ordboken baserar sig på den tryckta Stora finsk-svenska ordboken som kom ut 1997. Den elektroniska ordboken innefattar sammanlagt ca 2 400 000 indexerade och ca 1 000 000 olika sökord. Materialet från den tryckta versionen har utvidgats och uppdaterats med ca 1 000 ordartiklar. I ordboken ingår bl.a. rikligt med terminologi från olika specialområden. Den som t.ex. letar efter juridiska eller medicinska termer kan med stor sannolikhet finna dem i boken. Ordboken kan dessutom stoltsera med att alla facktermer som ingår är granskade av experter. Dessutom ingår beskrivningar av skillnaderna mellan finlandssvenskt och sverigesvenskt ordförråd samt riklig grammatisk information.

Jämfört med den tryckta versionen är sökmöjligheterna förstås mycket fler i den elektroniska. Sökningar kan riktas på ordbokens hela text vilket bl.a. innebär att boken också kan användas för sökning från svenska till finska, vilket ofta visat sig nyttigt. Ordboken försnabbar också användarens arbete genom att den möjliggör kopiering av ord och uttryck till användarens egen text. Ordboken ger också användaren möjlighet att skapa och upprätthålla egna ordlistor och mycket mer som en vanlig tryckt ordbok inte kan erbjuda.

Ordboken kan användas både i Windows- och i Macintosh-miljö.

Sundman, Marketta: Barnet, skolan och tvåspråkigheten. Yliopistopaino 1998.

Boken tar upp frågor kring tvåspråkighet och allt vad det innebär för familjen, barnen och skolan. Eftersom tvåspråkiga äktenskap är mycket vanliga i Finland berör frågan många finländska par. Senast när barnen fyller sju år måste de tvåspråkiga familjen ta ställning till vilket av de två språken barnet ska ha som skolspråk. Också skolans sätt att handskas med den nya tvåspråkiga situationen blir belyst. Dessutom diskuterar författaren vad tvåspråkighet innebär för den enskilde individen.

I sin bok redogör författaren både för slutsatser som andra finländska tvåspråkighetsforskare kommit fram till och för sin egen forskning. I sin egen forskning betonar författaren bl.a. att tvåspråkighet främst måste ses som en styrka. Att den finska komponenten i den dubbla språkkompetensen också måste beaktas och stärkas är ett annat centralt budskap i boken.

Island

Kári Kaaber

Handbók um málfar í fjölmiðlum. 1998. Ari Páll Kristinsson. Reykjavík. Málvísindastofnun Háskóla Íslands.

Handbók um málfar í talmiðlum er spesielt skrevet for ansatte på etermediene men kan også være til nytte for dem som jobber hos andre medier og alle som er interessert i gott språkbruk. Boken er i to deler. Den første delen handler om språkbruk generelt i etermediene, 14 kapitler. Den siste delen er rettleidinger om gott språkbruk i en lett tilgjengelig liste med omtrent 2 500 oppslagsord i alfabetisk orden.

Setningafræðilegar breytingar á 19. öld. Þróun þriggja málbreytinga. 1998. Þorbjörg Hróarsdóttir. Reykjavík. Málvísindastofnun Háskóla Íslands.

Setningafræðilegar breytingar á 19. öld er en MA-avhandling ved Islands Universitet. Den handler om syntaktiske forandringer i islandsk i slutten av syttenhundretallet og begynnelsen av attenhundretallet. Den handler for det meste om tre slags forandringer som skjedde på dette tidsrommet. Forfatteren legger størst vekt på å beskrive hvor utbredt forandringene var som man kan se spesielt av gamle alminnelige brev.

Norge

Svein Nestor

Akselberg, Gunnstein og Jarle Bondevik (red.): Ord etter ord. Heidersskrift til Oddvar Nes 27. desember 1998. Norsk Bokreidingslag. Bergen 1998. 280 sider.

Boken inneholder artikler av en rekke sentrale språkforskere. De fleste artiklene er om navnegransking, med emner som stedsnavn, personnavn, skipsnavn og varemerkenavn. Språkhistorie er representert med artikler både fra eldre og nyere tid. Videre er det blant annet artikler fra dialektologien og om fonologiske og morfologiske emner.

Alver, Vigdis og Vigdis Lahaug: Alfabetisering – mer enn å lære bokstavene. Metodisk veiledning for undervisning av voksne minoritetsspråklige. Novus forlag. Oslo 1999. 228 sider.

Boken tar for seg noen av de problemene som læreren vil møte i undervisningen, og gir konkrete forslag om hvordan den kan legges opp for å bli relevant og forståelig for deltakerne. Det er lagt spesiell vekt på temaundervisning, muntlig undervisning og lese- og skriveopplæring.

Askedal, John Ole (red): Norsk Lingvistisk Tidsskrift. Årgang 16. 1998. Hefte 1. Novus forlag. Oslo 1998. 153 sider.

Det viktigste bidraget i dette heftet er Brit Mæhlums *Svartedauden – en skjellsettende språkhistorisk begivenhet?* Det er en faghistorisk artikkel som tar sikte på å kaste lys over visse mekanismer som har vært særlig virksomme i norsk språkhistorieskrivning. Utgangspunktet er den posisjonen Svartedauden har fått som forklaring på endringer i den gammelnorske språkstrukturen. Mæhlum forsøker å imøtegå denne forklaringen. Den siste delen av artikkelen forsøker å skissere det kulturhistoriske klimaet som har dannet rammene for tradisjonell norsk språkvitenskap generelt og norsk språkhistorieskrivning spesielt.

Braunmüller, Kurt: De nordiske språk. 2. bearbejdede utgave. Oversatt fra tysk av John Ole Askedal. Novus forlag. Oslo 1998. 248 sider.

Boken gir en systematisk oversikt over de seks nåværende nordiske språk av germansk opprinnelse. Forfatteren bygger på deskriptive strukturalistiske metoder og presenterer en synkron oversikt over de nordiske standardspråkene og deres varieteter.

Formålet med boken er å være lære- og håndbok for nordiskstudenter, andre språkstudenter og språkinteresserte ellers.

Fjeld, Ruth Vatvedt. Rimelig ut fra sakens art. Om tolkning av ubestemte adjektiv i regelgivende språk. Universitetet i Oslo. Det historisk-filosofiske fakultet. Oslo 1998. 414 sider.

Verket, som er en doktoravhandling, undersøker ubestemte adjektiv i tre moderne norske lover og på hvilken måte de er i stand til å presisere det overleddet de modifierer. De adjektivene som har lavest evne til å utføre denne presiseringsoppgaven, er nærmere analysert ut fra den konteksten de forekommer i. Hensikten er å vise hvordan konteksten gir den nødvendige informasjonen for at adjektivene skal kunne tolkes konsistent. Når denne kontekstinformasjonen mangler, foreligger det en ubestemthet eller vaghet som på en eller annen måte må avklares. Denne avklaringen kan skje etter forskjellige strategier avhengig av hvem som skal utføre den. Analysen viser hvordan presiseringsstrategiene er forskjellige for allmennlesere og juridisk kyndige personer når regelgivende språk skal tolkes.

Fjeld, Ruth Vatvedt og Boye Wangensteen (red.): Normer og regler. Festskrift til Dag Gundersen 15. januar 1998. Nordisk forening for leksikografi. Oslo 1998. 367 sider.

I festskriftet er det nærmere 30 artikler, de fleste selvsagt om Gundersens spesialfelter normeringsarbeid og ordboksarbeid. Hovedvekten ligger naturlig nok på norske forhold, men det er også artikler av danske, finske, islandske, russiske og svenske forskere. Av artiklene kan nevnes: *Når normen blir for trang.*

Talemålsinnslag i norsk avisspråk av Boye Wangenstein, *Språknorm og normering i store og små språk* (med russisk og norsk som eksempler) av Valerij Berkov og *Gjennomslag av normeringsarbeiet i Norsk språkråd* av Kjell Venås.

Godt språk i lærebøker. Rettleiing i lærebokarbeid. Norsk språkråd. Oslo 1999. 236 sider.

I Norge må språket i lærebøker som brukes i mange skoleslag under universitetsnivå, godkjennes av Norsk språkråd. I boka *Godt språk i lærebøker*, som først og fremst er beregnet på dem som gransker språket i lærebøker, har Norsk språkråd prøvd å oppsummere det viktigste av den språklige praksisen som rådet har opparbeidet seg i sitt mangeårige arbeid med slik godkjenning

Faarlund, Jan Terje, Brit Mæhlum og Torbjørn Nordgård (red.): MONS 7. Utvalde artiklar frå det 7. Møtet Om Norsk Språk i Trondheim 1997. Novus forlag. Oslo 1998. 293 sider.

Boka inneholder 18 utvalgte innlegg fra det sjuende Møtet om Norsk Språk (MONS 7). Innleggene varierer fra å være hovedsakelig empirisk baserte til å behandle mer teoretiske emner, og de dekker de fleste områder innenfor nordisk språkvitenskap. Det er artikler om moderne norsk og norrønt, om språklig endring og variasjon, om fonetikk, fonologi, morfologi, syntaks og semantikk, om sosiolingvistikk og dialektologi, om datalingvistikk, språkteknologi og afasiforskning, kort sagt om det meste som rører seg blant nordister og lingvister i Norge for tida.

Jansson, Benthe Kolberg: Fri til å velje? Ei undersøking av hosen valfridommen og skriftnormalane blir tematisert i den obligatoriske delen av norskfaget i allmennlærerutdanniga. Universitetet i Oslo. Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling. Oslo 1999. 190 + X sider.

Undersøkelsen omfatter fagplaner, undervisningsplaner og pensumlitteratur for den obligatoriske delen av norskfaget i allmennlærerutdannelsen (Norsk 1). Den bygger også på en

Ny språklitteratur

spørreundersøkelse blant alle som underviser i norsk i allmennlærerutdanningen. Studien settes også inn i en teoretisk sammenheng og omfatter metodiske og metodologiske problemstillinger.

Kleiva, Turid, Ingeborg Donali, Trygve Nettet og Helen Øygarden: Austlandsmål i endring. Dialektar, nynorsk og språkhaldningar på indre Austlandet. Utgjeve i samarbeid med Austmannalaget. Det Norske Samlaget. Oslo 1999. 283 sider.

Boken gjør opp status for dialektene på Østlandet etter dialektreisningen på 1970-tallet og tar sikte på å spre noe av den kunnskapen som fins om talemålsendringer. Lars Vikør oppsummerer forskingsarbeid fra de siste årene, og for første gang får en her en samlet fremstilling og tolkning av dialektendringene på Østlandet.

Klouman, Sverre: Moro med ord. Litt om ordenes vandringar, historie, slektskap og hemmeligheter. Aschehoug forlag. Oslo 1999. 370 sider.

Boka er populært anlagt og legger først og fremst vekt på etymologi. Stoffet er ordnet alfabetisk og består av forholdsvis korte enkeltstående artikler.

Kristiansen, Jan Erik og Jørgen Ouren. Fornavn i Norge. Navnemoter og motenavn. ad Notam Gyldendal. Oslo 1998. 159 sider.

Boken er den første i Norge som behandler fornavn hovedsakelig i et statistisk perspektiv. Den gir på den måten både kunnskap om den historiske utviklingen av navnemotene og en oversikt over dagens motenavn.

De tallrike tabellene gir mye interessant kunnskap. Et eksempel fra tabellen "Noen sjeldne navn, det vil si færre enn 100 navnebærere totalt": Det er 8 personer som bærer navnet *Absalon*, og navnet ble sist tatt i bruk i 1956. Blant vedleggstabellene nevner vi "Ti på topp 1880–1997: Jentenavn" og "Ti på topp 1880–1997: Guttenavn".

Krömmelbein, Thomas (utgiver). Óláfr Thórdarson Hvitaskáld. Dritte grammatische Abhandlung. Der isländische Text nach den Handschriften AM 748 I kvaro und Codex Wormianus, herausgegeben von Björn Magnus Ólsen; übersetzt, kommentiert und herausgegeben von Thomas Krömmelbein. Novus forlag. Oslo 1998. 256 sider.

Den foreliggende tospråklige utgaven av Den tredje grammatisk avhandling av Olaf Thordarson hvitaskald er den første fullstendige oversettelsen til et moderne språk. Teksten følger utgaven fra 1884. Både oversettelsen av og kommentaren til avhandlingen er å betrakte som en orienteringshjelp for et mer intensivt studium av denne betydelige, og ikke alltid lett tilgjengelige, teksten fra middelalderens språk- og diktanalyse.

Mæhlum, Brit: Mellom Skylla og Kharybdis. Forklaringsbegrepet i historisk språkvitenskap. Novus forlag. Oslo 1999. 229 sider.

Boka inneholder en faghistorisk og vitenskapsteoretisk drøfting av forklaringsbegrepet slik det blir brukt i historisk språkvitenskap. Del I og III er konsentrert om en rekke mer allmenne aspekter knyttet til den diakrone lingvistikken håndtering av selve forklaringsproblematikken, mens del II er en kritisk gjennomgåing av enkelte forklaringsprinsipper som har vært særlig sentrale i norsk språkhistorieskrivning.

Ordtilfanget i nynorsk – synsmåtar og røynsler. Norsk språkråds skrifter. Nr. 5. Norsk språkråd. Oslo 1998. 114 sider.

Skriftet er et tilskudd fra Norsk språkråd til debatten om ordtilfanget i nynorsk. Artikkene er dels skrevet av språkforskere som ser spørsmålet ut fra sitt faglige synspunkt, dels er de skrevet av folk som har profesjonell erfaring med nynorsk ordtilfang fra arbeidet sitt. Det er også tatt med synspunkter fra den organiserte nynorskbevegelsen.

Rosbach, Johan Hammond: Dostojevskij og teddybjørnen. Etymologi for alle. Pax forlag 1998. 128 sider.

Ny språklitteratur

Boken består av korte artikler som skal være leselige for folk flest. Forfatteren legger vekt på å få leserne med på språklige resonnementer, og overskriften på artiklene er ofte en slags språklig gåte som leseren blir invitert til å løse. Forfatteren har hatt suksess med tidligere bøker av samme slag.

Sandøy, Helge: Lånte fjører eller bunad? Om norsk skrivemåte av importord. Utgreiing for Kulturdepartementet og Norsk Språkråd. August 1997. Oslo 1997. 167 sider.

Årsmøtet i Norsk språkråd vedtok i 1996 et forslag til ny skrivemåte for omtrent 60 ord som norsk har lånt fra engelsk. Vedtaket ble oversendt til Kulturdepartementet, som foreløpig ikke ville godkjenne alle de nye skrivemåtene. I en del av ordene kunne det stilles spørsmål om forholdet mellom skrift og uttale, og derfor uttalte departementet at det "ikke kunne se at det foreligger noen prinsipiell avklaring", og departementet la særlig vekt på at de aktuelle skrivemåtene ikke synes å være eksplisitt vurdert i forhold til retningslinjene fra rådsrådet i 1987.

Departementet ønsket å få en faglig utredning om norsk skrivemåte av innlånte ord som kan danne basis for en bred drøfting av mulige omforente retningslinjer for normering av fremmedord i norsk. Sandøys utredning er et svar på ønsket fra Kulturdepartementet.

Torp, Arne: Nordiske språk i nordisk og germansk perspektiv. Novus forlag, Oslo 1998. 123 sider.

Boken er primært skrevet som lærebok for mellomfag i nordiske språk, men henvender seg også til andre som er interessert i de nordiske språkene allment og hva som skiller disse språkene fra nabospråkene. Fremstillingen er i høy grad historisk orientert, og det er lagt stor vekt på å finne en språklig begrunnet inndeling av de nordiske språkene fra vikingtiden og til i dag.

Hovedvekten ligger på skildringen av de moderne nordiske standardspråkene, først og fremst de skandinaviske, men også de øynordiske (færøysk og islandsk) blir omtalt.

Det fins også et eget kapittel om folkemålene (dialektene).

Uri, Helene: Den store faktaboka om språk. N.W. Damm & Søn AS. Oslo 1999. 139 sider.

Forlaget presenterer denne faktaboka for ungdom slik: "Hvis du er typen som elsker norsktimene, passer denne boka for deg. Hvis du er typen som aldri har skjønt poenget med å analysere setninger og bøye verb, er iallfall dette boka for deg. For her finner du fakta og merkverdigheter du garantert ikke kjente til fra før, og som du aldri vil lære på skolen. Boka er kunnskapsrikt skrevet og – tro det eller ei – morsom. Den passer best for alle som snakker, leser eller skriver og er mellom 9 og 119 år."

Forfatteren har doktorgraden i lingvistik og hovedfag i norsk.

Vinje Finn-Erik: Bedre norsk. Språkråd fra A til Å. Fagbokforlaget. Oslo 1998. 172 sider.

Bedre norsk gir en håndsrekning til de språkbrukere som vil unngå at normstridige eller stilistisk avvikende uttrykk leder lesernes oppmerksomhet bort fra det innholdet som skal formidles. I alfabetisk rekkefølge tar boken for seg en hel del tilbakevendende språkriktighetsproblemer og ofte forekommende feil og redegjør summarisk for dem. Hovedsaken er skriftspråket.

Sverige

Birgitta Lindgren och Hannele Ennab

Bijvoet, Ellen: Sverigefinnar tycker och talar. Om språkattityder och stilistisk känslighet hos två generationer sverigefinnar. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 44. 1998. 279 s. Ak.avh.

Författaren har undersökt Sveriges största enskilda majoritet – sverigefinnarna. Hon har studerat deras attityder till olika varieteter av svenska och finska (standardsvenska, standardfinska, dialektala former av varje språk samt sverigefinska och finlandssvenska) och vidare deras stilistiska känslighet inom svenska och finska jämfört med svenskars och finnar. Båda delundersökningarna uppvisar generationsskillnader: så till exempel verkar de yngre sverigefinnarnas attityder till de olika språkvarieteterna stämma bättre överens med attityderna hos svenska ungdomars än hos finska. När det gäller stilistisk känslighet uppvisar de äldre sverigefinska männen sämst resultat.

Författaren summerar med en bedömning av sverigefinnarnas integration i majoritetsgruppens språkgemenskap, alltså den svenska, mätt utifrån dessa attityder och denna kommunikativa kompetens som stilistisk känslighet ger prov på. Hon konstaterar att de sverigefinska männen är sämre integrerade än kvinnorna, vidare att de sverigefinska ungdomarna är välintegrerade genom i hög grad likartade värderingar och genom att de har en i det närmaste infödd kompetens i fråga om den stilistiska variationen i svenska. Deras stilkänslighet i finska liknar den hos finska jämnåriga. De förnekar inte sin finska bakgrund och har en positiv attityd till finska. ”Detta bådär gott för framtiden”, säger författaren avslutningsvis.

De nordiske sprog i Europa. Nordmål-Forum. 3.–4. september 1997 i Det Danske Hus i Paris. TemaNord 1998:525. Nordisk ministerråd 1998. 167 s.

Detta är en rapport från en konferens anordnad av Nordiska ministerrådet. Det ena temat var den nordiska identiteten i ett europeiskt sammanhang, det andra de nordiska språken och den nordiska språkförståelsen i ett europeiskt perspektiv. Bland artiklarna kan nämnas *Jean-François Battail*: Nordisk särart och internationellt utbyte – något om kulturmötens villkor, *Lars-Henrik Schmidt*: Nordisk identitet – hva er det og skal det bevares?, *Jaakko Lehtonen*: Mera än ord. Nordiska språk och kulturer i de europeiska dialogen.

Gårding, Eva och Olle Kjellin: *Vårt tal*. Hallgren & Fallgren 1998.

Boken handlar om hur människans tal bildas och uppfattas. Här beskrivs också hur talet kan analyseras språkligt, artikulatoriskt, akustiskt och socialt. Boken riktar sig till lärare och forskare som behöver baskunskaper i talets struktur och en introduktion i aktuell talforskning, såsom modersmåls lärare och invandrarlärare men även t.ex. medicinare, taltekniker, ljudtekniker.

Hannesdóttir, Anna Helga: *Lexikografisk spegel. Den enspråkiga lexikografins utveckling ur den tvåspråkiga*. Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 23. 1998. 541 s. Ak.avh.

Denna doktorsavhandling är en rapport från forskningsprojektet "Lexikografisk tradition i Sverige" vid Göteborgs universitet. Syftet är att med utgångspunkt i några av 1700- och 1800-talets stora tvåspråkiga ordböcker belysa hur den lexikala beskrivningen av det svenska språket växer fram och hur den vid 1800-talets mitt föreligger färdig att användas inom den enspråkiga lexikografen. Ett andra syfte är att noggrant och systematiskt beskriva några av den här periodens viktigaste lexikografiska arbeten.

Janulf, Pirjo: *Kommer finskan i Sverige att fortleva? En studie av språkkunskaper och språkanvändning hos andragenerationens sverigefinnar i Botkyrka och hos finlandssvenskar i Åbo*.

Ny språklitteratur

Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Fennica Stockholm-
iensa 7. Almqvist & Wiksell International. Stockholm 1998.
Ak.avh. 347 s.

Denna avhandling består av fyra delundersökningar som an-
knyter till språkkunskaper och språkanvändning hos sverigefin-
nar i andragenerationen. Materialet till dem har författaren
samlat under 1980 och 1995. De sverigefinska informanterna har
alla kunnat välja mellan två olika tvåspråkighetsprogram i
skolan: undervisning i och på finska och svenska i finsk klass
eller hemspråksundervisning i finska i svensk klass.

Delundersökning 1 består av 258 sverigefinska elever i
svensk klass, 232 sverigefinska elever i finsk klass och 411 fin-
landssvenska elever samt en finsk och en svensk kontrollgrupp.
Materialet är insamlat 1980 och eleverna gick i årskurserna 3-7.
I denna undersökning var författaren intresserad av graden av
litterär tvåspråkighet. Vilka var mest och vilka minst två-
språkiga? Både eleverna och föräldrarna ombads även att be-
rätta om sina språkkunskaper och språkliga vanor samt om sin
uppfattning om boendemiljöns service på modersmålet.

Delundersökning 2 omfattar 41 av de sverigefinska infor-
manter som ingick i den grupp på 80 sverigefinska elever läsåret
1979/80, vilkas finska uppsatser författaren har analyserat i
delundersökning 4. Vid materialinsamlingen 1995 ville författaren
få ett prov på aktuella färdigheter i skrivandet på finska samtidigt
som de nu vuxna informanterna ombads att svara på frågor som
berörde språkliga vanor, språkkunskaper och attityder.
Dessutom fick de frågor om språkval med egna barn och om
nyttan av finskkunskaper i arbete, studier och affärer.

Delundersökning 3 innehåller en jämförelse av sverigefinska
hemspråksklasslevers och hemspråksundervisningselevers
språkliga vanor i den privata sfären och i skolan 1995.

Delundersökning 4 omfattar 160 av de elever som ingår i
delundersökning 1. Här uppvisar informanterna sin tvåspråkighet
genom att producera en text på båda språken. Syftet var att ta
reda på i vilken grad informantgrupperna lärt sig behärska finska
i skrift och om deras finska avviker från den finska som de

enspråkiga lika gamla eleverna i Finland skriver. Ytterligare ett syfte var att utröna graden av transfer från svenskan i morfologi och syntax.

Författaren har bl.a. undersökt vilket eller vilka språk vuxna andragenerationens sverigefinnar använder och i vilka sammanhang, vilket språk de talar till sina barn och om de önskar att deras barn ska lära sig finska på dagis och i skolan. Allra viktigast för henne har det varit att undersöka hur den sverigefinska gruppen ser ut, vad den vill och hur den agerar. Därför har hon diskuterat med elever, föräldrar och lärare och intervjuat dem för att få ökad insikt i ett språks möjligheter att leva i ett samhälle. Hennes yttersta syfte har varit att försöka bedöma vilka finskans överlevnadsmöjligheter är i Sverige.

Författaren har kunnat konstatera att en avgörande faktor för fortlevandet är antalet finskspråkiga klasser och skolor i Sverige, d.v.s. det krävs tillgång till grundlig skolutbildning. I första hand avgörs finskans överlevnad i Sverige dock av andragenerationens sverigefinnar själva. Den avgörs av deras egna ställningstaganden och språkval. *HE*

Johansson, Monica: Lexicon Lincopense. En studie i lexikografisk tradition och svenskt språk vid 1600-talets mitt. Den enspråkiga lexikografins utveckling ur den tvåspråkiga. Meijerberg's arkiv för svensk ordforskning 21. 1997. 428 s. Ak.avh.

Denna doktorsavhandling är en rapport från forskningsprojektet "Lexikografisk tradition i Sverige" vid Göteborgs universitet. År 1640 utkom en i sitt slag enastående bok i Sverige, nämligen *Dictionarium Latino-Sveco-Germanicum*, gemenligen kallad *Lincopensen* efter sin tryckort Linköping. Den bestod av en latinordbok med översättningar till svenska och tyska samt ett svenskt och ett tyskt ordindex med ordekvivalenter på latin. Avhandlingens syfte är att utifrån språkliga grunder söka kartlägga olika författares ansvar för de olika delarna av ordboken, ordbokens påverkan på svenska språkets ordförråd samt vilken roll ordboken har kommit att spela för lexikontraditionen i Sverige.

Ny språklitteratur

Litteraturmöten – om litteraturen som vägen till språket. Svenskläraryrökens årskrift 1998. Red. Ingrid Nettervik. 135 s.

I boken finns bl.a. artiklar där kända författare som exempelvis Moa Martinsson och Vilhelm Moberg berättar om sin väg till språket genom litteraturen.

Löfvendahl, Eberhard: Post- och järnvägsstationers namn i Götaland 1860-1940. Namngivning i spänningsfältet mellan allmänna och enskilda intressen. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi LXVII. 330 s. Ak.avh.

Författaren har undersökt svenska poststationers namn: vilka principer som tillämpades vid valet av namn, vem som hade det avgörande inflytandet i namnfrågorna, vem som hade intresse av och möjlighet att påverka namngivningen, och vilken betydelse poststationer fick för svenskt ortnamnsskick.

Med andra ord. Texter om litterär översättning. Red. Lars Kleberg. Natur & Kultur 1998. 343 s.

I en samling centrala artiklar behandlas den litterära översättningens förutsättningar och kulturella betydelser. Författarna representerar såväl äldre tider, bl.a. Johan Henrik Kellgren, Goethe och Nietzsche, som modern tid, bl.a. Lars Wollin, Erik Mesterton, Milan Kundera.

Melin, Lars: Vett och etikett i språket. Norstedts 1998. 250 s.

I denna populärvetenskapliga bok diskuterar författaren vem det är som bestämmer om språkets regler, vad som är rätt och fel, eller snarare vad som är språkets vett och etikett, vad som ger framgång i tal och skrift. Boken innehåller också ett kapitel om språkets och språkvårdens utveckling.

Moberg, Ulla: Språkbruk och interaktion i en svensk pingstförsamling. En kommunikationsetnografisk studie. Skrifter utgivna

av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 45. 1998. 226 s. Ak.avh.

Syftet med avhandlingen är att undersöka om och i så fall på vilket sätt tillhörigheten till en pingstförsamling påverkar medlemmarnas språkbruk och interaktion, dels i möten med icke-kristna, dels i möten med varandra. "Pingstvänskan", "Kanaans tungomål,", "det pastoriserade språket" är några exempel för pingstvännernas egna beteckningar på de traditionellt fromma uttrycks sättet, för en frikyrklig jargong.

Målföret. Medlemsblad för Nya Tungomåls gillet.

Detta medlemsblad har under 1998 utkommit med fyra nummer. Förutom artiklar, insändare om de nutida språket finns även andra artiklar med textprov från äldre tider, väl värda omläsning, och på dialekt, allt för att visa den rikedom som finns i svenskan.

Nordenstam, Kerstin: Skvaller. Om samtalsstrategier hos kvinnor och män. Ord och stil 29. Språkvårdssamfundets skrifter. Hallgren & Fallgren. 1998. 172 s.

Denna studie är en del av författarens projekt "Samtalsstrategier hos kvinnor och män i vardagliga gruppsamtal" vid Göteborgs universitet. Författaren diskuterar vad skvaller är, om det är fult att skvallra, om kvinnor och män skvallrar på samma sätt. Hon finner bl.a. att kvinnor stärker sammanhållningen och vetandet genom att skvallra om och avslöja sina överordnade.

Norrby, Catrin: Vardagligt berättande. Form, funktion och förekomst. Acta Universitatis Gothoburgensis. Nordistica Gothoburgensis 21. 1998. 361 s. Ak.avh.

Författaren har analyserat det berättande som förekommer i 12 timmars inspelat vardagligt prat. Hon visar bl.a. att kvinnor har flera och längre berättelser. Deras berättande är också mer dramatiserande. Hon konstaterar vidare att de flesta berättelser har redovisande funktion och att män helt saknar terapeutiskt berättande.

Rogström, Lena: *Jacob Serenius lexikografiska insats*. Meijbergers arkiv för svensk ordforskning 22. 1998. 412 s. Ak. avh.

Denna doktorsavhandling är en rapport från forskningsprojektet "Lexikografisk tradition i Sverige" vid Göteborgs universitet. Här redogörs för engelsk-svenska och svensk-engelska ordböcker från 1700-talet av Jacob Serenius, biskop och politiker samt lexikograf. Syftet är dels att undersöka den lexikografiska utformningen, som ett bidrag till svensk lexikografihistorisk forskning, dels att skärskåda det svenska ordförrådet främst som det gestaltas i Serenius svensk-engelska ordbok. Den engelsk-svenska ordboken har undersökts i egenskap av källa till förstabelägg i Svenska Akademiens ordbok.

Språk och stil. Tidskrift för svensk språkforskning. Ny följd 8/1998. 232 s.

Bland artiklarna i denna årgång kan nämnas *Per Ledin*: Att sätta punkt. Hur elever på låg- och mellanstadiet använder meningen i sina uppsatser, *Eva Sundgren*: "Värsta!" Om användningen av ordet *värsta* i nutida ungdomsspråk, *Kristina Kram*: "... blott rent undantagsvis om kvinnor". Om representation av kvinnan i moderna ordböcker.

Strömquist, Siv: Uppsatshandboken. Råd och regler för utformningen av examensarbeten och vetenskapliga uppsatser. Hallgren & Fallgren. 1998

Här ges råd åt alla studerande vid universitet och högskolor som skall skriva PM, rapporter, uppsatser och examensarbeten som en del i sin utbildning. Här diskuteras övergripande frågor som "Vem skriver jag för och varför?" samtidigt som boken ger handfasta regler för exempelvis källhänvisningar, hur man ställer upp litteraturlistan och hur man använder citat. Även typografi och layout behandlas utförligt.

Svenskan i EU. Hur vi kan främja kvaliteten på de svenska texterna. Betänkande av Utredningen om svenskan i EU. Statens offentliga utredningar SOU 1998:114. 187 s.

Att den språkliga kvaliteten i EU-texter är hög är viktigt inte bara för att effektivisera beredningsarbetet utan också för rätts-säkerheten och demokratin. Det finns i dag en risk för att dåliga EU-texter också skall motverka det mångåriga arbete som lagts ned i Sverige på att få fram ett enkelt och begripligt myndighetsspråk. Ensamutredaren Kenneth Larsson med lång erfarenhet från sådant arbete lägger i denna utredning fram förslag för att förbättra och främja EU-språket. Han föreslår bl.a. att en samordningsfunktion för de språkliga frågorna i lagstiftningsarbetet inrättas i regeringskansliet. Vidare påpekar han att tillgången till korrekt terminologi är central, och han föreslår att regeringen borde utreda skapandet och tillhandahållandet av flerspråkiga termdatabaser. Han påpekar vidare att Sverige bör samarbeta med de övriga nordiska länderna i arbetet med att förbättra originaltexterna.

Svenskläraren. Medlemsblad för Svenskläraryöreningen.

Detta medlemsblad har under 1998 utkommit med fem nummer. De flesta artiklar handlar om litteraturdelen av skolämnet. Bland artiklar som handlar om språket kan nämnas en serie om läs- och skrivutveckling (nr 1, 2 och 3), *Lars Melin: Svensk språkhistoria efter 1945* (nr 4), *Sten Ewerth: Är verkligen svenska språket hotat?*, *Pamela Granskog: Bland mumintroll och smältande isflak. Tvåspråkighet vardagsmat för finlandssvenskar* (nr 4)

TNC-Aktuellt. Information från Tekniska nomenklaturcentralen.

Detta blad har under året utkommit med tre nummer. Förutom information om TNC:s verksamhet och om terminologiskt arbete innehåller varje nummer ett urval termfrågor.

Ny språklitteratur

Tors bok. Svenska med didaktisk inriktning. Vänbok till Tor G. Hultman. Red. K. Adelman m.fl. Institutionen för ämnesmetodik och ämnesteori. Lärarhögskolan i Malmö. 1998. 297 s.

Boken är som framgår av titeln en hyllning till Tor G. Hultman, som under många år varit verksam som universitetslektor vid lärarhögskolan i Malmö. Hultman står bakom flera stora undersökningar om skolelevs språk. En av hans viktigaste insatser under de senaste åren har varit att få till stånd en forskarutbildning i svenska med didaktisk inriktning vid Lunds universitet, den första i sitt slag i Sverige. Boken innehåller 15 uppsatser med anknytning området, författarna är doktorander inom denna forskarutbildning.

Widmark, Gun: Stora vokaldansen. Om kvantitativa och kvalitativa förändringar i fornsvenskans vokalsystem. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi LXV. 105 s.

Författaren undersöker en rad förändringar i det svenska vokalsystemet under medeltiden, vilka till stor del också ägt rum i andra nordiska språk. Bland annat försköts bakre vokaler uppåt, så att långt *a* blev *å*, korta höga vokaler sänktes, så att *i* blev *e*.

Wingstedt, Maria: Language Ideologies an Minority Language Policies in Swedish. Historical and contemporary perspectives. Centre for Research on Bilingualism. Stockholm University. 1998. 376 s. Ak.avh.

Författaren har undersökt språkpolitiken i Sverige vad beträffar minoritetsspråk och vilka attityder som majoritetsgruppen i Sverige – alltså de med svenska som modersmål, har i denna fråga. I undersökningen ingår också en enkät, där folk har fått reagera på påståenden som "Det är acceptabelt att svära om man är riktigt arg", "Det är för dyrt att ha mer än ett officiellt språk här i landet", "Alla barn i Sverige bör undervisas enbart på svenska" Avhandlingen är skriven på engelska och saknar sammanfattning på svenska.

Nya ordböcker och ordlistor

Danmark

Andersen, Stig Toftgaard: Talemåder i dansk. Ordbog over idiommer. Munksgaard, København 1998. 419 s.

Blinkenberg, Andreas og Poul Høybye: Fransk-dansk ordbog. 3. reviderede udgave. Redaktion: Jens Rasmussen mfl. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København 1997. 2058 s. (2 bind).

Breiting, Søren mfl.: Danske navne på danske biller. Udgivet af Projekt Danske Dyrenavne. Danmarks Lærerhøjskole, København 1997. 116 s.

Brun, Georg C.: Modsætninger i sproget. En begrebsordbog. Frydenlund grafisk, København 1998. 168 s.

Gastronomisk leksikon. Under redaktion af Jørgen Fakstorp og Else-Marie Boyhus. Udgivet af Det Danske Gastronomiske Akademi. Gyldendal, København 1998. 279 s.

Hussein, Abdulahi Mukhtar mfl.: Dansk-somali ordbog. Specialpædagogisk forlag, Herning 1998. 460 s.

Nielsen, B. Kjærulff: Engelsk-Dansk Ordbog. 6. udgave. Gyldendal, København 1998. 1 817 s.

Koefoed, H.A.: Gøbbanissa – og andre sære bornholmske ord og stednavne. Bornholms Tidende, Rønne 1997. 109 s.

Måfera, Giovanni mfl.: Dansk-italiensk ordbog. 2. udgave. Gyldendal, København 1998. 887 s.

Nya ordböcker och ordlistor

Røder, Allan: Danske talemåder. Gads Forlag, København 1998. 616 s.

Vahman, Fereydun og Claus V. Pedersen: Persisk-dansk ordbog. Gyldendal, København 1998. 915 s.

Vinterberg, Hermann og C.A. Bodelsen: Dansk-engelsk Ordbog. 4. udg. ved Viggo Hjørnager Pedersen. Gyldendal, København 1998. 2 610 s.

Ømålsordbogen. En sproglig-saglig ordbog over dialekterne på Sjælland, Lolland-Falster, Fyn og omliggende øer. Bind 4 (faldbarm-forornet). Udgivet af Institut for Dansk Dialektforskning, Københavns Universitet. Universitets-Jubilæets danske Samfunds skrifter nr. 546. C.A. Reitzels Forlag, København 1998. 473 s.

Finland

Ahonen, Hannu et al. (toim.): TM-autosanasto. (bilordlista) Helsinki: Yhtyneet kuvalehdet, 1998. 226 s. ISBN 951-9435-88-3. (HUOM. TM = Tekniikan Maailma)

Aluekehitysalan sanasto: suomi-englanti-ranska. (termer inom regional utveckling: finsk-engelsk-fransk) Helsinki: Sisäasiainministeriö, 1998. 18 s. (Sisäasiainministeriön julkaisu; 1998, 1.) ISBN 951-734-224-1.

Amery, Heather: Tuhat sanaa englantia. (tusen engelska ord) Hämeenlinna: Karisto, 1998. 63 s. ISBN 951-23-3823-8.

Cantell, Ilse: Sanakirja: suomi-ruotsi. (finsk-svensk ordbok) Porvoo: WSOY, 1998. 4. p. 930 s. ISBN 951-0-22567-3.

Eveli, Kari: Ranskan kirjeenvaihtosanakirja. (fransk korrespondens) Helsinki: Lexitec, 1998. 159 s. ISBN 951-96211-3-X.

Fagradjants, I. V.: Suomalais-venäläinen talouden ja kaupan sanakirja. (finsk-rysk handelsordbok) Helsinki: Translatio Rustica, 1998. 1260 s. ISBN 951-97819-0-0.

Gummenuksen suomi-englanti-espanja-italia-ranska-saksa eurosanakirja: suomi-english-español-italiano-français-deutsch. Helsinki: Gummerus, 1998. 12. p. 415 s. (Gummenuksen pienet keltaiset sanakirjat). ISBN 951-20-5359-4.

Harvilahti-Rautonen, Anja: Ruokaa viidellä kielellä: kansainvälinen ruokailusanasto. (mat på fem språk: internationell matterminologi) Hämeenlinna: Karisto, 1998. 2. p. 212 s. ISBN 951-23-3827-0.

Nya ordböcker och ordlistor

Hurme, Raija: Dictionary: englant-suomi. (engelsk-finsk ordbok) Porvoo: WSOY, 1998. 3. p. 927 s. ISBN 951-0-22565-7.

Kalmbach, Jean-Michel: Sanakirja: suomi-ranska. (finsk-fransk ordbok) Porvoo: WSOY, 1998. 5. p. 998 s. ISBN 951-0-22570-3.

Karhu, Kerttu: Eheroon, taharoon. Etelä-Pohjanmaan murteen sanakirja. (ordbok över dialekter i Sydösterbotten) Porvoo: WSOY, 1998. 133 s. ISBN 951-0-22863-X.

Kivimäki, Arto: Summa summarum: latinankielisiä termejä. (termer på latin) Hämeenlinna: Karisto, 1998. 614 s. ISBN 951-23-3810-6.

Koulutusalan sanasto: suomi, ruotsi, englant, ranska, saksa, venäjä. (utbildningsordlista: finska, svenska, engelska, franska, tyska, ryska) Helsinki: Opetushallitus, 1998. 379 s. ISBN 952-13-0200-3.

Kuutti, Heikki: Mediasanasto. (medieordlista) Jyväskylä: Atena, 1998. 213 s. ISBN 951-796-094-8.

Lattunen, Hélène: Gummeruksen suomi-ranska-suomi sanakirja:finnois-français-finnois. (ordbok finska-franska-finska) Helsinki: Gummerus, 1998. 896 s. ISBN 951-20-5258-X.

Malm, Anja (toim.): Suomalaisen viittomakielen perussanakirja. (basordbok över finskt teckenspråk) Helsinki: KL-Support, 1998. 798 s. ISBN 952-9883-17-X.

Markus, Kaija: Unkaria taskukoossa: matkailusanasto. (Ungern i fickformat: reseordlista) Helsinki: Suomi-Unkari seura, 1998. 95 s. ISBN 951-97731-2-6.

Matikainen, Maija Leena: Englantilais-suomalainen sanasto hoito- ja kuntoutusalan henkilökunnalle. (engelsk-finsk ordlista för vårdpersonal) Jyväskylä, 1998. 136 s. ISBN 952-91-0134-1.

Multimediasanasto. Suomi-ruotsi-englanti keskeiset käsitteet. (multimedieordlista, centrala begrepp: finska-svenska-engelska) Tekniikan sanastokeskus = Centralen för teknisk terminologi. Helsinki: Helsinki Media, erikoislehdet, 1998. 44 s. (TSK ; 28). ISBN 951-832-047-0.

Nurmi, Timo: Uusi suomalainen sivistyssanakirja. (ny finsk ordbok över främmande ord) Jyväskylä: Gummerus, 1998. 496 s. ISBN 951-20-5289-X.

Nurmi, Timo: Uusi suomen kielen sanakirja. (ny finsk ordbok) Jyväskylä: Gummerus, 1998. 1344 s. ISBN 951-20-5244-X.

Orwell, Joseph P.: 1281 sanaa: englanti-suomi-kuvasanakirja. (1281 ord: engelsk-svensk bildordbok) Helsinki: Kolibri, 1998. 159 s. ISBN 951-576-976-0.

Pannunzio-Lintinen, Helena: Suomi-portugali-suomi: taskusanakirja. (finsk-portugisisk-finsk fickordbok) Porvoo: WSOY, 1998. 799 s. 2. tark. p. ISBN 951-0-22896-6.

Punttila, Matti (toim.): Impilahden karjalan sanakirja. (Impilahtikarelsk ordbok) Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura, 1998. 215 s. (Lexica Societatis Fenno-Ugricae; Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja.) ISBN 952-5150-09-7.

Rekiaro, Ilkka: Gummeruksen suomi-englanti-suomi sanakirja. (finsk-engelsk-finsk ordbok) Helsinki: Gummerus, 1998. 1460 s. ISBN 951-20-5255-5.

Rekiaro, Päivi: 101 idiomia in English. Jyväskylä: Gummerus, 1998. 111 s. ISBN 951-20-5277-6.

Nya ordböcker och ordlistor

Rosenius, Anne et a. (toim.): Aikuiskasvatuksen suomi-englanti-suomi-perussanasto. (vuxenpedagogik: finsk-engelsk-finsk basordlista) Helsinki: Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö, 1998. 2. p. 76 s. ISBN 951-97339-5-7.

Salomaa, Tero: Japani-suomi sanakirja. (japansk-finsk ordbok) Helsinki: JaSuJa, 1998. 123 s. ISBN 952-90-9655-0.

Sarantola, Anja: Ordbok: ruotsi-suomi. (svensk-finsk ordbok) Porvoo: WSOY, 1998. 3. p. 939 s. ISBN 951-0-22568-1.

Scarry, Richard: Maaailman meluisin sanakirja! (världens ljudligaste ordbok) Helsinki: Helsinki Media, 1998. 21 s. ISBN 951-32-0554-1.

Stora finsk-svenska ordboken på cd-rom. WSOY och Forskningscentralen för de inhemska språken 1998. Windows/Macintosh. ISBN 915-0-21686-0

Hurme, Raija et al.: Studia: studia-tietokeskus. Suomi-englanti-suomi. (finsk-engelsk-finsk) Espoo: Weilin + Göös, 1998. 5. uud. p. 700 s. ISBN (OSA) 951-35-6490-8.

Talvitie, Jyrki K.: Kaupan ja liike-elämän taskusanakirja. Suomi-englanti-suomi. (finsk-engelsk-finsk handelsordlista) Porvoo: WSOY, 1998. 644 s. ISBN 951-0-22718-8.

Torre Moral, Santiago de la: Gummeruksen suomi-espanja-suomi sanakirja: finés, español, finés. (finsk-spansk-finsk ordlista) Helsinki: Gummerus, 1998. 1110 s. ISBN 951-20-5259-8.

Valtionhallinnon sanastoa englanniksi (fi, sv, en). (finsk-svensk-engelsk statsförvaltningsordlista) Helsinki: Edita, 1998. 148 s. (Kielipalvelun julkaisusarja /Valtioneuvoston kanslia.) ISBN 951-37-2476-X.

Valtionhallinnon sanastoa ranskaksi (fi, sv, fr). (finsk-svensk-fransk statsförvaltningsordlista) Helsinki: Edita, 1996. 121 s. (Kielipalvelun julkaisusarja / Valtioneuvoston kanslia.) ISBN 951-37-1861-1.

Valtionhallinnon sanastoa saksaksi (fi, sv, de). (finsk-svensk-tysk statsförvaltningsordlista) Helsinki: Edita, 1998. 148 s. (Kielipalvelun julkaisusarja / Valtioneuvoston kanslia.) ISBN 951-37-2477-8.

Vesuri, Pekka (toim.): Saksa-suomi-saksa sotilassanasto. (tysk-finsk-tysk militärordlista) Helsinki: Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus, 1998. 372 s. ISBN 951-25-0940-7.

Wihervaara, Aino (toim.): Yliopistosanasto. (universitetsordlista) Julk.: Opetusministeriö, Suomen yliopistojen rehtorien neuvosto, Valtioneuvoston kanslia. Helsinki: Edita, 1998. 439 s. (Kielipalvelun julkaisusarja / Valtioneuvoston kanslia.) ISBN 951-37-2440-9.

Wirén, Veijo: Ristisanatieto. (Korsordsordlista) Jyväskylä: Gummerus, 1998. 175 s. ISBN 951-20-5229-6

Ympäristösanasto. (miljöterminologi) Tekniikan sanastokeskus = Centralen för teknisk terminologi. Jyväskylä: Gummerus, 1998. 163 s. (TSK ; 27.) ISBN 951-20-5288-1.

Färöarna

Føroysk orðabók. Red. Jóhan Hendrik W. Poulsen, Marjun Simonsen, Jógvan í Lon Jacoben, Anfinnur Johansen, Zakaris S. Hansen. Føroya Fróðskaparfelag. Tórshavn 1998. 1 483 sidor.

Under 1998 utkom den första enspråkiga färöiska ordboken, *Føroysk orðabók*. Den innehåller cirka 66 000 uppslagsord, varav några med illustrationer, och det är den största färöiska ordboken hittills. Upplýsingar ges om böjning, uttal (om det avviker från det normala), betydelse, stilvärde, konstruktioner, fraser och idiom. Förutom böjningsformer i ordartikeln finns uppgift om böjningsklass och ett avsnitt med alla de olika böjningsklasserna. Därutöver finns ett kapitel med skrivregler och listor med egennamn med böjningsformer. Boken avslutas med en baklängesordlista.

Boken ges i bokform ut både i 1 band och 2 band. Dessutom finns boken i elektronisk form ”á fløgu” (se ordet *fløga* i utdrag nedan). Förmärkligt är också att själva ordboksdelen finns allmänt tillgänglig på Internet <<http://www.sleipnir.fo/ordabok>>.

Utdrag ur *Føroysk orðabók* hämtat från Internet:

fløga¹ [flø:va, (Suð.) flø:a] -u -ur *kv*¹ 1 lag av hoyggj í fløgugingnari sátu (rullað saman og lagt á hoyberareip), *tvær fløgur í byrdina*; sbr. **flógv** 2 tjúkk flís, *nú fekst tú tæreina fløgu uppá* (tjúkt av t.d. rullupylsu, kjøti o.ø. upp á breydd) 3 (*ným.*) lítill rund pláta sum goymir ljóð el. dátur á talgildan hátt (lisin við lasarageisla) [*en.* compact disk, CD]; sms. t.d. **films-**, **fjøl-**, **ljóm-**, **savns-**, **sjón-**, **stak-**, **teldu-**, **tví-**

Island

Sjómennsku- og vélfræðiorðasafn. Enskt-íslenskt, íslenskt-enskt. 1998. Eysteinn Sigurðsson, Franz Gíslason, Tryggvi Gunnarsson. Reykjavík Iðnú.

Engelsk-islandsk, islandsk-engelsk sjøfarts- og maskinteknologisk termliste. Boken er et forsøk på å gjøre det lettere for elever i Styrmannskolen og maskinistelever å finne termer man ikke finner i alminnelige ordbøker.

Norge

Amarloui, Mano: Stor persisk-norsk ordbok. Universitetsforlaget. Oslo 1998. 1 004 sider.

Craig, Ronald L.: Stor norsk-engelsk juridisk ordbok. Universitetsforlaget. Oslo 1999. 420 sider.

Farbregd, Turid, Sigrid Kangur og Ülle Viks: Norsk-estisk, Estisk norsk ordbok. Stiftelsen Estisk Språk. Tallinn 1998. 756 sider.

Nilsson, Kåre: Norsk-spansk ordbok. Universitetsforlaget. Oslo 1997. 311 sider.

Sverige

Akademiens ordlista. 12:e uppl. Ca 120 000 ord. 1998. 1 066 s.
Finns även som cd-rom.

Svenska Akademiens ordlista, SAOL, har ändrat utseende genom att gå över till strikt alfabetisk sortering av uppslagsorden i stället för att som tidigare placera alla sammansättningar till ett ord i en och samma artikel. På så sätt blir det lättare att hitta orden man söker.

En annan nyhet är att orden är uppdelade i ordled, vilket är tänkt som en rekommendation till den som vill avstava ett ord. Dessvärre ger det i alltför många fall egendomliga avstavningar som går emot gällande avstavningsregler, t.ex. *kontr-ast*, *äventyr*. Men vad som kanske är ännu mer påfallande är att många ord inte får någon avstavning alls, eftersom de inte kan analyseras enligt den princip som ordlistan anger, t.ex. *badminton*, *galen*, *svenska*.

Ordlistan innehåller en hel del nya ord, cirka 5 000, t.ex. *chatta*, *rösti*, och har också rensat ut en del ord som bedömts som för gamla, t.ex. *bettlerska*, *kaffesurr*.

Bonniers svenska ordbok. 7 uppl. Red. Sten Malmström, Iréne Györki & Peter A. Sjögren. Bonniers 1998

FARs engelska ordbok. 8., uppdaterade och utök. uppl. Föreningen Auktoriserade revisorer (FAR) 1998. 492 s.

Förbudna ordboken. Red. Lars och Martin Melin. 2. utök. uppl. Norstedts ordbok 1998. Omfång: 210 s.

Juridiska ord och begrepp. Red. Annika Rembe och Stephanie Eklund. Nerenius & Santérus 1998. 147 s.

Medicinska ord. Red. Bengt Lundh. 2. rev. och utök. uppl. Studentlitteratur 1998. Illustrerad, 377 s.

Nya ordböcker och ordlistor

Norstedts engelska idiombok. Red. Selman, Odeldahl, Pettet. Ca 3 000 idiom. 2 uppl. 1998. Ca 750 s.

Till skillnad från den tidigare upplagan presenteras idiomerna i alfabetisk ordning sorterade efter det mest betydelsebärande ordet i idiomerna. Dessutom finns ett engelskt register med idiomerna sorterade i betydelsegrupper samt ett svenskt register.

Norstedts förkortningsordbok. Red. Ralf Svenblad. Ca 10 000 förkortningar. 1998. 249 s.

Norstedts italienska idiombok. Red. Tomaso Tomba. Ca 3 000 italienska idiom. 1998. Ca 300 s.

Norstedts spanska ordbok. Spansk-svensk/svensk-spansk. Ca 127 000 ord och fraser. 1998. 1 785 s.

Norstedts stora fransk-svenska ordbok. 74 000 ord och fraser. 1998. Ca 800 s.

Norstedts stora svensk-franska ordbok. 67 000 ord och fraser. Ca 800 s.

Norstedts svenska slangordbok. Red. Ulla-Britt Kotsinas. Ca 10 000 ord. 1998. 367 s.

Den första delen innehåller en ordlista i alfabetisk ordning. I den andra delen har orden sorterats i grupper efter sin betydelse. Där kan man hitta slangord för kroppens olika delar, yrken, mat och diverse mänskliga sysselsättningar, liksom ett stort urval av skällsord och nedvärderande ord och fraser.

Norstedts tyska ordbok. Tysk-svensk/Svensk-tysk. 1998. Ca 1 620 s.

Norstedts tyska ordbok redovisar genomgående den nya tyska stavning som gäller från 1 augusti 1998. Dessutom finns ett stort antal hänvisningar från gammal till ny stavning.

Prismas främmande ord. 25 000 lånord och deras ursprung. 4. rev. uppl. Prisma/Norstedts ordbok 1998. 576 s.

Socialterminologi i svensk äldre- och handikappomsorg. Social terminologi i dansk ældre- og handicapforsorg. Red. Nobu Ishiguro m.fl. The Department of Danish & Swedish, Osaka University of Foreign Studies 1998. 99 s.

Utrikes namnbok. 5. rev. och utök. uppl. Utrikesdep. 1998. 154 s.

Företecknar svenska myndigheter, organisationer, titlar, EU- och EG-organ, EU-titlar och länder med översättningar till engelska, tyska, franska, spanska, finska och ryska.

Register över Språk i Norden 1990–1999

A. Artiklar ordnade efter författare (eller efter titel om författare saknas)

- Aikilo, Samuli.* 1997. Samisk språkharmonisering – mer gemensam offentlighet, mindre byråkrati. 93
- Andersson, Erik.* 1996. Idealism och realism i finlandssvenskt litteraturspråk. 44
- Andersson, Erik och Mikael Reuter.* 1997. Finlandssvensk språkvård som minoritetsstrategi. 78
- Ari Páll Kristinsson.* 1992. Islandsk sprogrøgt over for en ny verden. 18
- 1997. Konservativt sprogværn i et samfund under store omvæltninger. 43
- Árnason, Kristján* se Kristján Árnason
- Battail, Jean-François.* 1992. Hur nordiskt är Norden? 5
- Bjerg, Anne Marie.* 1996. Norm og nyt – ny norm? Om almensprog og skønlitteratur. 18
- Bojsen, Else.* 1995. GISP! og GAB! i Norden. Om nogle rodord i tegneserier. 41
- 1995. Årets bog – Ulla Börestam Uhlmann: Skandinaver samtaler. Språklige og interaktionella strategier i samtal mellan danskar, norrman och svenskar. 100
- Brix, Kirsten.* 1998. Moders mål och faders tale. 62
- Bunkus, Andreas.* 1997. Det skandinaviska argumentets roll i språknämndernas rådgivning. 98
- Børestam Uhlmann, Ulla.* 1991. Språkmöten och mötesspråk i Norden. 5
- Davidsen-Nielsen, Niels.* 1993. Årets bog – Lars S. Vikør: The Nordic Languages. 110
- Ehrnebo, Paula.* 1991. Sverigefinska språknämndens ordboksprojekt. 61
- 1997. Finska språkets ställning i Sverige. 67
- Eiríkur Rögnvaldsson.* 1998. Informationsteknologien og små sprogsamfund. 82

- Eldjárn, Þórarinn* se Þórarinn Eldjárn
- Foldvik, Arne Kjell.* 1999. Føresetnader for å ta vare på dei nordiske språka i språkteknologin. 5
- Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket. 1999. 78
- Grünbaum, Catharina.* 1998. Språkvård på en dagstidning. 43
- Gröndahl, Satu M.* 1996. Den finska litteraturen i Sverige – språkvård och status. 73
- Gundersen, Dag.* 1990. Betydningen av håndbøker i norsk bokmål. 25
- 1992. Norsk språk i de nærmeste tiårene – påvirkninger og utfordringer. 44
- 1994. Råd om svensk – ”årets bøker”. 136
- 1996. Om litteraturens bidrag til ordforrådet. 5
- 1998. Mediespråk. 5
- Hagemann, Henrik.* 1993. Et sprogpolitisk problem i internationaliseringens kølvand. 33
- 1994. Drop sproget, dyrk indeholdet. 109
- Hamburger, Arne.* 1996. Å på sin rette plads. 116
- Hansen, Erik.* 1992. Det danske sprogs fremtid. 84
- 1995. Genus i nye fremmedord. 24
- 1996. Junglepigens Margareta. Margareta Westman: Språkets lustgård och djungel. ”Årets bog”. 183
- Hansén, Sven-Erik.* 1994. Kan läroplanen beakta en minoritets speciella behov? 63
- Heimír Pálsson.* 1992. Homo loquens-homo laborans. 90
- 1994. Modersmålets ställning i den isländska skolan. 55
- Henriksen, Jeffrei.* 1998. Maður eller menniskja m.m. 69
- Hüdenmaa, Pirjo.* 1999. Informationsteknik och skrivande. 33
- Hoel, Jan.* 1995. Går det an å håndtere et flerspråklig regelverk? Erfaringer fra oversettelse av EØS-dokumenter. 63
- Hovdenak, Marit.* 1998. Likstilling i språket. 76
- Hultman, Tor G.* 1994. Vad kommer nya kursplaner i svenska att betyda? 22
- Huovinen-Nyberg, Liisa* se Koivusalo

Register 1990–1999

- Hägerfelth, Gun.* 1993. Internationalisering i den svenska gymnasieskolan: Bilingual education eller ämnesundervisning på främmande språk. 36
- Jacobsen, Henrik Galberg.* 1998. Ordrede forhold. Om retskrivningenloven og sprognævnsloven. 107
- Jarvad, Pia.* 1999. Årtusindparat? Nye ord i 1990'erne i dansk? og norsk og svensk 51
- Jónas Kristjánsson.* 1996. Frihed for Tor? Skønlitteratur og sprogrøgt i Island. 98
- Jörgel-Löfström, Carin.* 1990. Nordspråk 1989. 122
— 1992. Nordspråk 1991. 117
- Jørgensen, Charlotte.* 1998. Politisk debat i tv-demokratiet. 19
- Karker, Allan.* 1990. Sprogsynets forandring. 62
— 1992. Under fremmed åg? Et dansk præludium til den europæiske koncert. 70
— 1996. Om leksikografisk udbytte af skønlitteraturen. 27
- Karlgren, Jussi.* 1999. Informationsåtkomst på flera språk. 37
- Karlsson, Ola.* 1998. Säg e-post, inte e-mail eller mejl! Om Svenska datatermgruppens arbete. 99
- Kjær, Kristian.* 1994. Nabosprogsundervisningens metodik. 91
- Koivusalo, Esko och Liisa Huovinen-Nyberg.* 1990. Argumentation i handböckerna. 17
- Kristinsson, Ari Páll* se Ari Páll Kristinsson
- Kristján Árnason.* 1991. Sprogrøgtsaktionen "Malrækt 1989" og islandsk sprogpolitik. 26
- Kristjánsson, Jónas* se Jónas Kristjánsson
- Kulbrandstad, Lars Anders.* 1994. Status for norskfaget – "den viktigaste kulturoppgåva i landet vårt". 5
- Laurén, Christer.* 1992. Alla nordbor minoriteter i Europa? 37
- Lehtinen, Marja.* 1999. CD-Perussanakirja som ett hjälpmedel i språkvården. 44
- Leira, Vigleik.* 1997. "Nordens språk". 115
- Lindgren, Birgitta.* 1991. Åttioalets ord i Norden. 93
— 1995. Skandinavisk ordbok. 91
— 1998. Språksamarbete i Norden 1997. 170
— 1999. Språksamarbete i Norden 1998. 106

- Lund, Jørn.* 1990. Dansk og norsk. Et indlæg ved det dansk-norske seminar på Schæffergården i anledning af Eidsvollforfatningens 175-års jubilæum. 89
- 1991. Statsstyring, markedsmekanismer og brugsbehov. 69
- 1992. Drop it! 76
- 1994. Modersmålsundervisningens venner og fjender. 45
- Løland, Ståle.* 1990. Handlingsprogram for språklig samarbeid i Norden, Nordmål. 73
- 1990. Språksamarbeid i Norden 1989. 116
- 1991. Språksamarbeid i Norden 1990. 100
- 1992. Språksamarbeid i Norden 1991. 110
- 1993. Språksamarbeid i Norden 1992. 102
- 1994. Språksamarbeid i Norden 1993. 129
- 1995. Språksamarbeid i Norden 1994. 83
- 1996. Språksamarbeid i Norden 1995. 175
- 1997. Språksamarbeid i Norden 1996. 106
- Närhi, Eeva Maria.* 1993. Den officiella behandlingen av ortnamn i Finland. 88
- Næss, Atle.* 1994. Du ska ente skjøtte stegan. 76
- Olsen, Carl Christian.* 1998. Termer og normer – på vestgrønlandsk. 94
- Pálsson, Heimir* se Heimir Pálsson
- Piehl, Aino.* 1997. Språkspalten i Virittäjä: Språkvårdens historiska arkiv? 55
- Poulsen, Jóhan Hendrik W.* 1996. Personnavne i færøsk skønlitteratur. 90
- Pulkkinen, Paavo.* 1992. Finskans ställning i det integrerade Europa. 29
- 1995. Lexikografi och språkvård: från Lönnrot till Suomen kielen perussanakirja (Nufinsk basordbok). 32
- Pääkkönen, Irmeli.* 1993. Återinvandrade elevers problem i modersmålet. 69
- Reuter, Mikael.* 1990. Finlandssvensk språkhandbok 75 år efter Bergroth. 53
- 1998. Livet på två språk. Konflikter och kompromisser. 165

Register 1990–1999

- Reuter, Mikael* och *Eivor Sommardahl*. 1998. Erfarenheter av språkvård för massmedierna. 31
- Reuter, Mikael* se även *Andersson, Erik*
- Rintala, Päivi*. 1996. Författarna och språkvården – en finsk polemik. 106
- 1998. Tidningspressen och språkvården. 52
- Roksvold, Thore*. 1994. Pressespråk som utputt og innputt. 115
- Rosén, Victoria* se de *Smedt*
- Räikkälä, Anneli*. 1994. Grammatikens plats i finskundervisningen. 84
- Rögnvaldsson, Eiríkur* se *Eiríkur Rögnvaldsson*
- Sandøy, Helge*. 1997. Fornorsking og norvagisering. Norsk språkrøkt i 1996. 23
- Schack, Jørgen*. 1992. Årets bog – Den store Danske Udtaleordbog. 120
- 1993. Udenlandske stednavne i den sproglige rådgivning. 81
- Simonsen, Dag F.* 1992. Sámi giella – almmolas giella. En sammenlikning mellom lovregler for bruk av samisk i Norge, Sverige och Finland. 100
- 1993. Mellom markedets usynlige hånd og regjeringens synlige. Noe om minoritetsspråk i EF og Norden. 47
- 1996. Nordens språk i EU – hva nå? 126
- de *Smedt, Koenraad* och *Victoria Rosén*. 1999. Datamaskinell skrivestøtte. 20
- Sommardahl, Eivor* se *Reuter, Mikael*
- Stenbäck, Per*. 1993. De nordiska språkens ställning i det nya Europa. 5
- Svendsen, Torbjørn*. 1999. Taleteknologi. 9
- Tandefelt, Marika*. 1993. Tvåspråkighet på gott och på ont. 56
- Teleman, Ulf* och *Margareta Westman*. 1997. Behöver Sverige en nationell språkpolitik? 5
- Pórarinn Eldjárn*. 1995. Isländsk svenska och svensk isländska. 59
- Uhlířová, Ludmila*. 1999. "Språktjänst" är också en service för språkvetare. 67

- Vaagland, Per Ivar.* 1990. Nordisk lektorsamarbeid ved universitet i utlandet. 105
- von Vegesack, Thomas.* 1996. Litteraturen vore inte så skön utan förlagens redaktörer. 37
- Venås, Kjell.* 1990. Om handböcker i språkrett nynorsk. 34
- 1991. Aksjonen for språkleg miljøvern. 37
- 1992. Nynorsk mål i eit integrert Europa. 55
- 1993. Domenetap for norsk? 13
- 1995. Norsk språk før og etter 28. november 1994. 5
- 1996. Talemålet, litteraturen og norma i nynorsk. 59
- Westerberg, Kjell.* 1993. En samnordisk termbank – nu viktigare än någonsin. 95
- Westman, Margareta.* 1990. Synpunkter på Erik Wellanders ”Riktig svenska” – dess inverkan på språkbruk och attityder. 5
- 1995. Femtio år med Svenska språknämnden och sedan då? 77
- Westman, Margareta* se även Teleman, Ulf
- Wiggen, Geirr.* 1996. Majoritetsspråk og minoritetsspråk i et nordiskt perspektiv. 137
- 1998. Det nordiske språkfellesskapet: språksosiologiske vilkår og fremtidsutsiker. 120

B. Artiklar ordnade efter ämne

bilingual undervisning: Hägerfelth 1993

danska: Bjerg 1996, Hageman 1993, Hamburger 1996, Hansen 1992, Hansen 1995, Jacobsen 1998, Jarvad 1999, Jørgensen 1998, Karker 1990, Karker 1992, Karker 1996, Lund 1991, Lund 1992, Lund 1994, Schack 1992

danska och norska: Lund 1990

engelsk påverkan: Hägerfelth 1993, Lund 1992, Pulkkinen 1992, Venås 1991

EU och språket: Simonsen 1993, Simonsen 1996, Stenbäck 1993, Hageman 1993, Karker 1992 Hoel 1995, Venås 1992, Venås 1995

Register 1990–1999

- finlandssvenska*: Andersson 1996, Andersson och Reuter 1997, Hansén 1994, Reuter 1990, Reuter 1998, Reuter och Sommardahl 1998, Tandefelt 1993
- finska*: Koivusalo och Huovinen-Nyberg 1990, Närhi 1993, Piehl 1997, Pulkkinen 1992, Pulkkinen 1995, Pääkkönen 1993, Rintala 1996, Rintala 1998, Räikkälä 1994
- färöiska*: Henriksen 1998, Poulsen 1996
- genus hos främmande ord*: Hansen 1995
- grannspråksundervisning*: Hagemann 1994, Jörgel-Löfström 1990, Jörgel-Löfström 1991, Kjær 1994
- grönländska*: Olsen 1998
- informationsteknologi*: Eiríkur 1998, Foldvik 1999, Hiidenmaa 1999, Karlgren 1999, de Smedt 1999, Svendsen 1999
- isländska*: Ari Páll 1992, Ari Páll 1997, Eiríkur 1998, Heimir 1992, Heimir 1994, Jónas 1996, Kristján 1991, Þórarinn 1995
- kön och språk*: Brix 1998, Henriksen 1998, Hovdenak 1998
- lektorsamarbete*: Vaagland 1990
- lexikografi och språkvård*: Pulkkinen 1995, Lehtinen 1999
- massmediespråk*: Jørgensen 1998, Reuter och Sommardahl 1998, Rintala 1998, Gundersen 1998, Roksvold 1994, Grünbaum 1998
- minoritetsspråk*: Andersson och Reuter 1997, Hansén 1994, Laurén 1992, Reuter 1998, Wiggen 1996
- modersmålsundervisning*: Lund 1994, Hansén 1994, Räikkälä 1994, Heimir 1994, Kulbrandstad 1994, Hultman 1994
- nordisk kultur*: Battail 1992
- nordisk språkförståelse*: Bojsen 1995, Børestam Uhlmann 1991, Lindgren 1995, Løland 1996, Løland 1997
- nordiskt språksamarbete*: Hagemann 1993, Lindgren 1998, Lindgren 1999, Løland 1990, Løland 1990, Løland 1991, Løland 1992, Løland 1993, Løland 1994, Løland 1995, Vaagland 1990
- Nordspråk*: Jörgel-Löfström 1990, Jörgel-Löfström 1992
- norska*: Gundersen 1990, Gundersen 1992, Gundersen 1996, Gundersen 1998, Hoel 1995, Hovdenak 1998, Kulbrandstad 1994, Næss 1994, Roksvold 1994, Sandøy 1997, Venås 1990,

- Venås 1991, Venås 1992, Venås 1993, Venås 1995, Venås 1996
- norvagisering*: Sandøy 1997
- nyord*: Lindgren 1991, Jarvad 1999
- ordbildning*: Bojsen 1995
- ortnamn*: Schack 1993, Närhi 1993
- samiska*: Aikilo 1997, Simonsen 1992
- skandinaviskt argument i språkrådgivning*: Bunkus 1997
- skrivhandböcker och språkhandböcker*: Gundersen 1990, Karker 1990, Koivusalo 1990, Reuter 1990, Venås 1990, Westman 1990
- skönlitteraturens språk*: Andersson 1996, Bjerg 1996, Gröndahl 1996, Gundersen 1996, Jónas 1996, Karker 1996, Poulsen 1996, Rintala 1996, von Vegesack 1996, Venås 1996
- språklagstiftning*: Jacobsen 1998, Simonsen 1992
- språkpolitik*: Förslag till ... 1999, Hagemann 1993, Hansen 1992, Heimir 1992, Kristján 1991, Lund 1991, Teleman och Westman 1997, Venås 1993, Wiggen 1998
- språkvårdshistorik*: Piehl 1997
- svenska*: Förslag till handlingsprogram 1999, Grünbaum 1998, Gundersen 1994, Hansén 1996, Hultman 1994, Hägerfelth 1993, Karlsson 1998, Teleman och Westman 1997, von Vegesack 1996, Westman 1990, Westman 1995
- Svenska språknämnden*: Westman 1995
- sverigefinska*: Ehrnebo 1991, Ehrnebo 1997, Gröndahl 1996
- terminologi*: Ehrnebo 1991, Karlsson 1998, Olsen 1998, Westerberg 1993
- tjeckisk språkvård*: Uhlí ová 1999
- tvåspråkighet*: Reuter 1998, Tandefelt 1993
- uttal*: Schack 1992
- å* (bokstaven): Hamburger 1996
- återinvandrares språkproblem*: Pääkkönen 1993

C. Anmäld litteratur

Här upptas recensioner och längre presentationer. De årliga kortare anmälningarna av språklitteratur och ordböcker ingår däremot inte.

Register 1990–1999

- Beijar, Kristina et.al.: *Life in two languages – the Finnish experiment*. Schildts 1997. - Beijar, Kristina m.fl.: *Livet på två språk – den finländska modellen*. Schildts 1998. Reuter 1998
- Börestam Uhlmann, Ulla: *Skandinaver samtalar. Språkliga och interaktionella strategier i samtal mellan danskar, norrmän och svenskar*. Ak.avh. Uppsala universitet 1994. Bojsen 1995
- Den store Danske Udtaleordbog*. Munksgaard 1991. Schack 1992.
- McRae, Kenneth: *Conflict and Compromise in Multilingual Societies*. Wilfrid Laurier University Press 1997. Reuter 1998
- Molde, Bertil: *Svenska i dag*. Prisma 1992. Gundersen 1994
- Nordens språk*. Red. Allan Karker m.fl. Novus 1997. Leira. 1997
- Reuter, Mikael: *Reuters rutor*. Schildts 1992. Gundersen 1994
- Skandinavisk ordbok*. Norstedts, Gyldendal, Kunskapsforlaget 1994. Lindgren 1995
- Suomen kielen perussanakirja (cd)*. Edita 1997. Lehtinen 1999
- Vikør, Lars S.: *The Nordic Languages*. Novus 1993. Davidsen-Nielsen 1993
- Westman, Margareta: *Språkets lustgård och djungel*. Norstedts 1994. Hansen 1996

Adresser till språknämnderna i Norden

Dansk Sprognævn
Njalsgade 80
DK-2300 KØBENHAVN S

Forskningscentralen
för de inhemska språken
Sörnäs strandväg 25
FIN-00500 HELSINGFORS

Føroyska málnevndin
Málstovan
V.U. Hammershaimbøgøta 16
FO-100 TÓRSHAVN

Íslensk málstöð
Neshaga 16
IS-107 REYKJAVÍK

Norsk språkråd
Postboks 8107 Dep
N-0032 OSLO

Oqaasiliortut/Grønlands Sprognævn
KIIP
Postbox 1029
DK-3900 NUUK

Samisk språknemnd
Postboks 296
N-9520 GUOVDAGEAIDNU

Svenska språknämnden
Box 9215
SE-102 73 STOCKHOLM

Sverigefinska språknämnden
Box 9215
SE-102 73 STOCKHOLM

E- och webbadresser till språknämnderna i Norden

Dansk Sprognævn
sproгнаevnet@dsn.dk
www.dsn.dk

Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland
Aino.Piehl@domlang.fi
Eivor.Sommardahl@domlang.fi (svenska avd.)
www.domlang.fi

Føroyska málnevndin
Jogvanl@fmd.fo

Íslensk málstöð
kari@ismal.hi.is
www.ismal.hi.is/

Norsk språkråd
loland@sprakrad.no
www.sprakrad.no

Oqaasiliortut/Grønlands Sprognævn
nukl@kiip.centadm.gh.gl

Samisk språknemnd
ADBM@samediggi.no

Svenska språknämnden
info@spraknamnden.se
www.spraknamnden.se

Sverigefinska språknämnden
p.ehrnebo@kielilautakunta.se
www.spraknamnden.se/rskl/Sverigefinska.html

Nordiska språkrådet

Nordiska språkrådet är en samarbetsorganisation för språknämnderna eller motsvarande organisationer i Norden.

Nordiska språkrådets uppgift är att främja den nordiska språkförståelsen, som är grunden för allt nordiskt samarbete, genom att bl.a. arrangera konferenser, medverka till utgivning av internordiska ordböcker och andra skrifter i ämnet samt stödja och sätta igång forskningsprojekt inom sitt intresseområde.

Nordiska ministerrådet stöder Nordiska språkrådet genom ett årligt anslag.

Under perioden 1997–1999 är Nordiska språkrådet placerat hos Svenska språknämnden.

Språknämnderna i Norden

Språknämnderna (eller motsvarande organisationer) i Norden har till uppgift att bedriva språkvård inom sitt språkområde och stå till allmän tjänst med språklig rådgivning. Språknämnderna i Norden samarbetar, främst genom Nordiska språkrådet, i gemensamma frågor, och de har också samarbete med andra språk- och terminologiorganisationer inom och utom det egna landet.

Språknämnderna drivs helt eller delvis med statligt stöd, men organisationen kan variera något och så t.ex. är inte alla statliga. Det praktiska arbetet utförs vid sekretariat, och de flesta språknämnder har inrättat gratis telefonrådgivning. En viktig uppgift är att ge ut rättskrivningslistor och skrivregelsamlingar. Dessutom har nästan alla språknämnderna en egen tidskrift.

SKRIFTER

Språk i Norden (årsskrift)

LexicoNordica (tidsskrift)

Grundordlister: da-no, da-sv, no-da, no-sv, sv-da, sv-no, est-fi-est. Ca 40 s.

Ord for tal. (1990) 15 s.

Språk og litteratur i Norden 1980-1990. (1990) 172 s.

Grannespråk. Bibliografi for grunnskolen. (1991) 82 s.

The Nordic Languages. Their Status and Interrelations (1993) 245 s.

Dansk i EF – en situationsrapport om sproget (1993) 96 s.

Nordiska studier i leksikografi. I-IV (1992-1999) Ca 450 s

Statsnavne og nationalitetsord (1994) 39 s.

Att förstå varandra i Norden (1997) 56 s.

Skandinavisk ordbok (1994) 118 s.

Ísländsk navneskikk og alfabet . Folder

Ísländskur-føroyskur orðalisti (1995) 74 s.

Svenska ortnamn i Finland (1996). Folder

Nordisk møteordliste (1996) 46 s.

Nordens språk (1997) 215 s.

Nordisk leksikografisk ordbok (1997) 348 s.

Normer og regler. (1998). 366 s.

RAPPORTER

Nordisk språkplanlegging. (1981) 153 s.

Språk og samfunn i Norden etter 1945. (1985) 205 s.

De nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet. 1-3 (1984-1986). Ca 250 s.

Undervisning i skandinaviske språk på Island, Færøyene og Grønland (1988) 194 s.

Språknemndenes telefonrådgivning (1988) 270 s.

Ny giv i grannespråkundervisningen. (1988) 116 s.

Brevveksling mellom skoleklasser i Norden. (1989) 76 s.

Nordisk tv-teksting. (1989) 148 s.

De ikke-skandinaviske språkene i Norden. (1989) 96 s.

Lexikonord. Leksikografi i Norden. (1991) 88 s.

Norden framfor 90-tallet. Pohjoismaat 90-luvun alussa. (1991) 192 s.

Språkmöten och mötesspråk i Norden. (1991) 128 s.

Minority Languages. The Scandinavian Experience. (1992) 186 s.

Nordens språk i Baltikum. Pohjoismaiden kielet Baltiassa. (1992) 140 s.

Fagspråk i Norden. (1993) 240 s.

Nye statsnavn. (1993) 38 s.

Nordvisioner. Språklige effekter av nordiska tevekanaler (1993) 69 s.

Nabosprogsundervisningens metodik. (1993) 44 s.

Nordens språk i EUs Europa. (1996) 157 s.

Nordens språk i EU. (1997) 72 s.

Terminologi och språkvård. (1999). 75 s.

Nordiskt klarspråkseminarium. (1999). 65 s.

Nordisk språkråd
Postboks 8107
DepN-0032 OSLO

Telefon: +47-22 42 05 70
Telefaks: +47-22 42 76 76
E-post: hauge@sprakrad.no